

સુંદરી સદ્બોધ માળા.

સંપાદિકા,
Mrs. J. M. PANDIT.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાત કૌપીરાગિત વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૭૭૧ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ગુદરી સહબોધમાળા

વિષય સી ૩ : ૩૨

સુંદરી સદ્બોધ માલા.

(સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.)

સંપાદિકા.

Mrs. J. M. Pandit.

સંતુષ્ટો भार्यया भर्ता भर्त्रा भार्या तथैव च ।
यस्मिन्नैव कुलेनित्यं कल्याणं तत्र वै ध्रुवम् ॥

મનુ. અ. ૩-૬૦.

પ્રકાશક.

પુસ્તક પ્રસારક કંપની.

ખંભાત.

(સર્વ હક્ક સ્વાધીન.)

સંવત ૧૯૧૩

સને ૧૯૦૬

કિંમત

પાકા પુઠાની રૂ. ૦-૧૨-૦

કાચા પુઠાની રૂ. ૦-૮-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૭૭૧

અમદાવાદ

શ્રી “જૈન” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શા. જેઠાલાલ

ફલસુખનાથએ છાપ્યું.

પ્રસ્તાવના.

આર્ય મહિલાઓની યષ્ઠ પડેલી અવસ્થા દૂર કરી તેઓને સ્વધર્મ-ચરણે ચાલવાના ઉપદેશક ગ્રંથોની આપણામાં ધણી ખોટ છે. એવા ઉપદેશક ગ્રંથોને જોઈએ તેવું ઉત્તેજન નહિ મળતું હોવાથીજ તે બહુધા બહાર પડેલા દૃષ્ટિગોચર થતા નથી.

ધનાદ્યે જોયો ઉપરથીજ સુધારોનો આડંબર ધરનારા છે; તેઓ આવા અગત્યના ગ્રંથોને ઉત્તેજન આપતું એ નજીવી બાબત સમજે છે. સારે જોયો જુના વિચાર-રિવાજ-ના છે. તેઓતો એવા ગ્રંથોને ઉત્તેજન આપતું તે શુ (૧) તેની (પોતાના ધર્મ શિવાય) તેઓને ગતા-મમજ હોતી નથી. સારે માત્ર ગણ્યાને ગાંઠ્યા ખરા સુધારકો કાંઈક જુજ આશ્રય વખતે આપી શકે છે. એવાં એવાં અનેક કારણોને લીધે જોઈએ તેવા ઉત્તેજન વગર એવા ઉત્તમ નીતિ, રીતિના ગ્રંથો બહાર પડતા અટકે છે. અને ખરી રીતે કહીએ તો આપણા દેશમાં અસારે જે અનાચારનો વધારો દિવસે દિવસે પ્રસરતો જોઈએ છીએ તે તેનેજ લીધે છે.

કેળવણી-સુધારા-નો ફેલાવો કરવા ઇચ્છનાર સભ્યોએ પ્રથમ પોતાનું ઘર સુધારવાનો વિચાર કરવો અગત્યનો છે. અને જગજગતની રૂપ સ્ત્રીઓ જોયો કલ્પલતા સમાન છે, તે જો સ્વધર્મ નિષ્ઠ, નીતિવાન થઈ તો પછી આર્ય ભૂમિના વતનીઓના સુખમાં કાંઈ ખામીજ રહેશે નહીં. !

આટલાજ કારણથી મોટી-મોટી સભાઓ કરી, લેખાં સુધારાના સાથી કહેવાવાનું નામનુંજ માન ખાટવા લાંબાં લાંબાં બાષણ આપ્યા કરતાં, પ્રથમ પોતાનું ઘર કુટુંબ સુધારવા દરેક સજ્જનોએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને તેને માટે સ્વધર્મોપદેશ યુક્ત નીતિનાં પુસ્તકોને ઉત્તેજન આપી જીવ કલ્યાણને દરેક દિવસ કુટુંબમાં તેવા ગ્રંથોનો બહોળો ફેલાવો કરી મુકવો કે જીવંતી ગ્રંથ તેવા નીતિ, રીતિ યુક્ત સ્વધર્મનિષ્ઠ ગ્રંથોનું એક પણ વખત મનન કરવા સુકે નાહ.

આ પ્રમાણે જો ચાય તો પવિત્ર છે અંતઃકરણ જેનાં એવા આર્યો-
નો સ્વરૂપ પ્રયત્ને ઉદ્ધાર થઈ તેઓ સ્વધર્માચરણી અને નીતિવાન થશે
એમાં યતિક્ષિત પણ સંશય નથી.

આ પુસ્તકમાં જે કાંઈ વિષયની સંકળના કરવામાં આવી છે તે
આપણા પ્રાચીન પરમપૂજ્ય ઋષિઓ, મહર્ષિઓનાં પવિત્ર બોધવચનોની પ્ર-
સાદીજ દ્રક્ત અમુક સંકલનાથી તેના લખનારે વાંચકદંડ સમક્ષ રજુ કરી
છે. એટલે તેમાં તેમણે કપોળ કલ્પત કાંઈ કીધું નથી. તેમ છતાં પણ
વખતે કેટલાક વખતને માન આપી ચાલનાર નામનાજ સુધારકો આ પ્ર-
યાસને માટે કદાચ એમ કહે કે આ શિક્ષણ-રૂઢી પ્રાચીન સ્ત્રીઓ માટે છે.
હાલની વીસમી સદીની સ્ત્રીઓને આવું દુષ્કર શિક્ષણ અપાય નહિ. તો
તેથી આ પુસ્તકના લાગતા વળગતાઓને તેથી નિરાશ થવાનું નથી; કારણ
કે પ્રાચીન મહર્ષિઓના અથાગ પરિશ્રમથી રચાયલાં શાસ્ત્રને હાલ આ
વીસમી સદીમાંજ ધર્મ શાસ્ત્ર ગણી આપણે તેને કેટલું માન આપીએ
છીએ તેનો વિચાર જે મહાશય કરશે તેજ મહાશય આ પુસ્તકની ખરી
યોગ્યતાનો ન્યાય કરી લેશે અને એવા મહાશયોના પવિત્ર ન્યાયનેજ આ
પુસ્તક આભારી છે.

આ ગ્રંથ યોજનારનો પણ એજ ઉશ છે. જેથી સુમનનો જેમાં
આર્ય પ્રજાના અબ્યુદયનાં દારણો સમાયલાં છે, એવા પ્રયત્નો યોજી તથા
તેવા થતા પ્રયત્નને ઉત્તેજી કૃતકૃલ થશે એજ આ ગ્રંથ ગૂંચનારના પ્રયા-
સનું ઉત્તમ ફળ તેને મળ્યું એમ તે માને છે.

આ પુસ્તકમાં ઠેકાણે ઠેકાણે જોઈતા શ્લોકો તથા શાસ્ત્રના કેટલાક
આધારો મેળવી આપવા અમારા પૂજ્ય શુક્લ વિષ્ણુશંકર ભાષણંકરે અં-
તઃકરણથી મદદ આપી છે તથા રા. રા. કવિ દયાશંકર રવિશંકર પંડ્યા-
એ આ પુસ્તકને સુધારવાને અર્થે જે શ્રમ લીધો છે તેને માટે તેઓ
દાસ્યોનો આ તકે ઉપકાર માનું છું.

(૫)

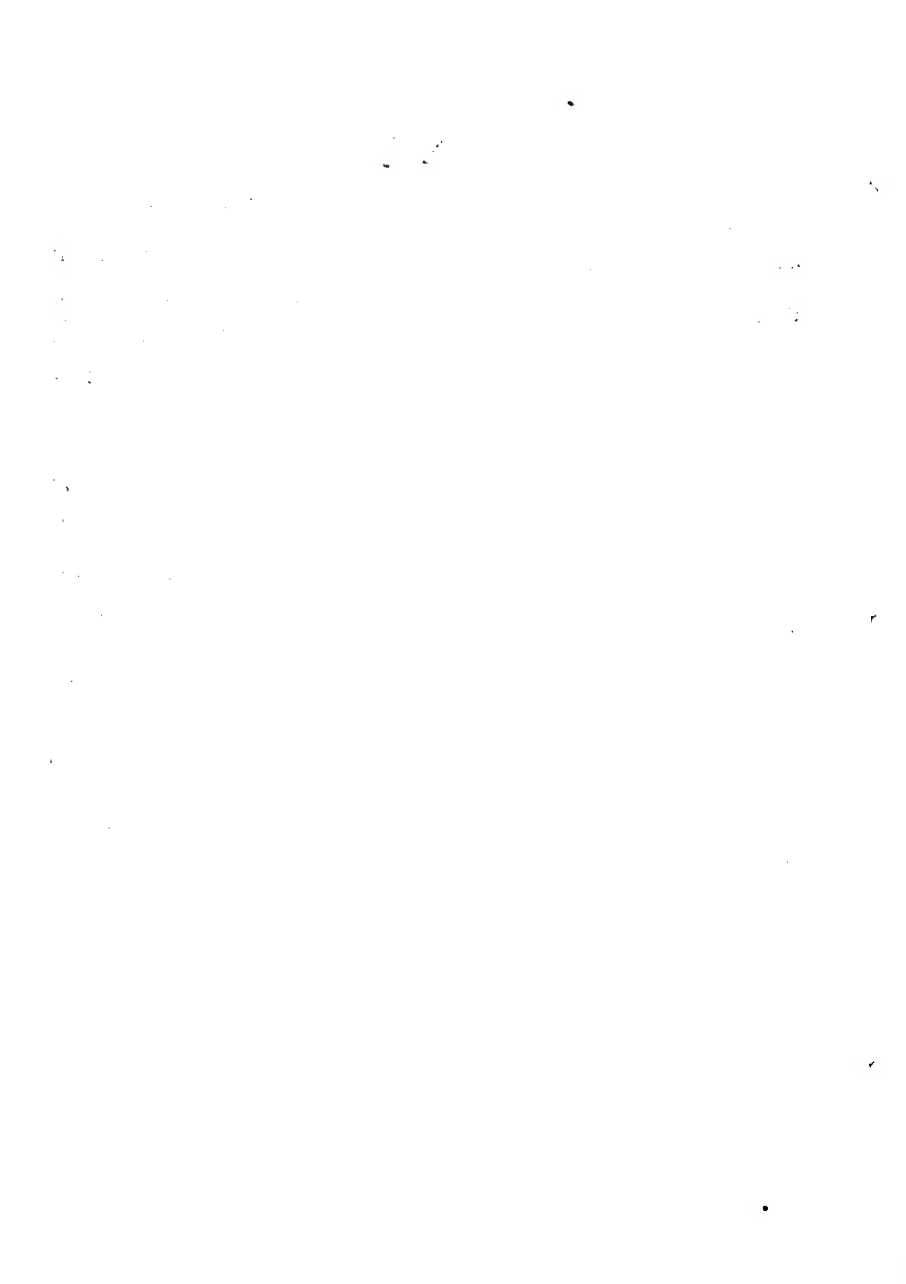
આ અંથ પ્રકટ કરવા પૂર્વે અમારા મુરબ્બી લોકપ્રિય દીવાન રા.
આ. માધવરામભાઈ સાહેબે તેની અસલ પ્રત તપાસી તેને માટે ઉચ્ચ અ-
ભિપ્રાય દર્શાવી તે પ્રકટ કરવા યોગ્ય આશ્રય આપ્યો છે જેથી તેમનો
ઉપકાર માનતાં જણાવીએ છીએ કે આ અંથ પ્રકટ થઈને જનમંડલને
શ્રિયકર થઈ પડે તો તે સહજો આભાર તેઓ સાહેબના ઉદાર અંતઃકર-
ણનેજ આભારી છે.

આ પુસ્તક શ્રી જૈન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છપાવ્યું છે. ખુશી થવાનું એજ
છે કે તેના મેનેજરે આ પુસ્તક સુશોભીત કરવા ધણો શ્રમ લીધો છે. છતાં
કેટલેક ઠેકાણે અક્ષરો ફેરફારનો દોષ રહી ગયો છે એ કચેકચન કરનારની
સમજફેરને લીધે થએલું હોવાથી વાંચનાર સુધારી વાંચવા કૃપા કરશે.

આ અંથમાં સમાવેલો વિશય સર્વથી સમગ્ર તેવો હોવાથી અત્રે
તેનું વિષ્ટપેષણ ન કરતાં જણાવ! રજા લખએ છીએ કે આ અંથની વિષય-
માળા સ્ત્રી નીતિ ધર્મ, દિવ્ય સ્ત્રીઓનું આહનિક, સુવાવડ, નારીદેહતત્વ,
માનવ ધર્મ માલા, મનુસ્મૃતિ, સંસ્કાર બાસ્કર આદિ ધર્મ અંથોના આધારે
ગૂંથવા પ્રયત્ન થયો છે માટે તેમના કર્તાનો ઉપકાર સ્વીકારીએ છીએ.

અંભાત
સંવત ૧૯૬૨
કૃષ્ણ જયંતી
બુધવાર.

} લી.
પ્રકાશક,

ઉત્સર્જન.

શાસ્ત્રકારોએ પતિવ્રતા સ્ત્રીઓનાં જે સદ્ગુણો વિખ્યાસ કર્યા છે તે સર્વ લક્ષણોથી જેઓ અલંકૃત હતાં, આમાત્ર જેવા ઉચ્ચ પદ્ધતિસ્થિત પતિ-
હતાં જેમનામાં રતિ પણ અહંકાર જેવામાં આવ્યો નથી, જેમણે અધ-
વના ચરણના ઘરણમાં જીવન વ્યતીત કરી આંતે પણ અરજિત શા-
તિવ્રત્યનું ઉત્તમ નિદર્શનરૂપ થવાને સારું આશાપૂર્ણ અવસ્થામાં વૈભવ,
પરિવાર વિગેરેનો પરિયાગ કરીને માધવનાજ ચરણનું સ્વરૂપ મહત્ત્વ કર્યું
છે. એવાં શુદ્ધિથી-ગણ-મણિ સદ્ગુણસંપન્ન અખંડસૌભાગ્યવંતાં રૂઢિ-
મણીઓ તે ખંભાત સ્ટેટના દીવાન સાહેબ રા. બા. માધવરામ હરિનારા-
યણ વ્યાસનાં સ્વર્ગવાસિની પત્નીને તેમના સર્વ સદ્ગુણોના સ્મરણથી આ
સ્ત્રીઓના કર્તવ્યરૂપ લઘુ મંથ ઉત્સર્ગ કરવો ઉચિત ગણ્યું.

ખંભાત
સંવત ૧૯૬૨
રામ જયંતી
ભોમવાર.

}

હી.
સંપાદિકા

અનુક્રમણિકા.

	પાનું
ભૂમિકા	૧
દિવસ ૧ શો ધર્મ	૫
દિવસ ૨ જો માખાપના ગુણ.	૧૬
દિવસ ૩ જો ખાજકાનું કર્તવ્ય.	૪૪
દિવસ ૪ થો સુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય	૪૭
દિવસ ૫ મો ગૃહકાય	૮૬
દિવસ ૬ ઠો રજાદર્શન.	૧૦૭
દિવસ ૭ મો પ્રોષિત ભત્રીજા સ્ત્રીનું કર્તવ્ય.	૧૧૬
દિવસ ૮ મો ગર્ભવતી સ્ત્રીનું કર્તવ્ય.	૧૧૮
દિવસ ૯ મો વિધવા સ્ત્રીઓના ધર્મ.	૧૩૫
દિવસ ૧૦ મો ખાજકની આવજત.	૧૩૮
દિવસ ૧૧ મો ગ્રામસંહાર.	૧૫૪

શ્રી

સુંદરી સદ્બોધ માળા.

યા પતિં હરિભાવેન ભજેच्छ્રીરિવ તત્પરા ।
હર્યાત્મના હરેર્લોકે પત્યા શ્રીરિવમોદતે ॥

શ્રી ભાગવત સ્કંધ. ૭ અ. ૭૭

મહામાયા લક્ષ્મીજી જેમ ભગવાનની સેવામાં તત્પર રહે છે; તેમ જે સ્ત્રી પ્રભુ બુદ્ધિથી પોતાના પતિની સેવામાં પરાયણ રહે છે; તે સાર્થક મુક્તિ પામી, પોતાના પતિની સાથે વૈકુંઠ લોકમાં લક્ષ્મીજીના જેવો પરમ આનંદ પામે છે.

ભૂમિકા.

વિંધ્યાટવીની પવિત્ર તલેટીમાં પર્ણિકૂટીકાઓ બાંધી વસતા મહાત્માઓ અને સાધ્વીઓમાંનાં એક સદ્ગુણ સંપન્ન અતિ વિદ્વાન સાધ્વી, આર્ય દેશનો અભ્યુદય કરવાની અભિલાષાએ આર્ય મહિલાઓને સદુપદેશ આપવા દેશેદેશ કર્યા કરે છે. આ મહા સાધ્વીનું વય લગભગ સાઠ ઉપરાંત વર્ષનું નજરે આવે છે. તેઓ આજરોજ પ્રાતઃકાળના દસ કલાકે આવતી રેલવે ગાડીમાંથી અમદાવાદ સ્ટેશને ઉતરી, પાંચ કુવાના દરવાજા તરફ આડ્યાં જાય છે. સાધ્વીએ પરમ પવિત્ર શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરેલાં છે, એક હાથમાં સુંદર

(૧)

સુંદરી સહબોધ માળા.

કમંડલ શોભા આપી રહું છે, તથા બીજા હાથમાં એક લાંબી જેષ્ટિકા ધારણ કરેલી છે. ત્યારે બાંધ પર પુસ્તકોની ગાંસડી બાંધી લીધેલી નજરે આવે છે. વયોવૃદ્ધપણાને લીધે હાથમાંની જેષ્ટિકાનો ટેકો દેતાં દેતાં તે મહાપૂજ્ય સાધ્વી ઉપર જણાવેલા દરવાજા અંદર પ્રવેશ કરતાંજ તેઓ-ને એક પચાસ વર્ષના વયની ગૃહસ્થ મહિલાનો મેળાપ થયો. તેઓએ તે ગૃહસ્થસ્ત્રીને પુછ્યું—“બહેન હ્યાં કોઈ નિવાસાશ્રમ મળશે”?

તે દયાળુ ભદ્રાએ નમ્રવાણીથી જવાબ આપ્યો—“હા, માણ તમો ક્યાંથી પધારો છો, અને ક્યાં જવા ઉમેદ રાખો છો ? કારણ કે આપના પુછવા પરથી મને એમ જણાય છે કે આપ પરદેશી અને આ શહેરથી અજાણ્યાં છો ”

તે સાધ્વી બાંધએ કહ્યું—હા, બહેન આપનું કહેલું યથાર્થ છે. હું આ શહેર કે જેનું નામ અમદાવાદ છે, જે ગુજરાતની ભૂમિમાં પ્રસિદ્ધ અને પંકાતુ રાજનગર છે તેની પ્રથમજ લેટ લઉછું. હું એક નિર્ભાગી સ્ત્રી છું. અને આર્ય ભગિનીઓને તેમનો જે સાચો આર્ય ધર્મ તેને સાચવવા અને તે મુજબ વર્તન કરવાનો ઉપદેશ આપવા દેશે દેશ પર્યટન કરું છું.

તે સ્ત્રીએ કહ્યું—અહો ! મહાપૂજ્ય અને પરમ સાધ્વી માતાજી, આ નગરમાં આપનું આગમન થવાથી

ભૂમિકા.

મને મોટો આનંદ થયો છે. આપના આવા મહત્ કાર્યનો અલભ્ય લાભ આ નગરની આર્થ મહિલાઓને આપી તેમને કૃતકૃત્ય કરવાની આપની પરમપૂજ્ય અલિલાવા જોઇ અમે આપનાં આભારી છેએ.

હે! મહાભાગ્ય, આપ કોઈ પણ ધર્મશાલામાં ન જતાં મ્હારે ત્યાં પધારશો. હું એક ઉચ્ચ જ્ઞાતિની, ગૃહસ્થમાં ગણાતા પતિની સ્ત્રી છું. અને અમારે ત્યાં પધારવાથી આપનો આતિથ્યભાવ સારો સચવાશે.

તે સાધ્વીએ કહ્યું:—વિકટ જંગલની પર્ણદૂટીમાં વસતાં મનુષ્યોને જ્યાં જોઇએ ત્યાં સદા અનુકૂળતા અને આનંદજ છે છતાં આપ શ્રદ્ધાળુ બાઇનો અત્યાચ્છ છે તેા ભલે આત્મા આજ તમારાંજ અતિથિ થઈ રહીશું. ઐ નમો મગવતે વાસુદેવાય.

સાધ્વીને સાથે લેઇ તે ભદ્રા દરવાજાની ડાબી બાજુ જ્યાં હનુમાનનું દેવાલય છે તેથી થોડે દૂર પોતાનું મકાન હતું ત્યાં ગઇ. અને પોતાના શ્રદ્ધાળુ પતિને સર્વ વૃત્તાંત વિદિત કરી સાધ્વીની મુલાકાત કરાવી. ધર્મશ્રદ્ધાળુ અને વિવેકી ગૃહસ્થે તે પૂજ્યપાદ પવિત્ર સાધ્વીને નમસ્કાર કરી ઘણી નમ્ર અને પવિત્ર વાણીવડે તેમનો સત્કાર કર્યો.

ભોજન સમય થતાં તે ગૃહસ્થે સાધ્વી બાઇને વિનંતિ કરતાં તેઓ ઉડી સ્નાન કરી આચમન પ્રાણાયામ ત્રિગેરે

સુંદરી સદ્બોધ માળા.

કેટલીક ધર્મક્રિયા કરી ભોજન લેવા બેઠાં. ભોજનથી પરવારતાં તે ધર્મશ્રદ્ધાળુ ગૃહસ્થે સાધ્વીબાઇને વિનાંત કરી કે:—મહાદેવી ! આપની શું વૃત્તિ છે તે સેવકને કૃપા કરી જણાવશો તો તે પ્રમાણે વતેવા તૈયાર છે.

તે સાધ્વીબાઇએ કહ્યું:—બેટા, તારો જ્ય થાઓ ! આર્યપુત્રોમાં મહાત્માઓનો આતિથ્ય કરવાનો કૃત્તુ જે ભાવ રહેલો છે, તેજ કલ્યાણ સૂચક છે ! અને જ્યાં સુધી એ ભાવના નષ્ટ થઈ નથી ત્યાં સુધી આપણે જે કાંઈ ધર્મ-કાર્ય કરવા અભિલાષા રાખીએ છીએ તે થવાનો સંભવ છે. આર્યપુત્ર ! ભારતવાસી ભગિનીઓમાં દિવસે દિવસે અના-ચાર વધતો જતો બેઠ મને બહુ બેદ ઉત્પન્ન થાય છે ! બેટા, ધર્મના કામોમાં પ્રવૃત્ત રહેતી આર્ય મહિલાઓ આજે ધર્મનું નામ પણ સાંભળવા કંટાળે છે તો પછી ધર્મની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તન તો કયાંથીજ કરે ! હે આર્યપુત્ર ! ઉપરના કારણથી આ પવિત્ર આર્યભૂમિની થઈપડેલી અ-વદશા યુક્તિ પુરઃસર બદલાતી જાય અને આર્યનામ ધારણ કરનાર ભગિનીઓ પોતાના ખરા સ્વરૂપ ઉપર પાછી આવી ધર્માચરણો ચાલણ કરી આ દુઃખી થઈ પડેલા ભારતવર્ષને પુનઃ દેવીપ્ર્યમાન બનાવે એજ આ કમનસિણ અબગાની અભિલાષા છે.

અધમદશા જેનાથી પ્રાપ્ત થઈ છે એવા દુર્ગુણોનો સમુગ્ગો નાશ થવા સર્વ ભગિનીઓને બહેરમાં ઉપદેશ

ધર્મ.

આખી ખરો ધર્મ ઓળખાવવા પુરતોજ મારો આશય છે.

તે ગૃહસ્થે કહ્યું:—અધોગતિમાં આવી પડેલા આ-
ર્યોનો ઉદ્ધાર કરવાની અભિલાષા રાખનાર પરમપુજ્ય
સાધ્વી માતુઃશ્રી આપના આ ઉત્તમ વિચારોથી અત્રેની આર્ય
મહિલાઓ સંસ્કારી થવા, આપના વિચારાનુકૂળ આવતી
કાલે હું જરૂર અત્રેની તમામ આર્ય ભગિનીઓને એક વિ-
શાળ મકાનમાં એકઠી થવા આમંત્રણ કરીશ. માટે આજ
આપ મુસાફરીથી શ્રમિત થએલાં હોવાથી વિદ્યાંતિ લેશો
એવી મહારી નમ્ર વિનંતિ છે.

તે સાધ્વીએ કહ્યું:—ખડુ સાડું આર્યપુત્ર, પ્રભુ ત્યાડું
કહ્યાણુ કરો. !

દિવસ ૧ લો.

ધર્મ.

ખીજે દિવસે તે ગૃહસ્થે પધારેલાં સાધ્વી બાઈના
વિચારાનુસાર આમંત્રણપત્ર કહાડી એક વિશાળ મકાનમાં
મહિલા પરિષદ એકઠી કીધી; જેની અંદર પ્રમુખસ્થાને
ભિરાજેલાં પરમપૂજ્ય સાધ્વીબાઈએ મંગળાચરણ કરી
સ્ત્રીમંડળમાં આર્યમહિલાઓના ધર્મ સંબંધિ નીચે પ્રમાણે
વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું:—

(૫)

સુંદરી સહ્યાધ માળા.

ॐ વિશ્વાનિ દેવ સવિતર્દુરિતાનિ પરાસુવ ।

યજ્ઞદ્રન્તઞ્ચ આસુવ ॥ યંજુ. અ. ૩૦ મં. ૩

હે ! સકલ જગતના કૃત્પતિ દર્તા સમગ્ર ઐશ્વર્ય યુક્ત, શુદ્ધ સ્વરૂપ સર્વ સુખોના દાતા પરમેશ્વર, આપ કૃપા કરીને અમારા સંપૂર્ણ દુર્ગુણ, દુર્વ્યસન, અને દુઃખોને દૂર કરી જે કલ્યાણકારક ગુણ, કર્મ, સ્વભાવ અને પદાર્થ છે તે સર્વ અમને પ્રાપ્ત કરાવો.

સૃષ્ટિના સૌંદર્યરૂપ તથા મનુષ્યરૂપી અમુલ્યરત્નની ઉત્પત્તિસ્થાનરૂપ હે માયાગુમાતાઓ અને બહેનો ! સ્વ-ધર્મ સંબંધના મહારા વ્યાખ્યાનને શ્રવણ કરવા તમોને આજે મહોટા સમૂહમાં અત્રે એકત્ર થએલાં જોઈ મહાઈ હૃદય હર્ષના આવેશથી ઉન્નરાઈ જાય છે. ભગિનીઓ ! આપણી આ આર્યભૂમિ કે જેની દિવસેદિવસે અવદશા થતી જાય છે, અને આપણો ભારતવર્ષ પાયમાલીની પાયરીએ પહોંચતો આપણી દૃષ્ટિએ જોઈએ છીએ તો તેમ થવાનું મુળ કારણ, હે ભગિનીઓ આપણેજ છીએ.

આર્યમહિલાઓમાં સદાચાર અને ધર્મનીતિના ગુણો નાશ પામતાં જાય છે અને તેથી કરીને દિવસે દિવસે અનાચારને વધારો થતો જવાથીજ તે અનાચારે દેશને દુર્દશામાં લાવી મેલ્યો છે.

જગતનું આધારભૂત બંધારણ અને મનુષ્યના સંસારનું ખરું સાધન તથા ઘરનું ભૂષણ સ્ત્રીજ છે. અને તે જ સદાચારયુક્ત નથી હોતી અને તેનામાં ધર્મનીતિનું

જ્ઞાન નથી હોતું; તો તે કુસંગતિથી દૂષિત થાય છે. અને તેથી તેની આલ અલગત અને ગુણોથી યુક્ત જે બાળક ઉત્પન્ન થાય છે; તે નિર્બળ, માઇકંકલાં, નાહિમ્મત નિરૂ-
ત્સાહી અને મતિહીન હોય છે. અને તેવી પ્રબળા આળસ
થીજ દેશની પાયમાલી, ખરાબી અને દુર્દશા આજે આપ-
ણી દૃષ્ટિએ દેખાય છે.

અરે! બહેનો, વિચાર કરો! આપણો આ આર્યદેશ
જે દેવતાઓને પણ દુર્લભ છે; તેવા આ કર્મભૂમિરૂપ ભા-
રતવર્ષમાં કે જ્યાં પોતાના જન્મના સાર્થકરૂપ ઉત્તમ
લાભ સ્વરૂપપ્રયત્ને મેળવી શકાય છે અને જે દેશ બીજા
દેશો કરતાં ઉત્તમધર્મકાર્ય સાધવા માટે કેવો શ્રેષ્ઠ છે !
તેને માટે ભાગવત સ્કંધ ૫ અધ્યાય ૧૭ માં શ્રી વેદવ્યા-
સજીએ વર્ણવ્યું છે કે.

તત્રાપિ ભારત મેવર્ષે કર્મક્ષેત્ર મન્યાયષ્ટવર્ષાણિ સ્વર્ગિણં ।
પુણ્યશેષોપભોગસ્થાનાનિ ભૌમાનિ સ્વર્ગપદાનિ વ્યપદિશતિ ॥

આ જંબુદ્વીપના નવ ખંડોમાં ફક્ત આ ભરતખંડજ કર્મ કર-
વાનું ક્ષેત્ર છે, અને બાકીના આઠ ખંડો તો દેવતાઓને સ્વર્ગમાં ભોગ-
વતાં અવશેષ રહેલાં પુણ્યોના ભોગ ભોગવવાનાં સ્થળરૂપ પૃથ્વીનાં સ્વર્ગ
છે એમ કહેવાય છે. વળી તે મહર્ષિ કહે છે કે.

અત્રાપિ ભારતં શ્રેષ્ઠં જંબુદ્વીપે મહામુનં ।

યતોહિ કર્મભૂરેષા તતોઽન્યા ભોગભૂમયઃ ॥ વિ. પુ.

મુંદરી સદ્બોધ માળા.

હે મહામુને ! આ જંબુદ્વીપમાં પણ કર્મ ભૂમિરૂપ આ ભરતખંડ શ્રેષ્ઠ છે, અને ખીજા દેશો તો ભોગભૂમિ રૂપ દેશો છે.

હે બહેનો ! સ્વર્ગવાસી દેવો પણ સ્વર્ગ કરતાં ભરતખંડમાં જન્મ થયેલાને ઉત્તમ માને છે. કહ્યું છે કે.

गायन्ति देवाः किल गीतकानि

धन्यास्तु ये भारतभूमिभागे ।

स्वर्गापवर्गस्य च हेतुभूते

भवन्ति भूयः पुरुषाः सुरत्वात् ॥

દેવો પણ એવાં ગીતો ગાય છે કે સ્વર્ગ અને અપવર્ગના હેતુરૂપ ભારતભૂમિ ઉપર જે પુરૂષો ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ અમારા દેવપણા કરતાં શ્રેષ્ઠ છે. અર્થાત્ દેવપણા કરતાં જેઓ ભારતભૂમિમાં મનુષ્ય પાણું પામે છે તેઓને ધન્ય છે.

ઉપરનાં મહાન્ તેજોમય લગવાન્ વેદવ્યાસજીનાં વચનોથી હે બહેનો ! આપણી ખાતરી થાય છે કે આપણો આ ભરતખંડ કર્મ કરવામાં સર્વ ખંડોમાં શ્રેષ્ઠ છે. તો હે ભગિનીઓ ! આવા દેવપ્રાર્થિત ભૂમંડળ ઉપર જન્મ ધરીને જે સ્ત્રી વા પુરૂષ પોતાનું ખરૂં કર્તવ્ય બાણતાં નથી તે પરિણામે અતિ કલેશપાત્ર થઇ દુઃખતર સ્થિતિને પામે છે. માટે સ્ત્રી તથા પુરૂષે પોતાને પુનઃપુનઃ પ્રાપ્ત થતા જન્મ મરણાદિ કલેશોથી છુટવા પોતાના વર્ણાશ્રમને યોગ્ય સત્કર્મ દ્વારા ત્રિવિધ તાપને દૂર કરનાર જ્ઞાન અને યોગ એજ મુખ્ય ઉપાય છે; એમ બાણી તે મેળવવા સદા જગત્ની ગાઢ

નિદ્રામાંથી જાગત રહી પ્રયત્ન કરવો એજ ઉત્તમકૃણમાં જન્મ ધર્યાનું સાર્થક છે.

હે આર્યબહેનો ! ધર્મજ આ લોક તેમજ પરલોક-માં સુખદ, સ્થિર અને પ્રાપ્તવ્ય સ્થાનને પમાડનાર છે. માટે પોતાનો યોગ્ય ધર્મ શો છે, તેનો શ્રીગુરૂ શાસ્ત્રદ્વારા નિશ્ચય કરી તે ધર્મ પાળવા સદા તત્પર રહેવું.

હે બેહેનો ! જે ધર્મ પાળવા આપણુ દૃઢ રહીશું તે ધર્મ પણ આપણા અભ્યુદય તથા સંરક્ષણમાં સદા સર્વદા તત્પર રહેશે. જુઓ ધર્મસંરક્ષણતુ ક્ષણ શાસ્ત્રવેત્તા ઓએ કેવું વર્ણવ્યું છે.

गण्यंते पांसवो भूमेर्गण्यंते वृष्टिर्विदवः ।

न गण्यंते विधात्रापि धर्मसंरक्षणे फलम् ॥

પૃથ્વી ઉપરનાં ધૂળનાં રજકણોગણાય, વરસાદનાં ટીપાં પણ ગણાય, પરંતુ ધર્મ સંરક્ષણથી જે રજ થાય છે, તેની ગણના વિધાત્રાથી પણ થઈ શકતી નથી.

માટે હે બહેનો ! સ્ત્રી પુરૂષે પોતાના સ્વધર્મ પાલન-માં સદા આસક્ત રહેવું એજ જરૂરનું છે.

ધર્મ સાધન કરવામાં સત્કર્મ તથા સદાચાર બન્નેની જરૂર છે. વળી ચિત્તશુદ્ધિ થઈ નથી, મનના વિક્ષેપનો નાશ થયો નથી, ત્યાં સુધી શુદ્ધ જ્ઞાન કોઈને પ્રાપ્ત થતુંજ નથી અને ચિત્તશુદ્ધિ થવા તથા મનના વિક્ષેપનો નાશ થ-

સુંદરી સહબોધ માળા.

વા કર્મ તથા ઉપાસનાની જરૂર છે. કર્મથી ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે અને ચિત્ત શુદ્ધ થયે ઉપાસનાથી મનની ચંચળતા નાશ પામે છે. અને ત્યારબાદ જ્ઞાનના અધિકારી થવાયછે*

હે બહેનો ! શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે. આચારઃ પરમો ધર્મઃ એટલે આચાર એ પરમ-ઉત્કૃષ્ટ ધર્મ છે. જેથી સ્વધર્મ કર્મની સાથે સહાચાર હોય તોજ સત્કર્મ શોભી ઉઠે છે. અને સહાચાર હશે તોજ ધર્મ સચવાશે એમ મહાત્માઓ કથી ગયા છે. કારણ કે માણસની પવિત્રતા તથા ધર્મ કર્મની ગણના તેના આચાર ઉપરથીજ કરાય છે.

મારી આર્યબહેનોને એવા સહાચારથી વિભૂષિત રહેવાની વધારે જરૂર છે. પુરૂષ તેવા ધર્માચરણથી યુક્ત હશે અને સ્ત્રી જો દુરાચારી હશે તથા ધર્મનિષ્ઠ નહિ હોય તો પુરૂષના તે ગુણો જગતમાં ઉપહાસકારક થાય છે. અને સ્ત્રી તથા પુરૂષ બન્ને એવા સ્વધર્મનિષ્ઠપણાથી વિભૂષિત હોય તો તે દુનિયામાં કીર્તિરૂપ થઇ પડશે.

હે બહેનો ! મનુષ્યનો ગૃહસ્થાશ્રમ સ્ત્રીઓ ઉપરજ રહેલો છે. મહાભારતમાં વ્યાસ નારાયણ વદે છે કે:—

અર્દ્ધમાર્યા મનુષ્યસ્ય માર્યા શ્રેષ્ઠતમઃ સર્વા ।

અસહાયસ્ય લોકેઽસ્મિન્ લોકયાત્રા સહાયિની ॥

ભારત—આંદિપર્વ.

* કર્મના બે વિભાગ કલા છે. કામ્યકર્મ તથા નિષ્કામ કર્મ.

દિ. સ્ત્રી. આ. પ્ર. પૃ. ૮.

ધર્મ.

આ લોકોમાં સ્ત્રી, એપુરુષનું અર્ધું અંગ તથાઉત્તમોત્તમ મિત્ર છે. કારણ કે, સહાય વિનાના પુરુષને આ જગત વિષે લોક વ્યવહારમાં સ્ત્રી સહાયતા કરનારી છે.

વળી હે બહેનો કહ્યું છે કે:—

ધર્માર્થ કામ લાભેષુ भार्या पुंसःसहायिनी ।

विदेश गमने चास्यसैव विश्वासकारिका ॥

શાન્તિપર્વ.

ધર્મ, અથ તથા કામ સમયે પુરુષને સ્ત્રી સહાયતા કરનારી છે અને પરદેશ જતી વખતે વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય પણ તેજ હોય છે.

વળી,—

नास्तिभार्या समो बंधुर्नास्ति भार्या समागतिः ।

नास्तिभार्या समोलोके सहायो धर्मसंग्रहे ॥

આદિપર્વ.

જગતમાં પુરુષને સ્ત્રીના જેવું સંબંધિ, આધાર તથા ધર્મનો સંગ્રહ સહાય કરનાર ખીજું કોઈ પણ નથી.

तथा रोगाभि भूतस्य नित्यं कृच्छ्रगतस्य च ।

नास्ति भार्यासमं किञ्चिन्नरस्यार्तस्य भेषजम्

આદિપર્વ.

વળી રોગથી પીડાતા અને દુઃખ પામેલા દુઃખી પુરુષને, નિત્ય સ્ત્રીના સમાન ખીજું કોઈ પણ ઔષધ નથી.

હે બહેનો ! સદ્ગુણી સ્ત્રી એ દુઃખમાં ઔષધ તુલ્ય છે, સુખમાં આનંદવર્ધિની તથા ધર્માદિ સંપાદન કરવાનું

સુંદરી સદ્બોધ માળા.

સાધન છે. અને સર્વથી અધિક તો સુજનની થએ સારી પ્રજા ઉત્પન્ન કર્યાથી તે બહુજનના કલ્યાણનું સર્વોપરી કારણ થાય છે.

માટે હે બહેનો ! દુનિયાનાં કાર્યોનો અધિક છે આધાર જેના ઉપર એવી હે ! આર્યમહિલાઓ, તમારે સદાચારી તથા સ્વધર્મનિષ્ઠ રહેવું નેધએ. વળી રજસ્વલા, પ્રસૂતિ, ગર્ભસ્ત્રાવ આદિ કારણોને લઈને સ્ત્રીનો દેહ શાસ્ત્રમાં અપવિત્ર ગણેલો છે જેથી તેઓએ વધારે પવિત્ર રહેવાની જરૂર છે.

હે બહેનો ! અધર્મને વશ થએલી સ્ત્રીઓથી પુરૂષના ગૃહસ્થાશ્રમમાં તથા તે સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થતી પ્રજામાં ઘણાં દૂષણો જોવામાં આવે છે. અને એ દૂષણોથીજ આ ભારતવર્ષની અવદશા થતી દૃષ્ટિગોચર થાય છે. પરમાત્મા શ્રી કૃષ્ણ પ્રત્યે અર્જુને કહ્યું છે કે.

અધર્માભિભવાત્કૃણ, પ્રદુષ્યંતિ કુલસ્ત્રિયઃ ।

સ્ત્રીપુદુષ્ટાસુવાર્ણેય, જાયતે વર્ણસંકરઃ ॥

હે શ્રીકૃષ્ણ ! અધર્મને વશ થવાથી કુલની સ્ત્રીઓ દૂષિત થાય છે. વ્યભિચારિણી થાય છે. હે વૃષ્ણિકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા—શ્રી કૃષ્ણ ! તે દૂષિત થયેલી સ્ત્રીઓમાં વર્ણસંકર પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે.

હે બહેનો ! આર્યમહિલાઓ ઉપર જે અત્યાદે અજ્ઞાન રૂપી અંધકારથી આચ્છાદિત થઈ, મલીન થઈ, સ્વધર્મ ભૂલી અધર્મને વશ થયાનું કલંક આવે છે તે દૂર કરવા

ધર્મ.

આપણે આપણું વલણ ધર્મ માર્ગે દોરીએ અને ખરાબર સદાચારથી ચાલીએ તોજ પુરૂષનો ગૃહસ્થાશ્રમ પણ ધન્ય-વાદ આપવા યોગ્ય થાય. અને આ ભરતખંડ અત્યારે જે સ્વધર્મનિષ્ઠતા તથા સદાચાર વગર દૂષિત છે તે પાછો મૂળ સ્વરૂપમાં દીપી નીકળે એમાં જરાએ સંશય નહિ.

હે બહેનો ! સ્ત્રીનીતિધર્મના કાર્યમાં આપણી આર્ય બાલાઓ જેટલી પછાત છે તેટલી બીજી કોઈ નથી.

હે બહેનો ! સદાચારી થવા માટે ધર્મશાસ્ત્રના પ્ર-માણે આપી હું તમોને આગળ ઉપર સારી રીતે સમજા-વીશ. સ્ત્રીને સંસારની ખરી સહાયક અને ઉપયોગી બનાવવા-નું મૂળ સાધન તેઓને ગૃહશિક્ષણ અને ગૃહકાર્યને અર્થે ધર્મનીતિયુક્ત કેળવણી સાથે વ્યવહારોપયોગી ઉચ્ચ પ્રકારનું જ્ઞાન આપવું તેજ છે. તેનું વિવેચન આપણે પ્રથ-મ કરવા જરૂર છે. જેથી તે બાબત હું તમો બહેનોને સંભળાવું છું જે ઉપર લક્ષ આપશો.

આર્ય મહિલાઓ—હે માતૃશ્રી ઉપરની બીના ચર-ચાવવા પહેલાં આપને અમો વિનંતિ કરીએ છીએ કે, કેટ-લાકો તરફથી બાજની કેળવણી માટે એવો દોષ દેવામાં આવે છે કે સ્ત્રીઓને ભણાવવાથી તે વંઠી બન્ય છે, અમર્યાદ થાય છે; તો તે દોષારોપણ બ્યાજબી છે કે કેમ તે ઉપરના વિષય સાથે ચરચાવા કૃપા કરશો.

સાધ્વીબાઈ—ભગિનીઓ ! જે વિષય હું ચરચાવા

સુદરી સહયોગ માળા.

ધન્યા રાખતી હતી તેનુંજ આપનું માગણુ છે. અહા ! આપનો પ્રશ્ન સમયને અનુસરતો અને ઘણો ઉત્તમ છે. હા, આર્યજાણાઓ ઉપર વિદ્યાભ્યાસ કરવાથી સ્વતંત્ર, અમર્યાદ અને કુમાર્ગે ચડવાના આરોપો છે ખરા; પરંતુ બહેનો ! ઉપરની સમજણ તેઓની કેટલેક દરજ્જે ખરી છે અને કેટલેક દરજ્જે ભૂલ ભરેલી પણ છે. કારણ કે સ્ત્રી બગડે છે તેમાં કાંઈ કેળવણી કે વિદ્યાનો દોષ નથી; પરંતુ તે દોષ સ્ત્રીઓના સ્વભાવનો છે. વિદ્યા સદા પવિત્ર છે અને કેળવણી દુર્ગુણોને સદા દૂર કરે છે. તો પછી દુરાચાર અને તેને લખતાં વાંચતાં શીખવા સાથે શો સંબંધ છે ? ! જે સ્ત્રીઓને ધર્મ નીતિની કેળવણી નથી મલતી તેજ ખરાબ સોળતમાં પછી કુકર્મ કરે છે. બાકી તેવી કેળવણી વાળી સ્ત્રીઓ જીવતા સુધી પોતાનું શીળ સાચવી કદી પણ કુમાર્ગે ચાલશે નહીં. હા ! વાંચતાં લખતાં આવડયું એટલે કેળવણી લીધી કહેવાય નહીં પરંતુ તેના ગુણનો ઉપયોગ કરવાથીજ તેનું ફલ માલમ પડે છે. અને તે પણ પાત્ર ઉપર આધાર રાખે છે. સુપાત્રને પાત્ર થએલી વિદ્યા સારા ફળને આપનારી થાય છે. અને કુપાત્ર માટે તેથી ઉલટું નિવડે છે. હે બહેનો ! સ્ત્રીઓને બગડવાનું કારણ માત્ર ઘરના તરફનો બીલકુલ અકુશ નહીં તે અને નહાનપણમાંજ કુસંગતિમાં લગતી કેટલીક કઠંગી સ્વતંત્રતા છે. સ્ત્રીઓનું મન પુરૂષ કરતાં ઘણુંજ કામળ હોય છે, જેથી તેને નહાનપણથીજ સારી સોળત

ધર્મ.

હોય અને ધર્મનીતિની કેળવણીની છાપ તેના હૃદયમાં ઉંડી પાડવામાં આવે તથા સતીશ્રીઓનાં ચરિત્રનું તેને અધ્યયન આપવામાં આવે, તેમ ગૃહકાર્ય અને ગૃહવ્યવસ્થા વિગેરે મોટપણે ઉપયોગી થઈ પડતા વિષયોનું શિક્ષણ પણ તેને આપવામાં આવે તો તે અસર જીંદગી પર્યંત તેના હૃદયમાં ચોટી રહેશે. અને જેથી આગળ ઉપર તે ઉત્તમ સદ્ગુણી સ્ત્રીનું પદ પામ્યા વિના રહેશે નહીં.

આર્ય મહિલાઓ—હે ! મહાદેવી ! કન્યાશાળામાં હાલ અપાતા શિક્ષણ બાબત આપનો શું અભિપ્રાય છે ?

સાધ્વીબાઈ—હે બહેનો ? કન્યાશાળામાં આપવામાં આવતું શિક્ષણ તો તરેહવારજ છે. અને તે એજ કે બાલકીઓને સાત ચોપડી સાથ, ભૂગોળ, ઇતિહાસ, વ્યાકરણ, ગણિત વિગેરેનો અભ્યાસ અને તે સાથે રહેજ સાજ ભરત અને ચિત્રકામ શિખવવામાં આવે છે. પરિક્ષાઓ લેવામાં આવે ત્યારે પાસ થવાની લાલચે મેહેતાજીઓ ઉપરના પુસ્તકોનું પોપટીયું જ્ઞાન મોઢે કરાવે છે. અને તેથી ઉછરતી બાળાઓના કેમળ મન ઉપર ભારે બોજો પડવાથી તવાઈ જાય છે. હે બહેનો ! પરીક્ષામાં પાસ થઈ સર્ટિફિકેટ મેળવ્યું એટલે કૃતાર્થ થયાં એમ સમજવું નહીં પરંતુ જ્યાં સુધી સંસાર વ્યવહારોપયોગી કેળવણી મળી ન હોય ત્યાં સુધી તે જ્ઞાન અપૂર્ણ છે એમ કહેવામાં વાંધો નથી.

હે આર્ય બહેનો ! સ્ત્રીઓની પાઠશાળા—કન્યાશાળા—

(૧૫)

સુંદરી સહબોધ માળા.

માં તેવી ધર્મ શિક્ષણની કેળવણી ખસુસ કરી દાખલ કરવી જોઈએ. અને તેમ થાય તોજ હાલમાં ચલાવવામાં આવતું શિક્ષણ પણ ઉપયોગી થઈ પડે.

હે બહેનો ! ઉપરના વિષયોના અલ્પજ્ઞાન સાથે નીતિ રીતિ અને સહાયાર સાથે ગૃહકાર્ય, ગૃહવ્યવસ્થા, બાળ-શિક્ષણ, બાળરક્ષણ, સ્ત્રીધર્મનીતિ વિગેરે વિષયો જે તેને મોટપણે ઉપયોગી થનાર છે; તે તેમની સંસારિક સ્થિતિને વિચારી કન્યાશાળામાં ચલાવવા જોઈએ. અને તેને માટે આપણે આર્ય મહિલાઓને ગ્રહણ કરવાજોગ કેળવણી ઉપર દોરાઈ પ્રથમ દીકરીનાં માળાપમાં કેવા ગુણ જોઈએ તે ઉપર હું આવતી કાલે તમો આગળ વિવેચન ચલાવીશ.

દિવસ ૨ જો.

માળાપના ગુણ.

હે બહેનો ! આજ હું તમોને માળાપ કેવા ગુણનાં જોઈએ તે કહી બતાવું છું. હે માયાળુ ભગિનીઓ ! જ્યારથી જગત્કૃપાળુ પરમાત્માએ આ દુનિયામાં પ્રાણી માત્રમાં શ્રેષ્ઠ એવી મનુષ્ય ભતિ ઉત્પન્ન કરી છે; ત્યારથીજ તે પ્રાણીમાત્ર કરતાં મનુષ્યને સારી નરસી બાળતો ઉપર વિચાર કરવા બુદ્ધિ આપી છે. જેમ જેમ બાળક મોટું થતું બાય છે, તેમ તેમ તેની બુદ્ધિનુ પ્રાબલ્ય ખીલતું બાય છે; અને તે બુદ્ધિબળ

માબાપના ગુણ.

ખીલવવું અને જે વલન ઉપર દોરી જવું એ ખાસ તેના માબાપોનીજ ફરજ છે; કારણ તે વખતની તે બાળકની ખુદ્ધિ એવી વિચીત્ર હોય છે કે, જેમ એક વેલને ફેલાવો પામતી વખતે જે કાંઈ વૃક્ષ, લાકડું, દોરી કે આખર દીવાલ વિગેરે જે હાથ લાગે છે અને જેનો આધાર મળે તેની ઉપર તે વિંટાય છે. તેવી રીતે બાળકની ખુદ્ધિ જે વખતે ખીલવા માંડે છે, તે વખતે જે ટેકો મળે તેવા ગુણો તે પકડે છે. માટે બાળકને માબાપોએ જાતેજ યોગ્ય શિક્ષણ આપવું જોઈએ.

હે બહેનો ! આ સૃષ્ટિમાં બાળકના સારા નરસા ભવિષ્યનો અને જનમંડળના કલ્યાણનો આધાર માતૃપિતાજ છે.

હે બહેનો ! કેટલાક ઘરમાં કે પાડોશમાં રોજ મારા મારી કે ગાળાગાળી કરે છે તે વખત બાળકના માબાપો તેને હાસ્યરસમાં એક ખીજના ઉપર ઉશ્કેરી વિવિધ અપશબ્દો બોલાવરાવે છે. વળી તેઓની માઓની સહિયરોના ટોળામાં પણ મન ખુશ કરવાને તથા રમાડવાના હેતુથી કેટલાક અપશબ્દો બોલાવરાવે છે. વિગેરે બાળક દેખી તથા સાંભળી જેવો તે ઘરનો આચાર દેખે છે તેવો તે શિખે છે; માટે માબાપે બહાર અગર ઘરમાં સારી રીતે વર્તવું; કારણ બાળકની યાદદાસ્ત ન્હાનપણમાં મ્હોટાં કરતાં ઘણી સતેજ રહે છે. ન્હાનપણમાં તેને જે શિખવ્યું હોય તે તે ભૂલતું નથી. અને તેના તે ગુણો પોષ્ટના બે અચ્ચાં જેવા નિવડે છે.

મુંદરી સદ્બોધ માળા.

આર્યમહિલાઓ:—હે પરમકૃપાળુ માતાજી ! તે કથા કેવી રીતની છે તે જણાવા કૃપા કરશે.

સાધ્વીબાઈ:—બેહેનો ! જેવી સોબત તેવી અસર—
દેખદેખે અને શિખન્ધુ' શિખે તેવી બચપણની રીતિ છે. માબાપના જે ગુણો હોય તેજ બાળક શિખે છે. સાંભળો તે ઉપર પોપટનાં બે બચ્ચાંની કથા તમોને સંક્ષેપમાં કહી સંભળાવું છું:—

પોપટના બે બચ્ચાંની વાત.

એક વાઘરી માળામાંથી પોપટનાં બે બચ્ચાં લેઈ ગયો, તેમાંનું એક બચ્ચું સારા માણસને ઘેર વેચ્યું, ને બીજું નઠારાને ત્યાં વેચ્યું. પેલા સારા માણસને ઘેર વઢવાડ કે ગાળાગાળી થતી નહોતી; ભૂંડું બોલે નહિ; કેાઈ આવે જાય તો તેને સારી રીતે બોલાવે, ને માન આપે. પેલો પોપટ એ સર્વે શીખ્યો. પણ પેલા નઠારા માણસના ઘરમાંતો રાજ મારામારી, ગાળાગાળી, લુચ્ચાઈ, ને હોંગાઈ થાય; તે સઘળું તે પોપટ શીખ્યો. તે ગામનો રાજા એક દિવસ તે રસ્તે થઈ જતો હતો, તેને જોઈને નઠારા માણસના ઘરવાળો પોપટ ભૂંડી ગાળો દેવા લાગ્યો, ને બોલ્યો “એને મારો, કાપો.” એ સાંભળી, રાજાને જોડું લાગ્યું, પણ બોલ્યો નહીં. આગળ ચાલતાં, પેલા સારા માણસનું ઘર આંધું ત્યાંનો પોપટ રાજાને જોઈને આવકાર ભરેલા મધુર વચનો

માખાપના ગુણ.

બોલ્યો. એ સાંભળી, રાજાને નવાઈ લાગી, ને વિચાર કરતો કરતો ઘેર ગયો. પછી તપાસ કરતાં માલુમ પડ્યું કે, એ બંને પોપટ એકજ માખાપનાં બચ્ચાં છે, પણ એક નઠારી સોબતમાં રહ્યું, તેથી નઠાઈ નિકળ્યું; ને બીજું સારી સોબતમાં રહ્યું, તેથી સાઈ નિવડ્યું. એથી સોબત તેવી અસર એ રાજાને પ્રત્યક્ષ પુરાવો મળ્યો.

મારી બહાલી બેઢેનો! ઉપરના દૃષ્ટાન્તથી ખાતરી થઈ હશે કે બાળકના કોમળ મન ઉપર જેવી સંગતિ હોય તેવી અસર લાગતાં જરાવાર લાગતી નથી. માટે ન્હાનપણમાં માખાપે છોકરાં ઉપર પુરતી કાળજી રાખી તેમને ખરાબ ગુણો ન વળગે તે તરફ ખ્યાલ રાખવો જોઈએ. બાળકોને માખાપે માઠી ટેવ પડવા નહિ દેવી જોઈએ. અને તેવી ટેવ પડતી વખતે માલુમ પડે તો તે તુરત સુધારવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કેાઈ ચીજ માટે તે આડાઈ કરે તો તેને સમજાવી શાન્ત પાડવું. તેણે કાંઈ ગુન્હો કીધો હોયતો સુખ માખાપોની પેઠે વધુ શિક્ષા ન કરતાં હરેક વાંકની હરમ્યાન પ્રથમ સમજાવ્યા છતાં ફરી તે કામ કરેતો તેને શિક્ષા કરવી. અને તે પણ તેના શરીર ઉપર નજર રાખી તથા વાંકનું સ્વરૂપ જોઈ કરવી. પરંતુ શિક્ષા કરતાં ધાક રાખવી. અને તે એવી કે, તે ડરથી તે કાંઈ આડો વર્તણૂક ચલાવી ગુન્હો થવા દેજ નહીં. છોકરાંને મોઢે ચડાવવાથી તે બેઢેની જાય છે તથા ઢોરની માફક માર્યાથી નઠોર થઈ જાય છે.

સુંદરી સદ્ગોષ્ઠ માળા.

મારવાથીજ બુદ્ધિ આવે છે એવું કાંઈ છે નહિ, પણ ધાક રાખવી એજ ઉત્તમ છે.

વળી તે બહારથી કાંઈ ચીજ લાવેતો તેપર વિચાર કરી તે ક્યાંથી લાવ્યો વિગેરેની તપાસ કરી ખાતરી કરવી. તેના બોલવા ઉપર વિશ્વાસ લાવી બેસી રહેવું નહિ. કારણ કે, માળાપ અથવા મહેતાજીનું મન સપાદન કરવા રાજી રાખવા, ચોરી કરીને પણ છોકરાં કાંઈ ચીજ લાવી આપે છે અને કહે છે કે, મને તો તે જડી ! કોઈએ આપી. વિગેરે કહી તે આપણનેજ ઠગે છે.

હે બહેનો ! નિશાળે મુક્યા પછી બાળકની સંભાળ રાખવી. તે જાય છે કે કાંઈ બેસી રહે છે વિગેરે તપાસતા રહેવું. ન્હાનપણથી ધીમેધીમે વિદ્યાભ્યાસ કરાવવાથી તેની બુદ્ધિ ખીલતી જાય છે. માતાઓ ધર્મ, નીતિ, પરમાર્થ, સત્ય વચન, ભક્તિ, કરકસર, સુઘડતા, શાન્તિ, ધૈર્ય, મધુરભાવ પણ, પતિવ્રત્ય વિગેરે ગુણોથી વિભૂષિત હોય તો છોકરાં ખસુસ તેની કેલવણીથી તેવાંજ સદ્ગુણી થાય એમાં યત્કિંચિત્ પણ સંશય નહિ.

હે બહેનો ! જે ઘરમાં મમતા અને ધર્મનો પ્રભાવ વ્યાપી રહ્યો છે. બુદ્ધિ અને મન પોતાનો વ્યાપાર હડાપણથી ચલાવી રહેલાં છે તથા દરરોજનો વ્યવહાર પ્રમાણીક છે તે ઘર સુખ અને સદ્ગુણનું મંદિર છે એમ સમજવું. આવું મંદિર સંસારની તમામ ઉપાધિઓથી બચાવી શકે છે.

આવી સદ્ગુણીમાતાવાળા મકાનમાં બાળક સારા સ્વભાવનાં સદ્ગુણી અને આનંદી થાય એમાં શું નવાઈ !

હે બહેનો! માતાજી બાળકને નીતિવાન, પરાક્રમી, સદ્ગુણી, બનાવે છે. એવી મહાગુણસંપન્ન જનેતાઓનાં ઉત્તમગુણ અને શિક્ષણના પ્રતાપેજ સીતા, તારા, દ્રૌપદી, સાવિત્રી વિગેરે મહાસતીઓએ મહાગુણવાન થઈ, જગત્માં પોતાની કીર્તિ અમર કરી છે. માટે માતાઓએ શેઠાણીબની બેસી ન રહેતાં પોતાની બાળક પ્રત્યેની ફરજ બજાવી તેને સદ્બોધ આપી સુરસ્તે ચડાવવા પ્રયત્ન કરવો એજ ઉત્તમ માબાપોની ઉત્તમતા છે.

શ્રીમંતનીસ્રીઓ બચ્ચાંએ ને રમાડવા ચાકરને સોંપે છે. જેથી તે બાળકોની બુદ્ધિ ચાકરના સહવાસથી તેના જેવીજ થાય છે. માટે સદ્ગુણીસ્રીપુરૂષે તેમ નહીં કરતાં તેઓને હુમેશ પોતાના સહવાસમાંજ ઉછેરી મોટાં કરવાં.

હે બહેનો ! બાળકોએને ઘર તથા વિદ્યા સંબંધીની જોઈતી કેળવણી આપ્યા બાદ શાસ્ત્રમાં ઠરાવેલી ઉમર થયે માબાપોએ તેને યોગ્ય વર સાથે પરણાવવી જોઈએ. કેટલાક માબાપો છોકરીના સુખદુઃખનો જરાપણ વિચાર ન કરતાં ન્હાના વર સાથે પરણાવે છે, કે કાંતો બાળપણમાંજ લગ્ન કરી દે છે કે જેથી શીતળ જેવા ઉપદ્રવથી વખતે તે બાળકપતિના જાતની હાનિ થાય તો તે કન્યા તેમને જન્મારો શઘડીરૂપ વેઠવી પડે છે. અથવા મૂર્ખમાબાપો ફક્ત

મુંદરી સહબોધ માળા:

પૈશાનીજ અભિલાષાથી કન્યાવિક્રયકરી રત્નરૂપ કન્યાને ઘરડો ઠગ્યર જેવો, કે કાંતો ન્હાનો બાળક જેવો, કે કાંતો રોગી કે નાલાયકવરસાથે વરાવી તે બાળાની જીવંતગીમાં ધૂળ નાંખે છે.

હે બહેનો ! ઉપર જણાવેલા બાળલગ્ન, કબ્બેડાં, અને કન્યાવિક્રયઆદિથી થતાં લગ્નના દુષ્ટરિવાજોનો પ્રચાર આજકાલ આ ભારત ભૂમિમાં એટલો સજ્જડ પ્રસર્યો છે કે, તેને નિર્મૂળકરવા જો કે ઘણા વિદ્વાનો મથે છે તોપણ તેઓની ધારણામાં તેઓ હજી સુધી ક્ષતોદ્ભવ ઉતર્યા નથી.

હે બહેનો ! આપણી આ જન્મભૂમિની અધમદશા થઇ પડવાનું મૂળ કારણ હે ભગિનિઓ તમારાં બચ્ચાંઓને ખોટાં માનખાટવા દીંગલાદીંગલીનીપેઠે અલ્પવયમાં વરાવી-બાળલગ્ન કરો છો તેજ છે

હે બહેનો ! બાળલગ્ને આપણામાં કેટલી અડચણ પેદા કરી છે તેનો દાખલો ઘેરેઘેર દૃષ્ટિગોચર થાય છે. અર્થાત્ બાળલગ્નની હાનિથી એકપણ ઘર માગ્યેજ મુક્ત હશે !

હે બહેનો ! કોઇ ઘેર છોકરાને તેની દુષ્ટવાંચનાનો દાઢ લાગેલો હશે; તો કોઇ ઘેર દીકરીનું રમખાણ મચી રહેલું આપણે જોઇએ છીએ. અને વળી કોઇ ઘેર જીગલ જોડીની ધામધુમ ચાલી રહેલીજ દેખીએ છીએ.

હે ભારતવાસીબહેનો ! તમારા સુખોનું સત્યાનાશ વાળનાર તમોને અધોગતિમાં લાવી મુકનાર તે દુષ્ટ બાળલ-

ગતનો અત્યંત હાનિકારક રિવાજ છે. તો તે બંધ કરવા કેમ કોઈ લક્ષ આપતું નથી? અરે! તે બંધ કરવામાં કાંઈ જ્ઞાતિબંધન કે ધર્મની અડચણ નડે તેમતો નથી તોપણ આર્યો ઘોર નિદ્રામાં ઘોરતા પડી રહી હાથે કરી પોતાની હાનિ કેમ કરી લેછે તે સમજાતું નથી!

ખડેનો! તમોને ખબર તો હશેજ કે, આપણા ધર્મ શાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે બ્રાહ્મણોએ ઉપનયનસંસ્કાર કીધા પછી ઓછામાં ઓછાં બારવર્ષ સુધી વિદ્યાભ્યાસાર્થે બાળક પાસે બ્રહ્મચર્ય પળાવવું જોઈએ! અરે! ક્યાં છે એ ધર્મ-જ્ઞાનો અમલ થવો! અરે ક્યાં છે તે સંબંધી વિચાર પણ કરવાનો! હવે તો મારા કમનસીબે આર્યો પોતાની મૂર્ખાઈને લીધે મૂર્ખ મનુષ્યોની મદમાતી મંડળીમાં મિથ્યા માન મેળવવાની લાલસાએ ગરીબ બાળકીઓનાં બાળલગ્ન કરવાનું પગલું ભરી પશુવત્ બાળાઓને ગળે દુઃખના ગાળીયાં વળગાડે છે. અને તેમ કરવામાં તેઓ ન્હાના મોટાનો જરાપણ વિચાર ન કરતાં આંખો મીચી ચાહોમ વરતાવી દેછે.

આમ થવાથી સર્વસ્થળે સુખની ઇચ્છા રાખનાર તે ઉછરતી બાળાઓ સુખની પ્રાપ્તિ શી રીતે કરી શકશે તેનો ખ્યાલ મ્હારી આર્યભગિનીઓ તમો જાતેજ કરી લેશો!

હૈ ખડેનો! તમારી બાળકીઓને સુખ અગર દુઃખ આપનાર તમો માતાઓજ છો. કારણ કે, માતાના પેટમાંથી જન્મી બાળક જ્યાં સુધી યુવાનીની પૂર્ણ અવસ્થામાં પહોંચે

સુંદરી સહબોધ માળા.

નહી ત્યાં સુધી તે બાળકજ ગણાય છે, અને ત્યાં સુધી તેના શરીર અને મનની સંભાળ રાખવાનું કામ હે આર્ય બહેનો! તમે માતાઓનુંજ છે.

હે બહેનો! લગ્નનું પ્રયોજન પ્રજોત્પત્તિ કરવા માટે છે અને આપણા પૂજ્ય મહર્ષિઓ પણ કહી ગયા છે કે, પુરુષ કરતાં સ્ત્રીની ઉમ્મર વધારે હોય તો તેનાથી સંતાન ઉત્પન્ન થવાની આશાજ થોડી સમજવી. તો પછી કનેડાથી લગ્ન કરવા તે નહીં કરવા સરખાં અને પ્રયોજન વિનાનાંજ ગણાય. કારણ લગ્ન કરવાનો મૂળ હેતુ જે શાસ્ત્રમાં જણાવ્યો છે તે હેતુ જો લગ્ન કરવાથી સચવાય નહીં તો પછી એવા પ્રયોજન વિનાનાં લગ્ન તે લગ્નજ કેમ કહી શકાય! જેથી એવી રીતે મિથ્યા માથાફટ અને મોટાઇનો ડોળ ન રાખતાં શાસ્ત્રાજ્ઞ પ્રમાણે વર્તવું એજ ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થયાનું સાર્થક ગણાય.

મતલબ એટલીજ છે કે, સ્ત્રી કરતાં પુરુષ જે અઢી ગણી ઉમ્મરે મહોટો હોવો જોઇએ અને જ્યાં એ પ્રમાણે હોતુ નથી, ત્યાં પ્રજાનો ઘભાવ દેખીએ છીએ. અને કદાચ પ્રજા થાય તો તે રોગી અને અદ્વાયુષ્યવાળી હોય છે.

હે બહેનો! કનેડાના લગ્નથી એટલેથીજ દુઃખનો અંત નથી આવતો, પરંતુ તેને માટે વિદ્વાનોનો એવો પણ અભિપ્રાય છે કે, મહોટી ઉમ્મરની સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાથી બાળકોને “રિકેટ્સ” નામનો વ્યાધી ઉત્પન્ન થાય છે. જેનાથી

ખાળક, ખાળકીઓ ચાલવા તથા હરવા ફરવા શક્તિહીન હોય છે. શરીરના હાડકાંઓ વાંકાંચુંકાં થઈ જાય છે. અને ઘણી વખત તો તેઓ બોલી પણ શકતા નથી. આવા રોગો ખરચાંઓને વધારે થાય છે. અને તેનું કારણ હે માયાળુ બહેનો ! ખાળલગ્ન અને કળેડા સિવાય બીજી કંઈ જ-જુ.યું નથી.

અરે ! આર્યભૂમિમાં વસતા આર્યો અદ્ય સ્વાર્થને માટે શાસ્ત્રમાં બતાવેલા મહત્ લાભોનું ઉલ્લંઘન કરી, ક-ળેડાં પરણાવવા જરાપણુ શરમાતા નથી એ શુ થોડી દિલગીરીની વાત છે !! અરે ! એ નિર્લજ્જતાને લીધેજ આર્યભૂમિની અવદશા અને તે સાથેજ આર્ય તનુજોની માઠી હાલતનું દર્શન દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

હે બહેનો ! વળી વૈદ્યકશાસ્ત્રના આધારે જોશો તો કળેડાથી થએલાં લગ્નને તે વિદ્વાનો અ-સમાનતાથી થએલાં લગ્ન કહે છે. એવા લગ્નથી પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાની આશા તે તદ્દન નકામીજ કહેલી છે.

બહેનો ! આ વિષય ઉપર ઘડીઘડી વિવેચનકરી તમારો અમૂલ્ય વખત વ્યતીતકરી તમને હું કંટાળો ઉપ-જાવા માગતી નથી; પરંતુ જેમાં આર્યતનુજોનું તથા આર્ય બહેનોનું હિત સમાયલું છે એવા આ ગહન વિશયને માટે મ્હારે કહેવુંજ જોઈએ છે કે:-ખાળલગ્ન, કન્યાવિક્રય, કળેડા, અને કુળાભિમાનના કડવા કુચાલોથીજ જન સમાજ અની-

મુંદરી સદ્બોધ માળા.

તિને રસ્તે દોરાઈ દુઃખની વૃદ્ધિને પામ્યો છે. અને ધર્મનું રહસ્ય બધ્યા વિના કે સમજ્યા વિના બહારના ઉપચારોને આધીન થઈ ધર્મ ક્રિયા કરવાનું ડાળ ઘાલનારાઓથીજ તેને ધર્મ વિરુદ્ધ વર્તને ચાલવાનો કલાંકિત આંદલો ચોટ્યો છે.

હે બહેનો! લગ્નનો હેતુ અનેક પ્રકારનો છે; છતાં તે વાસ્તવિક રીતે સમજવામાં આવે તો અત્યારે જે આર્યગૃહ સંસારને અધમ પ્રવાહમાં વહેતો બેધએ છીએ તેનાથી તે કોઈ કાળે પણ છુટો થાય ખરો.

હે બહેનો! તમારામાં પ્રસરેલો ત્રાસદાયક રિવાજ કન્યાવિક્રય! અરે હાય! કાળજની કેાર સમાન દીકરીને ફક્ત ક્ષણિક સુખને આપનાર પૈસાને માટે વેચી મારો છો! અરે! પચ્ચરથા પટકાવો છો. અરે! સાતવર્ષની દીકરીને સાઠવર્ષના પતિ સાથે પરણાવો છો! એ કેટલો બધો જીવલમ છે! તે દીકરા ક્યારે મોટી થાય કે તે ખુદા પતિનું ઘર માંડે? અરે તે નિરપરાધી બાળકીનો પાકી ઉન્મરનો પતિ જેને સંસારના તમામ કાર્યો તજી બેઠેલો કહીએ તો ચાલી શકે, તે કેટલા વર્ષ જીવી શકવાનો કે તે બીચારી બાળા સંસાર સુખ ભોગવે! અને કદાચ એ અરસામાં તે ખુદા કે જેની હયાતીના દિવસો આંગળીના ટેરવા ઉપર ગણાઈ રહેલા છે તે મરણ શરણ થયો, તો તે ઉછરતી બાળાને પછી શું કરવું!! ઉચ્ચજ્ઞાતિઓમાં પુનર્લગ્નનો ચાલ નિંદિત ગણેલો છે, તો તેણીએ બાલપણમાંજ સાધુડીઓ

કે આરબઓમાં ભળવું. ! અરે ક્રૂર અલ્પ સુખ આપનાર
કુતરાની ચાટ સમાન પૈસો; જે મેળવવાની આશાએ તમારાં
તનુએના સુખનું સત્યાનાશ વાળનાર અધમાખાપો !
એવો લોભ કરી તમારી નિરપરાધી ગાય સમાન ખાલાઓને
દુઃખના દરિયામાં ના ઝંપલાવો. અરે તેમ કરવાથી તમારું
કદીપણુ ભલું થનાર નથી. બુઝો ધર્મશાસ્ત્રમાં કન્યાવિક્રય
કરનાર માટે શું કહ્યું છે:—

કન્યાવિતંત્રદે દ્યૌર્વૈ નરકે નિવસેચિરમ્ ।

તદુત્પન્નં ફલં મૃત્તવા પુનશ્ચાણ્ડાલતાં વ્રજેત્ ॥

દીકરીનો પૈસો ઉપજાવનાર ઘણા કાલ સુધી નર્કમાં પડે છે અને
ત્યાં મહા પીડા ભોગવ્યા પછી ચંડાળને ઘેર જન્મ ધારણ કરે છે.

વળી કહ્યું છે કે:—

સર્વાવયવ સંપૂર્ણાં સુવૃત્તા મુદ્રહેન્નરઃ ।

ક્રયક્રીતા ચયાકન્યા પત્નીસાન વિધીયતે ॥

સર્વ અવયવોએ સંપૂર્ણ તથા સારી ચાલતી સ્ત્રી પુરૂષે પરણવી
જોઈએ. પૈસા ખરીદી લીધેલી કન્યા શાસ્ત્ર પ્રમાણે સ્ત્રી કહેવાતી નથી.

વળી કહ્યું છે કે:—

ન કન્યાયાઃ પિતાવિદ્વાન્ ગૃહિયાચ્છુલ્કમળ્લપિ ।

ગૃહંશ્છુલ્કંહિ લોભેન સ્યાન્નરોડપત્યવિક્રયી ॥

કન્યાના વેચાણનો દોષ જાણનારા કન્યાના પિતાએ વરની પાસેથી
કન્યાના બદલામાં કંઈપણ પૈસો લેવો નહીં. કારણ કે જે માણસ

મુંદરી સરખોધ માળા.

લોભનો માર્યો કન્યાનું મૂલ લે છે, તે પોતાની કન્યાનો વેચનારો ગણાય છે,

હે બહેનો ! કન્યાવિક્રય કરનાર માળાપો એટલેથી છુટતાં નથી, પરંતુ તેને તો શાસ્ત્રકારોએ એટલો મોટો ગુન્હો ગણેલો છે કે તેવા નીચ કર્મ કરનાર પાપી માત પિતાઓનો કોઈ રીતે છુટકોજ થતો નથી. જુઓ તેને માટે કહેલું છે કે:—

गायत्री हरतेपापम् त्र्यम्बके नायुष्य वर्द्धते ।

उभयं रुद्रजाप्येन, न कन्या वेदविक्रयः ॥

ગાયત્રીનો જપ કરવાથી, પાપ નાશ પામે છે. મૃત્યુજપનો મંત્ર જપવાથી, આયુષનો વધારો થાય છે. રૂદ્રનો જપ કરવાથી પાપનો નાશ થાય છે અને આયુષનો વધારો થાય છે. પણ કન્યાવિક્રયનું પાપ અને વેદના વિક્રયનું લાગેલું પાપ ગમેતેટલી ગાયત્રી, મૃત્યુજપ, રૂદ્રિ તથા દાન, તીર્થ, યજ્ઞ કરો પરંતુ વિક્રયનો લાગેલો દોષ કોઈ કાલે ટલતો નથી. તેનો નર્કનો અધિકારી બનાવે છે.

હે બહેનો ! ઉપર બતાવેલા દુષ્ટ રિવાજોનો ધર કરી એઠેલો પ્રચાર ધીમે ધીમે નષ્ટ થતો જાયતોજ આર્યોની થઇ પડેલી માઠી દશાનો કાંઈક અંત આવે ખરો,

આર્ય મહિલાઓ:—પરમપૂજ્ય મા:તુશ્રી. આજ આપે અમારા માટે ઉઠાવેલા પરિશ્રમ માટે અમે સર્વ આપની આભારી છીએ. હે માતુશ્રી ! ઉપરના દુષ્ટ રિવાજોનો ત્યાગ કરવા આપે ફરમાવ્યું; તો હવે વરકન્યા કેટલી ઉન્નતરનાં,
(૨૮)

માળાપના ગુણ.

કેવા ગુણવાળાં જોઈએ અને લગ્ન કેવી રીતે કરવામાં આવે
તો વિધિયુક્ત ગણાય તે જણાવા કૃપા કરશે.

સાધ્વીબાઈ:—આર્યધર્મનો ઉત્કર્ષ ઇચ્છનાર હે બહેનો !
શાસ્ત્રકારોએ નીચેના ગુણો વાળો વર ઉત્તમ ગણેલો છે.

વિધ્યાશૌર્ય ધનાશ્રયો ગુણનિધિઃ સ્વાતાયુવાસુંદરઃ ।

સાચારઃ સુકુલોદ્ભવો મધુર વાગ્દાતા દયાસાગરઃ ॥

ભોગી મુરિ કુટુંબવાન્ સ્થિરમતિઃ પાપાર્તિહીનોવલી ।

જામાના પરિવર્તિતઃ કવિવરૈરેવંવિધઃ સત્તમઃ ॥

જે પુરૂષ વિદ્યા ધણી, કુટુંબ મોટું, બુદ્ધિ સ્થિર, દયાનો સાગર,
શક્તિ પ્રમાણે દાન, ધર્મ કરનારો, બોલવું મીઠું, સ્વધર્માચરણી, નિ-
ર્વ્યસની, ઉત્તમ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલો, સ્વરૂપે સુંદર, વયે જુવાન,
કીર્તિવાન, ગુણવાન, કાર્ય વિશે ગરબાણું, સંપત્તિવાન, લક્ષ્મીનો ભોક્તા,
બળવાન, પાપ અને દૌરત્વતા જેને માલમજ નહીં. એવો જમાઈ મહા-
ત્માઓએ શ્રેષ્ઠ વર્ણવેલો છે. હે બહેનો ! મહાત્માઓએ ઉપરના વર્ણવેલા
ગુણાયુક્તવર સાથે તમારી બાલકીઓનાં લગ્ન કરવાં જોઈએ કે જેથી
હમેશસુધી સુખ દુઃખમાં તેઓ એકમેક ને સાથી ગણી સંસાર
ખુશીઆખુશી નભાવે.

હે બહેનો ! વળી પુરૂષે પણ કેવી કન્યા પરણવી
તેને માટે પણ મહાત્મા મનુમહારાજે કહ્યું છે કે:—

અસિવિષ્ણ્વાચયામાતુરસમૌત્રાચયા પિતુઃ ।

સા પ્રશસ્તા દિજાતીનાં દાર કર્મણિ મૈથુને ॥

મનુ. અ. ૩-૫

સુંદરી સદ્બોધ માળા.

જે કન્યા, માતાના સર્પિંડમાં ન હોય એટલે મોસાલપક્ષમાં માતાથી સાત પેઢીની અંદર ન હોય તથા જે કન્યા, પિતાના ગોત્રની ન હોય, તે કન્યા, દ્વિજવર્ણને માટે (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, અને વૈશ્યને) વિવાહ કરવામાં તથા પ્રજાઉત્પન્ન કરવામાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે.

अव्यङ्गाङ्गी सौम्यनाम्नीं हंसवारण गामिनीम् ।

तनुलोमकेशदशनां मृदङ्गीमुद्रहेत्स्वियम् ॥

મનુ. અ. ૩-૧૦

ખોડ વિનાની એટલે કાણી, કુખડી ન હોય તેવી, સુંદર નામ વાલી, તથા હંસ અને હાથીની ચાલ જેવી સુંદર ચાલ વાલી, જેના વાલ, ફવાટાં અને દાંત સ્પષ્ટ હોય તથા જેનું શરીર કામલ હોય એવી કન્યા સાથે વિવાહ કરવો.

नोद्वहेत्कपिलां कन्यां, नाधिकाङ्गी न रोगिणीम् ।

ना लोभिकां नातिलोमां न वाचाटां न पिङ्गलाम् ॥

મનુ. અ. ૩-૮

કાળા-ધોળા કેશવાળી, અધિક અવયવવાળી એટલે છ આંગળી વાળી, નિલ માંદી રહેનારી, જેના માથાપરથી વાળ ખરી પડતા હોય તેવી, જેના હાથ પગ ઉપર વાળ ઉગતા હોય તેવી, બહુ બોલનારી અને ખીળા વાળવાળી કન્યાને પરણવી નહીં.

હે બહેનો ! વિવાહ પણ યોગ્ય રીતે કરવામાં આવે તો તેથી સારી પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે. અને અયોગ્ય રીતે થ. એલા વિવાહથી નિંદિત પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે. જુઓ તેને માટે કહ્યું છે કે:—

માખાપના ગુણ.

અનિન્દિતૈઃ સ્ત્રીવિવાહૈ રાનિન્દ્યા ભવતિપ્રજા ॥

નિન્દિતૈર્નિન્દતા નૃણાંતસ્માન્નિન્દ્યાન્ વિવર્જયેત્ ॥

મનુ અ. ૩-૪૨

યોગ્ય વિવાહ કરવાથી સારી પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે. નિન્દિત વિવાહ કરવાથી નિન્દિત પ્રજા થાય છે. માટે નિન્દિત વિવાહનો અતિ યત્નવડે ભાગ કરવો ઉચીત છે.

હે બહેનો ! ધર્મ શાસ્ત્રમાં આઠજાતના વિવાહ વર્ણવેલા છે. જે નીચે પ્રમાણે છે.

બ્રાહ્મો દૈવસ્તથૈવાર્ષઃ પ્રાજાપત્યસ્તથાસુરઃ ।

ગાન્ધર્વો રાક્ષસશ્ચૈવ પૈશાચશ્ચાષ્ટમોઽધમઃ ॥

મનુ અ. ૩-૨૧

બ્રાહ્મ, દૈવ, આર્ય, પ્રાજાપત્ય, આસુર, ગાંધર્વ, રાક્ષસ અને પૈશાચ એમ આઠ પ્રકારના વિવાહો છે; તેમાં આઠમો પૈશાચ વિવાહ અધમ છે.

(૧) બ્રાહ્મ વિવાહ.

આચ્છાદ્યચાર્ચયિત્વાચ શ્રુતિશીલવતે સ્વયમ્ ।

આહૂય દાનં કન્યાયા બ્રાહ્મોધર્મઃ પ્રકીર્તિતઃ ॥

મનુ અ. ૩-૨૭

વિધા બહેણા સદાયરણુ વાળા તથા ભાગણી નહીં કરનારા એવા વરને બોલાવી, વરકન્યાને લૂગડાં તથા ધરણુઓ પહેરાવી, વરતું સન્માન કરીને તેને જે કન્યાતું દાન દેવામાં આવે છે, તેને ઋષિઓ બ્રાહ્મ વિવાહ કહે છે.

સુંદરી સદ્બોધ માળા.

(૨) દૈવ વિવાહ.

યજ્ઞેતુ વિતતેસમ્યગૃત્વિજે કર્મ કુર્વતે ।

અલંકૃત્ય સુતાદાનં દૈવં ધર્મં પ્રચક્ષતે ॥

મનુ० અ० ૩-૨૮

જ્યોતિષ્ટોમ આદિક વિસ્તાર વાળો યજ્ઞ થતો હોય, તે વખતે તેમાં કર્મ કરાવનારા ઋત્વિજને એટલે યજ્ઞ કરાવનારા આત્મણને, કન્યાને શણગારીને આપવી, તેને ઋષિઓ દૈવ વિવાહ કહે છે.

(૩) આર્પ વિવાહ.

एकं गोमिथुनं द्वेवाचरादादाय धर्मतः ।

कन्या प्रदानं विधिवदार्पो धर्मःसउच्यते ॥

મનુ० અ० ૩-૨૯

ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે વરની પાસેથી એક અથવા તો બે ગાયો અને બળદો લેઈને તેને કન્યાદાન કરવું, તેને ઋષિઓ આર્પ વિવાહ કહે છે.

(૪) પ્રાજપત્ય વિવાહ.

सहनौचरतां धर्मीमीतैश्चाचानुभाष्यच ।

कन्याप्रदानमभ्यर्च्य प्राजापत्यो विधिः स्मृतः ॥

મનુ० અ० ૩-૩૦

કન્યાદાન આપતી વખતે “તમે અને જ્યાં સાથે રહીને તમારો ધર્મ પાળો.” એવું વચન કહી, વર કન્યાની પૂજા કરીને વરને કન્યા આપવી, તેને પ્રાજપત્ય વિવાહ કહે છે.

(૩૨)

ભાષાપભા શુક.

(૫) આસુર વિવાહ.

જ્ઞાતિભ્યો દ્રવિણં દત્વા કન્યાયૈ ચૈવ શક્તિઃ ।

કન્યા પ્રદાનં સ્વાચ્છન્દ્યાદાસુરો ધર્મ ઉચ્યતે ॥

મનુ. અ. ૩. ૩૧.

કન્યાના સંબંધિઓને ધન આપીને તથા કન્યાને, પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પશ્તું આપી સ્વચ્છંદ રીતે (શાસ્ત્રની આજ્ઞા વિરુદ્ધ) ને વિવાહ કરવામાં આવે છે, તેને આસુર વિવાહ કહે છે.

(૬) ગાંધર્વ વિવાહ.

इच्छयान्योन्यसंयोगः कन्यायाश्च वरस्य च ।

गान्धर्वः स तु विज्ञेयो मैथुन्यः काम संभवः ॥

મનુ. અ. ૩. ૩૨.

વરની અને કન્યાની ઇચ્છાથી પરસ્પરમાં ને સંબંધ થાય છે, તેને “ ગાંધર્વ વિવાહ ” કહે છે.

(૭) રાક્ષસ વિવાહ.

इत्वा छित्वाच भित्वाच क्रोशन्ती रुदती गृहात् ।

प्रसक्त कन्याहरणं राक्षसो विधिरुच्यते ॥

મનુ. અ. ૩. ૩૩

કન્યાનાં સમાં વહાલાંને મારી નાખીને અથવા તો હથિયારવતી કાપી નાખીને, કન્યા રોતી રસલતી હોય અથવા તો ખુમ પાડતી હોય, તોપણ તેને ધરમાંથી બળાતકારે હરણ કરી લાવીને તેની સાથે ભગ્ન કરવાં, તેને રાક્ષસ વિવાહ કહે છે.

(૮) પૈશાચ વિવાહ.

मुतांभसां प्रमत्तां वा रहो यत्रोपगच्छति ।

(૩૩)

સ પાપિષ્ઠોવિવાહાનાં પૈશાચશ્ચાષ્ટ મોઽધમઃ ॥

મમુ. મ. ૩. ૩૪.

સુતેલી, કરીવસ્તુના ઘેનમાં પડેલી અથવા તો બેભાન થઇ ગયેલી કન્યાને એકદમ કપટ કરીને હરિ જવી તેને પૈશાચ વિવાહ કહે છે. બધા વિવાહોમાં આ વિવાહ મહાપાપી અને અધમ ગણાય છે.

હે બહેનો ! ઉપરના આઠ વિવાહમાં બ્રાહ્મ, દૈવ, આર્ષ, પ્રાજપત્ય, તથા ગાંધર્વ એ પાંચ ઉત્તમ ગણેલા છે, અને બાકીના ત્રણ અધમ ગણેલા છે. અને તેમાં પણ છેલ્લો પૈશાચ વિવાહ તો બધા કરતાં ઘણોજ ધિકારવા લાયક ગણાય છે. વળી હે બહેનો ! ઉપર પાંચ પ્રકારના વિવાહમાં પણ બ્રાહ્મણો માટે તો પ્રાજપત્ય વિવાહ ઉત્તમ ગણેલો છે અને ક્ષત્રિય તથા વૈશ્યને પ્રથમથી છ પ્રકારના વિવાહમાંથી એક વિવાહ કરવો યોગ્ય કહેલો છે.

હે બહેનો ! માબાપે પોતાની કન્યાનાં યોગ્ય વર સાથે ઉપર બતાવેલા શાસ્ત્રાનુસાર લગ્ન કરવાં જોઈએ.

હે બહેનો ! વળી આપણામાં કુલીન અકુલીન વિગેરે બાબતનો વિશેષ ફાંકો રહેલો છે. પરંતુ વિદ્યા, ધન અને સદ્ગુણ ઉપરથીજ કુલીન અકુલીનપણું સમજાય છે. જેથી ઉપરના ત્રણે ગુણો જેનામાં હોય એવા સ્વજ્ઞાતિના પુરૂષને કન્યા આપવી. પરંતુ લહાવો લેવાની લાલચમાં લપટાઈ જઈ, માબાપોએ બાળકોને બાળપણમાં તેમ અયોગ્ય રીતે કદિ પણ પરણાવવાં નહિ. કુળની લાલચે કબોડા-બાળલગ્ન

માખાપના ગુણ.

કરવાથી ઘણી વખત એમ બને છે કે:-જેમ જેમ કન્યા મોટી થતી જાય છે તેમ તેમ વર નીચો દેખાતો જાય છે. અને એ રીતે બન્નેનું જોડું લાયક થતાં પહેલાં તેમની તરૂણાવસ્થા જતી રહે છે.

બહેનો ! વર શોધવાનું કામ કન્યાના માતાપિતાને માથે એક જાતનું ફરજિયાત જોખમ છે. તો પછી જો તેમાં પોતાની ખુદ્દિ ન ચાલે તો, બે પ્રમાણિક, સમજુ અને નિઃસ્વાર્થી મનુષ્યોની સલાહ લેઈ તે પસંદ કરવો, પરંતુ લમ જેવા કામનું મહાભારત જોખમ વગર વિચારે કદી પણ બંહારી બેસવું નહી. કારણ તેવા વપરાયેલા સાહસથી નિપ-જેલાં દુઃખી પરિણામના ઘણા દાખલાઓ જ્યાં ત્યાં આપણી દૃષ્ટિએ જોઈએ છીએ. જુઓ એક લેખક લખે છે કે—

ફજેતા આ કજેડાના, જુવો સજ્જન તમે શાણા,
લોભી માત પિતા અરે, કરે અતિ અન્યાય,
પેટ ભરિ પૈસો દિએ તેને દે કન્યાય,
જુએ નહિ બાળ, વૃદ્ધ, કાણા.....ફજેતા.
વૃદ્ધ સાથ બાળા દિએ, ન્હાનો મોટી સાથ,
પાપી જોડુ જોયના સગપણુ ધન સંગાથ.
વધ્યાં વ્યભિચારી ઠેકાણાં.....ફજેતા.
એક દેખી બીજે કરે દેખા દેખી થાય,
હીવો લઈ કુવે પડે તનય સુખ નવ રહાય,
પછાડે રત્ન લઈ પહાણા.....ફજેતા.

મુંદરી સદ્બોધ માળા.

મનમાં મોટમ કુળની મળે ખુબ જ્યાં ધન,
નહાના મોટી જોડની પરવા ના દહે મન;
પસ્તાએ જોઈ વિધન ટાણાં.....ફજેતા.
(રસિક-લલિતા.)

આર્ય મહિલાઓ! :—હે માતુઃશ્રી. વરકન્યાનાં લક્ષની ઉમ્મર વિશે શાસ્ત્રકારોએ શું કહ્યું છે તથા આપનો શું અભિ-પ્રાય છે તે જણાવી કૃતાર્થ કરશો.

સાધ્વીબાઈ:—જાહેનો ! આ પ્રશ્ન તમારો યથેચ્છ અને અર્વાચીન સમયમાં ઠેરઠેર ચરચાઈ રહેલો હોવાથી તે સમ-યને અનુસરતા છે. કન્યાની ઉમ્મરના સંબંધમાં જૂઠા જૂઠા પૌરાણિક મતો નજરે પડે છે. એક પૌરાણિકશ્લોક કે જે કયા પુરાણનો છે તે સમજાયું નથી; તેવો એક શ્લોક કન્યાની વયના સંબંધમાં કહે છે કે:—

અષ્ટવર્ષા ભવેદ્ગૌરી નવવર્ષાચ રોહિણી ।

દશવર્ષા ભવેત્કન્યા દ્યુત ઝર્વ રજસ્વલા ॥

આઠ વર્ષની ગૌરી, નવ વર્ષની રોહિણી અને દશ વર્ષની કન્યા કહેવાય છે અને તે ઉપરાંત વયની રજસ્વલા ગણાય છે.

ઉપરના શ્લોકનો હરવખત ઘણા જનો ઉપયોગ કરે છે અને કહે છે કે દશ વર્ષની કન્યા, કન્યા વયમાંથી મટીને રજસ્વલા થાય છે માટે દશ વર્ષની વયેજ કન્યાને પરણાવવી જોઈએ, પરંતુ જાહેનો ! આપણા મનુ આદિ મહાત્માઓએ

તો બાર વર્ષની ઉમ્મરની બાળકીને પણ કન્યામાં ગણેલી છે, એટલું નહીં પણ ઋતુમતીનો પણ કન્યા શબ્દથીજ વ્યવહાર કરેલો છે.

વળી હે બહેનો ! હાલમાં આપણા ભારત ભૂષણ નામદાર ગાયકવાડ સરકારે બાર વર્ષની કન્યાની ઉમ્મર અને પુરૂષની સોળ વર્ષની વય હોય તો જ લગ્ન કરવા તેમના રાજ્યમાં કાયદો ઠરાવ્યો છે. અને તેથી બાળલગ્નનો રૂઢી રીતે અટકાવ થયો છું એવો છે. દક્ષિણી સંપ્રદાયમાં વળી એવું ચાલે છે કે:— આઠથી દશ વર્ષની ઉમ્મરની કન્યાના લગ્ન તેથી પાંચ સાત વર્ષે મોટી ઉમ્મરના વર સાથે કરવામાં આવે છે પરંતુ રજ-સ્વલા થયા બાદ સાસરે વળાવવાની રૂઢી છે. ત્યારે શુજરાતીઓમાં એથી ઉલટુંજ છે. તેઓમાં એમ કહેવાય છે કે, જો પિતાને ઘેર પુત્રીને પ્રથમ રજોદર્શન થાય તો તે બહુ અશુભ સૂચક ગણાય છે. અને તેનો પિતા પાતકી છે એમ કહેવાય છે. એટલે એમાંનું શું ખરૂં અને શું ખોટું? એ શાસ્ત્રનો આધાર નહીં પણ રૂઢીને આધારે સર્વ કાંઈ ચાલે છે. આ સંબંધમાં મનુ મહારાજે કહ્યું છે કે:—

ત્રિંશદ્વર્ષો વહેતકન્યાં દ્વ્યાં દ્વાદશવાર્ષિકીમ્ ।

ત્રયષ્ઠવર્ષોષ્ટવર્ષીવા ધર્મે સીદતિ સત્ત્વરઃ

મનુ. જ. ૧. ૧૪.

ત્રીસ વર્ષની ઉમ્મરનો પુરૂષ બાર વર્ષની મનગમતી કન્યાને પરણી શકે છે. તથા અગ્નિ હોત્ર આદિકની ધર્મક્રિયામાં બાધ આવતો

મુંદરી સહબોધ માળાં.

હોય તો ઉતાવળને લીધે ચોવીસ વર્ષની ઉમ્મરનો પુરૂષ આઠ વર્ષની કન્યાને પરણી શકે છે.

હે બહેનો—ઉપરના વિદ્વાનોના તથા મહાત્માઓનાં સિદ્ધાંતોથી માલમ પડે છે કે સિદ્ધ ભિન્ન મત ચાલતા જણાય છે. ત્યારે સઉથી ઉત્તમ તો એજ છે કે પંદરથી અઠાર વર્ષની ઉમ્મરના પુરૂષ જોડે નવથી તે અગીયાર વર્ષની વયની કન્યાનું લગ્ન કરવું અને લગ્ન થયા બાદ બે ત્રણ વર્ષે એટલે તેર વર્ષની વયે કન્યાને સાસરે વળાવવી એ અત્યુત્તમ છે.

હે બહેનો:—જે પતિ જોળવામાં આવે તે કન્યાને પણ પસંદ આવવો જોઈએ અને તેમ થવાથી તેમનો પરસ્પરનો પ્રેમ બાળવામાં વિલંબ ન થતાં તે જોડું હજારો આકૃતો આવે તો પણ સીતા, સાવિત્રી, દમયંતી, દ્રૌપદી વિગેરે સતી સાધ્વી સ્ત્રીઓના જેવું અચળ પ્રેમ યુક્ત રહે છે.

હે બહેનો ! પ્રેમ એ સર્વ સુખનું સાધન છે, સ્મશાન જેવા ઉદાસીન હૃદયને તે સ્વર્ગ સમાન શોભાવે છે. શરીર જૂઠાં પણ પ્રાણ એક એવા અસ્પર્શ સુખ દુઃખમાં સરખો ભાગ લેનાર ઉપરની સાધ્વીઓ શિવાય વીરમતા, તારામતી, સોનરાણી વિગેરે સાધ્વીઓની પેઠે જે દંપતિના હૃદયમાં પ્રેમે વાસ કીધો હોય છે તેનેજ પ્રેમની સીમા કહેવાય છે. અને તેનોજ દંપતિ ભાવ ધન્ય ગણાય છે. ! !

મા બાપ કન્યાનાં એક રીતે દલાલ છે. પરંતુ તે દ.

માખાપના ગુણ.

લાલીનું જોખમ નહાનું સુનું નથી પણ એ જોખમ ઉપર તો છોકરાંના સારા નરસા બલિષ્ઠનો આધાર રહેલો છે માટે દરેક મનુષ્યે પુખ્ત વિચાર કરી યોગ્ય ઠેકાણે કન્યાનું લગ્ન કરવું અને લગ્ન કરી તેની સાથે વિશ્વાસઘાત કરી પછીથી વૈરભાવ ઉત્પન્ન કરી પોતાના પ્રેમનું માન ઓછું થાય નહિ એજ લગ્ન કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ રાખવો ઉચિત છે. અને એવો પ્રેમ બંધાવા બીજું તો કંઈ નહીં પણ હાલ ઉપર જણાવ્યા મુજબ સુશિક્ષિત વર શોધી કાઢવો તે અને બીજું તેને પસંદ કરવા જેટલો સમજણ આવે તેટલી વિદ્યા દીકરીઓને આપવી અને તે જ્ઞાન તેનામાં આવ્યા સુધી તેને વિદ્યાભ્યાસ વિગેરે કેળવણી આપ્યા બાદ પરણાવવી એ ખાસ જરૂરનું છે.

યોગ્ય ઉમરે અને સમજણ આવે માખાપે ઉભય પક્ષની મરજી જાણી લેઈ લગ્ન કરવાથી માખાપને પોતાની ઠાલી દીકરીઓના સંકટની ફરીયાદો સાંભળવાનો હાલના કેટલાક ઢેડ ફજેતાની માફક જવલેજ વખત આવશે. વળી સદ્ગુણી માખાપનું બીજું કર્તવ્ય છોકરીને પરણાવ્યા પછી સાસરે વળાવવામાં આવે ત્યારે ઘર ચલાવી શકે એવી તેને કેળવણી આપવાનું છે. તેને ઘર કાર્ય કરતાં, પૈસા ટકાનો યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરતાં, હિસાબ તથા અંગની સ્વચ્છતા રાખતાં શિખવવું જોઈએ. માથામાં ખોડો, જીવો, લુગડાંનું ગંધાવું, આંખમાં પુષ્કળ કાજળ નાખી લપેટા કરવા વિગેરે

મુંદરા સદ્બોધ માળા.

કુરુભૃથી: દૂર રહેવા શિખવવું. ક્રમકાજમાં ઝડપ રાખવા, પતિને રાજી રાખવા અને પાડોશી તથા પરોણા ખુશી થાય એવી કેળવણી જરૂર આપવી જોઈએ; કારણ દીકરી એ પરાયુ ધન છે અને પારકે ઘેર મોકલવાની છે માટે પોતે પૈસાદાર હોય તો પણ દીકરીને તો જરૂર ઉપર પ્રમાણેની કેળવણીથી વિભૂષિત કરવી જોઈએ કે જેથી તેના માબાપને કદી દોષ આવે નહીં.

હે બહેનો ! આજ કાલતો કેળવણીને નામે જ્યાં ત્યાં વિચિત્ર રચના જોવામાં આવે છે જેના સંબંધમાં એક કવિએ કહ્યું છે કે:—

સવૈયા એકત્રીસા.

બોલે એવી બાળા થઈ કે, બોલકણી કરવા મન ધારે;
વારે વારે વગર વિચારે, અયોગ્ય શબ્દ અનેક ઉચારે;
માત તાત આ રીતે મંડે લાડકડીને લાડ લડાવા;
બાળાઓનું શીઠ બગાડો ચાલ ચાલતા રાખી આવા. ૧
ગોરોકે કાળો વર ગમશે; હમશે સાસુ તો શું કહેશે ?
વઢે કદી વરતો ન વેઠશે, કપરે સાસરીએ ના રહેશે;
એક ગાળ દેતો દસ દેને, ન આપશે સાસુને ખાવા. બાંર
આ પ્રકારનું શિક્ષણ મળતાં સાત વર્ષની થાય સુતા કે,
ગોર્ય માતનું વ્રત ત્રિધિયુત, મગ્ન થઈ કરવાનું આ'કે,
અશનવસન મનગમતુ આપી માતપિતા બંધના લે દહાવા. બાંર
સર સરિતા તદ ઉપર જાએ સમાન જમની તનવા દેખી,

માબાપના ગુણ.

મનગમતું ત્યાં નહાય ગાયને એક એકને નાખે રાણી;
 કંઈક કુટતી હોય છોડીઓ કંઈક મચે છોડા મેલાવા બાબડ
 કંઈક છોડીઓ ગાય રાજીઆ સુણી રાજીઆ થાએ લોકો,
 મીઠો બાઝી મચે પરસ્પર પણ ના કોઈ કહે કે રોકો,
 કંઈ કીશોરીઓ કટાક્ષ કરતી પ્રિયતમનાં અંતર રીઝાવા. બાબડ
 હોય પાંચકે સાત વર્ષ લગી આ વ્રત વિધિપૂર્વક કરવાનું,
 દુરાચારના શિક્ષણમાં પછી શેષ રહે શું શિખવવાનું;
 ઘર ઘાસે આ ગોર્યોનું વ્રત દે નહિ વરનું ઘર મંડાવા બાબડ
 રમવા નિત્ય જતી હોય પુત્રી ત્યાં પણ કંઈ કંઈ શિખે બાબડ,
 સાચું લખતાં શરમ ઉપજે શું તેથી હું લખી બતાવું;
 ગોર્યો ગરબાની ગંભીરતામાં કોઈ સુતા મુકે ન ભણાવા બાબડ
 નવરાત્રીની રાત્રી વિષે તનુગાત્રી વળી ભેગી મળી સર્વે,
 તન મન ભૂપણ દૂષણથી ભરી ગરબા ગાવા જાએ ગરવે.
 બાળકીઓને લઈ જાય ત્યાં, પ્રયોગ સાથે બોધ બતાવા બાબડ
 બુગારી જારી અવિચારી જન, વિચારી તક ત્યાં હોય મળેલા,
 થાલ ભેધ તે કોકે ઠળીયા ચલાવીને અતુરાઈ અળેલા
 તેને ઉદ્દેશી કંઈ યુવતી ગરવી થઈને મંડે ગાવા. બાબડ
 વિવાહમાં ઉત્સાહ ધરીને દાહ દક્ષને ઉપજે એવાં,
 ગીત ગાય ગુણહિણીઓ જે નહીં શાણાને સાંભળવા જેવાં,
 બેવકુફ પુરૂષો બોલે નહિ, ખિલત્સ ગીતો બંધ કરાવા. બાબડ
 વિવાહરૂપી વર્ષાઋતુમાં ધન ગરજન વાદિત્ર ગણાએ,
 બંધુક બહાર કડાકા છે જ્યાં પ્રજા જ્ઞાન રવિની ન જણાએ.

મુંદરી સદ્ગોષ્ઠ માળા.

વાદળીઓરૂપી વનિતાઓ, મંડે અપશબ્દો વરસાવા. આ૦૧૧
 ફાગણતણાં ફટાણાં કરતાં ટાણાનાં ગીતો બહુ ખોટાં,
 હમ નહિ એવાં દાદુર જેવાં મસ્ત બને સુણી માણસ મોટાં;
 શિશુવયથી શિક્ષણ આવું ત્યાં કેમ શુદ્ધતા દે સચવાવા. આ૦૧૨
 મન મલીન કરનારા રસ્તા, નલે શીરસ્તાને તે નામે,
 એ રસ્તે પળનારા સર્વે પામે પસ્તાવો પરિણામે;
 તથાપી સારાસાર સમજીને સુમાર્ગને જાએ નહિ સ્હાવા. આ૦૧૩
 ન્યાત ન્યાતના સર્વ નિપુણ નર છેક લોકનો ભય છોડીને,
 દુષ્ટ રીવાજ મચે અટકાવા ઝાઝા જન થઈ જીવ જોડીને;
 એકવાર નિષ્ફળ જાએ પણ નિપજાવે મનમાં ન નિરાશા.
 તોજ દયાશંકર બંધાએ અભોષ્ટ સિદ્ધ થવાની આશા. આ૦૧૪

હુ બહેનો! દિકરીને સાસરે વળાવતી વખતે આપ-
 વાની શિખામણની વળી એક ઉત્તમ કવિતા એક ભારતવાસિ
 યુવકે પ્રસિદ્ધ કરી છે. જેની અત્રે નોંધ લેઈશું તો અયુક્ત
 ગણાશે નહીં. સાંભળો તેમાં માતા પોતાની બાળકીને નિચે
 પ્રમાણે શિખામણ આપે છે કે:—

(*ગરબી.)

સાસરીએ જાતાં જહેન શિખામણ સારી.
 આપું હું તુજને આજ સુણસજની મારી;

* બુ. પુ. ૪૪ અં. ૮ પૃ. ૨૫૯.

(૪૨)

માખાપના ગુણ.

હું સુસ, સુતા ! ડાહી વળી શાણી ભારી;
 સમજી ત્યમ પણ કહું ધર્મ મારો હું ધારી—ટેક.
 ભેટ સાથે જઈ સાસુને તુ પ્રથમ લાગજે પાયરે,
 પછી નણદી જેઠાણીને, જેથી તે રીઝાય. શિખામણુ. ૧
 નાની નણદી, દેરાણીના પૂછી કુશળ ક્ષેમરે,
 વડીલ શ્વસુરને નમન તું કરજે, રાખી હૃદયે પ્રેમ. શિખામણુ. ૨
 અન્ય વડિલ પુરૂષો સમીપે તું રખે દીકરી જાતીરે,
 પ્રત્યુત્તર આપજે પૂછતાં, વિનયથી નવ શરમાતી. શિખામણુ. ૩
 મર્યાદાથી, મૃદુવાણીથી, ધીમે સાહે વહોંએરે,
 છાની વાર્તા કરે કેાઇ તે, શ્રવણ ન કરીએ કદીએ. શિખામણુ. ૪
 વડિલાજ્ઞા વિષય પડેશધર કે અન્યગૃહે ના જઇએરે,
 ધરનું કાર્ય કરીને પ્રીતે સહુને બહાલાં થઇએ. શિખામણુ. ૫
 વડિલવર્ગની સાથે વાર્તા કરીએ હસીએ ફરીએરે,
 પુરૂષ અન્યની સાથે કોદી શબ્દોચ્ચાર ન કરીએ. શિખામણુ. ૬
 ધરની વાતો ખહાર ન કરીએ, મનડુ રાખી મોઢુંરે.
 સાચુ જૂઠું કદી ન કરતી, હોયખર કે ખોટું. શિખામણુ. ૭
 દોષ આપણે કાઢે કોતો કોધી જરી ન થઇએરે,
 શિક્ષા દઇએ નાનાંને, મોટાની શિક્ષા લઇએ. શિખામણુ. ૮
 આભૂષણ કે અન્ય દ્વેષથી પાંડ ન નાંખતો બાળીરે,
 સંતાપોશ ના રહ્યો સંતોષે સ્થિતિ નિજ સંભાળી. શિખામણુ. ૯
 હૃદય ધરીને મનન તું કરજે, આ શિખામણુ ખાસરે,
 રમતાં કે હસતાં પણ કોનું કરીશ નાતુ હાસ. શિખામણુ. ૧૦

મુંઢરી સદ્બોધ માળા.

દિવસ ૩ બે.

બાળકનું કર્તવ્ય.

હે બહેનો ! હવે તમને બાળકના માબાપ પ્રત્યેના કર્તવ્ય સંબંધિની સમજણ આપું છું તે ઉપર લક્ષ આપશો.

આ જગતમાં પોતાના બહાલામાં બહાલાં માતૃપિતા શિવાય બાળકને બીજુ કોઈ શુદ્ધ પ્રેમી, નિઃસ્વાર્થી અને હિતકારક નથી. તેમાં પણ માતાનો શુદ્ધ પ્રેમ અને માયાળુ લાગણી તો અદ્ભુતજ છે. તેમના પ્રેમની, તેમના ગુણની, અને તેમણે કરેલા આભારની ગણના કદીપણ થઈ શકશેજ નહીં. અને તે આભારનો બદલો જીંદગી સુધી તન, મન, તથા ધન અને કર્મથી સેવા કરીએ તોપણ વાળી શકાય એમ નથી. માટે માબાપને જે પ્રિય લાગે તેવી રીતે બાળકે હમેશ પોતાનું વર્તન ચલાવવું જોઈએ. તેઓની પ્રસન્નતા વિના એક ડગલુ પણ ભરવું નહીં. માબાપની આશિષ એજ બાળકને સ્વર્ગનું સુખ છે.

હે બહેનો ! આપણા પવિત્ર શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

માતરં પિતરં ચૈવ સાક્ષાત્પ્રત્યક્ષદેવતામ્ ।

મત્વા ગૃહી નિષેવેત સદા સર્વ પ્રયત્નતઃ ॥

મહાનિર્બાણતંત્ર.

માતા તથા પિતાને સાક્ષાત્ દેવતા માનીને સદાય સર્વ પ્રયત્નના પ્રયત્નોથી બાળકાએ તેમની સેવા કરવી.

(૪૪)

બાળકનું કર્તવ્ય.

વળી કહ્યું કે:—

યં માતાપિતરૌ ક્લેશં સહેતે સંભવે નૃણામ્ ।
ન તસ્ય નિષ્કૃતિઃ શક્યા કર્તુર્વર્ષશતૈરપિ ॥

મનુ. મ. ૨-૨૨૭

છોકરાને જન્મ આપીને ઉછેરવામાં માળાપને જે દુઃખ સહન કરવું પડે છે, તથા જે સંભાળ રાખવી પડે છે, તેનો બદલો સો વર્ષ સુધી ઉપકાર કરવાથી પણ વાળી શકતો નથી.

હો બહેનો ! બાલ્યાવસ્થામાં છોકરાંએ માળાપની આશામાં રહી સુશિક્ષણ મેળવવું. તેમના સામુ બોલવું નહીં. તેમને અપમાન થાય એવો શબ્દ પણ ઉચ્ચરવો નહીં પરંતુ તેમને ઈશ્વરરૂપ માનવાં.

કેટલાંક બાળકોની એવી ચાલ હોય છે કે:—માળાપનું કહેવું બીલકુલ માને નહીં અને પોતાની ખુશીમાં આવે તે વીરીતે સ્વચ્છંદતાએ વર્તે છે. તથા પવિત્ર માર્તાપતાને સામા જવાપ આપી ગાળો દે છે. એવાં બાળક ભવિષ્યમાં ઘણાં દુઃખી થાય છે.

બાળાઓએ સવારના પહોરમાં ઉઠી પરમેશ્વરનું સ્તવન કરવું, પછી ફરાગતે જઈઆવી હાથે પગે શુદ્ધ થઇ દાંતણુ કરી ન્હાવું, ન્હાઈને ઘોએલાં સ્વચ્છ વસ્ત્રો પહેરવાં અને આપણા આર્ય ધર્માનુસાર માથું હોળી કપાળે કુંકુમનો આંદલો કરવો. પછી માળાપની આજ્ઞા લેઇ તે જે કાંઈ કામ બતાવે તે કરવું તેમાં પણ પોતાના બાળક બુદ્ધિના વિચારે

મુંદરી સહબોધ માળા.

અનુસરી ચાલવું નહીં. નઠારી બહેનપણીઓ કરવી નહીં. જીહું બોલવું એ મહા પાપ છે એમ સમજી તેમ બોલવું નહીં. કોઇ વાતમાં ખોટો ઉમેરો કરી કહેવી નહીં. કોઇની કાંઇ ચીજ ચોરવી નહીં. જડેલી ચીજનો ધણી મલે તો તેને પાછી આપવી. મનમાં કોઇ સાથે શત્રુવટ અને અદેખાઇ રાખવી નહીં. કજીઓ કંકાસ ન કરતાં સગાં સંબંધિ તથા આડોશી પાડોશીથી હળીમલીને ચાલવું. દરરોજ નિશાળે જવું. અને સારી સારી શિખામણની ચોપડીઓ વાંચી સમજી લેવી. મહેતાજીની માળાપની પેઠે આજ્ઞા માનવી. અને તેને પિતા પ્રમાણે ગણવો. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

આચાર્યો બાહ્યગોમૂર્તિઃ પિતામૂર્તિઃ પ્રજાયતે ।

માતા પૃથિવ્યા મૂર્તિસ્તુ ભ્રાતાસ્વો મૂર્તિરાત્મનઃ

મનુ. અ. ૨-૨૨૫

આચાર્ય એ પરમાત્માની મૂર્તિ છે, પિતા બ્રહ્માની મૂર્તિ છે, માતા પૃથ્વીની મૂર્તિ છે અને સગો ભાઇ તે પોતાની જ મૂર્તિ છે.

ગૌરીના દિવસોમાં સૌ સાહેલીઓએ એકઠાં મળી મહેલ્લામાં જ શુભ ગીતો ગાવાં, કુચાલની સ્ત્રીઓનાં શિક્ષણ પામેલી છોડીઓની પેઠે તળાવ ઉપર જઈ અથવા જાહેર રસ્તાઓ ઉપર કુટવું અગર મોઢેથી કુશખંદો કહાડવા એ ઘણું જ શરમ ભરેલું કહેવાય માટે ગૌરીવૃતનો પાવત્ર મહીમા સમજી તે ઉત્તમ વૃતને અંગે માંગલ્ય ગીતો વાવાં જોઈએ.

હે બહેનો બાળકીઓએ બહુ રમત રમવી નહીં, ખરાબ રસ્તે દોરાવું નહીં. માળાપ અને મહેતાજીને મદદ આપવી

સુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

સરેયામ રસ્તે જ્યાં ગાડી ઘોડા આવતા જતા હોય ત્યાં ઉભા રહેવું નહીં. અને ઉભા રહેવું. પડેતો બાજુ પર. રસ્તામાં કોઈ પ્રકારની રમત ગમત કરવી નહીં. પોતાથી કાંઈ ગુન્હો થયો હોય તો તુરત માખાપ અગર મહેતાજી આગળ કહી તેમની ક્ષમા માગવી. અને ફરી એવો ગુન્હો ન થવા દેવા કાળજી રાખવી. બેજણુ વાત કરતાં હોય ત્યાં ઉભા રહેવું નહીં. જાડુ, મંત્ર ભૂત, પિશાચના ખોટા બહેમ મનમાં લાવવા નહીં. જ્યાં સુધી બાદ્યાવસ્થા છે ત્યાં સુધી શાસ્ત્રમાં વર્ણવ્યા મુજબ વૃત કરવાં અને માખાપની સ્થિતિનો વિચાર કરી ખર્ચ કરવો. કદી કોઈ પણ કામમાં હઠ કરવી નહીં. અતિશય ઘાંટા પાડી બોલવું નહીં. હઠ કરી કોઈ ચીજ માગી માખાપનું દિલ દુઃખવું નહીં. અને સદા પરમેશ્વર પર આસ્થા રાખી તેની સ્તુતિ કરવી.

દિવસ ૪ થો.

સુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

હે બહેનો ! હવે તમને સ્ત્રીઓની મ્હોટામાં મ્હોટી, અધરામાં અધરી અને સંસાર જીતવાની, સદ્ગુણો ગૃહજી કરી પોતાનું નામ સદા શિયલવૃત્તપાળી અમર કરી જ. વાનીવચનું કર્તવ્ય જણાવું છું.

સી સાસરે આવી એટલે તેની બાદ્યાવસ્થા દૂર થઇ.
(૪૭)

મુંઠરી સદ્ગુણ માળા.

તેણે જન્માંન્તરમાં પ્રવેશ કર્યો એમ જાણવું. બહેનો ! આ અવસ્થા ઘણીજ વિકટ છે. સંસારમાં રહી સારાં વા નરસાં કહેવાવું તે આ અવસ્થાનુંજ પરિણામ છે.

બહેનો ! આ અવસ્થાને યૌવનાવસ્થા કહે છે અને તેનું વય સોળથી તે પાત્રીસવર્ષની વય પર્યંત છે. આ અવસ્થા પ્રાપ્ત થતાંજ દેહના આકાર, પ્રકાર, મનના હાવભાવ, અને ચાલ ચલણ વિગેરે સઘળુંજ બદલાઈ જાય છે. છાતી પ્રશસ્ત થાય છે. રચના અને રંગરૂપ પહેલાં કરતાં વધી જઈ અતિ સુંદર દેખાય છે. આ સઘળા શારીરિક પરિવર્તનની સાથે માનસિક અને વ્યાવહારિક પરિવર્તન પણ થાય છે. બાહ્યાવસ્થાની સ્વલતા, ચંચળતા, મજાકમસ્તી, ઉચ્ચ સ્વરે બોલવું વિગેરે એકદમ બંધ થઈ ગંભીરતા, ધીરતા, લજ્જા, શીલતા અને મૃદુ મધુર સ્વર સ્ફુરતાં જાય છે. એવી રીતેના ફેરફારોની પરંપરા હે બહેનો ! યુવાનીમાં દરરોજ થયાજ કરે છે.

હે બહેનો ! આ અવસ્થામાં પ્રાપ્ત થએલી લાવણ્યતા યુક્ત મોહક મૂર્તિથી લલચાઈ-શી જાતિને લોભાવવા, લલચાવવા, તેના સદ્ગુણોને દૂર હડસેલી તેને કુસ્તે ચડાવવા, તેની સદ્ગુણોને હાની પહોચાડવા તથા તેને મેશનો કાળો કલંકિત ચાંદલો લગાડવા ઘણા બધામાસો તથા ધુતારીઓ (દુત્તીઓ) બાજની પેઠે પછવાડે તાકી રહે છે. પરંતુ એ વખતે જે શ્રી કોઈપણ વિદ્યામાર્ગમાં ન પડતાં તે દુષ્ટ ધુ-

મુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

તારીઓ, ધંતરમંતર કરનારાઓ વિગેરેનાં દુશ્વરિત્રથી ચેતી ચાલી પોતાના શીળનું સદ્ગુણોથી સંરક્ષણ કરે છે. તેજ સતી સાધ્વી સ્ત્રીને આ લોકમાં તથા પરલોકમાં ધન્યવાદ ઘટે છે.

જુઓ શાસ્ત્રમાં પણ તેને માટે કહ્યું છે કે,—

પુરુષં સેવતે નાન્યં મનોવાકાય કર્મભિઃ ।

લોભિતાપિ પરેનાયૈઃ સામતી લોક ભૂષણા ॥

પરપુરુષ દ્રવ્યે કરીને લક્ષ્યાવે, તે પણ મન, વચન, દેહ અને કર્મે કરી બીજા પુરુષનું સેવન ન કરે તે સ્ત્રી આ લોકને શોભાવનાર સતી બનુવી.

મારી બહાલી બહેનો ! યુવાવસ્થામાં ઘણી ઘણી બાબતો પર સાચવટ રાખવાને સ્ત્રી નીતિ ધર્મનો ખરો ઉપદેશ સમજી તે પ્રમાણે સદ્વર્તન ચાલવાનો બોધ તમારે જરૂર લક્ષમાં લેવો જોઈએ.

બહેનો! સ્ત્રીઓનું સર્વથી અમુદ્ય રત્ન તેમનું પતિપ્રત્યે અને શાસ્ત્રકારોએ પણ વખતો વખત વર્ણન કર્યું છે કે:—

શૃણુનારદ વક્ષ્યામિ સતીનાં વ્રત મુત્તમમ્ ।

કુરૂપોવા કુટુત્તોવા સુસ્વભાવોઽયવાપતિઃ ॥

રોગાન્વિતઃ પિશાચોવા ક્રોધનોવાથ મગ્ધવઃ ।

વૃદ્ધોવાપ્યવિદગ્ધોવા મૂઠ્ઠોન્ધોબધિરોપિવા ॥

સતતંદેવવત્પૂજ્યઃ સાધ્વ્યા વા કાયકર્મભિ ।

ન જાતુવિષમં મર્તુઃ સ્ત્રિયા કાર્યં કથંચન ॥

મહાદ્ નારદીય પુરાણ અ. ૩૧.

(૪૯)

મુંદરી સહયોધ માળા.

નારાયણ કહે છે હે નારદ મુનિ ! પતિવ્રતા સ્ત્રીઓને જે જે ઉત્તમ કર્તવ્ય કરવાનાં છે; તે તમને હું કહું છું પોતાનો પતિ કદરૂપો હોય, અથવા તો દુરાચારી હોય અથવા તો મારા સ્વભાવનો હોય, અથવા તો વ્યાધિવાળો ફૂર કામ કરનારો કે કોપી હોય, મદિરાપાન કરતો હોય, ધરંગો હોય, ચતુર ન હોય, મુંગો હોય અથવા તો બહેરો હોય તો પણ પતિવ્રતા સ્ત્રીએ કોઈ પણ દિવસ પોતાના ભર્તારને ખરાબ લાગે તેમ વર્તવું નહીં, પરંતુ નિસ મન, વાણી તથા કાયા વડે દેવની પેઠે તેની પૂજા કરવી.

હે બહેનો વળી કહ્યું છે કે:—સ્ત્રી પોતે સુરૂપા હોય, નવ યૌવન સંપન્ન હોય, ઘણી ચતુર હોય, તથા પાંડિતા હોય, અને પુરૂષ પોતાથી કાંઈ વિલક્ષણ કે ગુણોએ અપૂર્ણ હોય, તથાપિ પોતાના પૂર્વ કૃત્યના ફળરૂપ ભોગવવાને નિમિત્ત પ્રારબ્ધાનુસાર માત્ર પિતાએ શાસ્ત્રોકત બ્રાહ્મ વિવાહની રીતિએ જે પતિના હાથમાં કન્યાદાન કરીને હસ્ત અર્પણ કર્યો, તેનેજ ઇશ્વરરૂપ તથા પોતાની પરમ ગતિ રૂપ જાણવો અને તેની સેવામાં ઇષ્ટ બુદ્ધિ વડે તન, મન, ધન, મધુર વાણી અને સત્કર્માદિથી અહુર્નિશ મંડયા રહેવું જોઈએ.

હે બહેનો ! લગ્ન વખતે આ પોતાના પતિ સાથે ઇષ્ટ બુદ્ધિથી રહેવા, તથા પતિનો દીર્ઘાયુ થવા તેમ તેના સંબંધિઓનો તથા તેનો અબ્યુદય થવા ઇશ્વર પાસે કેવી પ્રાર્થના કરી પરસ્પર સંમીલન રહેવા પ્રતિજ્ઞા કરી

મુવાસિની શ્રીઓનું કર્તવ્ય.

ખંધાન છે તેનું રહસ્ય હું તમને દુંઝાણમાં કહી બતાવુંછું
એ લક્ષમાં લેશો.

હે બહેનો ! લાળ હોમ વખતે શ્રી અગ્નિ દેવ સમક્ષ નીચે
પ્રભાણે બોલી અગ્નિને ધાણીની આહુતીઓ આપે છે:—

(૧)*ૐ અર્યમણદેવં કન્યા અગ્નિમયક્ષત ।

સનોઽઅર્યમાદેવઃ પ્રેતાંમુશ્વતુમાપતેઃ સ્વાહા ॥

(૨) ઇયંનાર્યુપબ્રૂયતે લાજાના વપાન્તિકા ।

આયુષ્માનસ્તમે પતિરે ધન્તાં જ્ઞાતયો મમ સ્વાહા ॥

(૩) ઇમાંલાજાનાવપામ્યગ્રૌ સમૃદ્ધિ કરણં તવ ।

મમ તુભ્યં ચ સંવદનં તદાગ્નિરનુ મન્યતા મિય. સ્વાહા ॥

અર્થ કે:—(૧) આ કન્યા મારે પતિથી કોઈ દિવસ વિયોગ ન
થાય એવા હેતુથી અગ્નિ સ્વરૂપ એવા સૂર્યને પૂજે છે.

(૨) આ શ્રી લાળ (ધાણી) ને ફેકતી બોલે છે કે મારો પતિ
આયુષ્યમાન થાવ અને મારી જ્ઞાતિ શ્રદ્ધિ પામે.

(૩) વળી તેણી કહે છે કે “ હે પતિ ત્હારી સમૃદ્ધિને અર્થે હું
અગ્નિમાં લાળને ફેંકું અને મ્હાં ત્હારે સાંજે વરીકરણ તેને
અગ્નિ અનુમોદન આપો (જે રીતે હું તારા ચિતને અનુકૂલ થઈ શકું
તે રીતમાં અગ્નિ મને સહાય થાઓ.)

ૐ તચ્ચભુર્દેવ હિતં પુરસ્તાચ્છ્રુક્રમુચરત્ ।

*લાજાહોમેમંત્રત્રયં, સૂર્ય સ્યાવે ક્ષણેસક્રતં ।

મગાય વૈવમંત્રોયં કન્યા પઠતિ પંચકમ્ ॥

સંસ્કાર માસ્કર

મુંદરી સદ્ગોષ્ઠ માળા.

પશ્યેમ શરદઃ શતં જીવેમ શરદઃ

શત ઈશ્વણ્યામ શરદઃ શતં પ્રબ્રવામ શરદઃ

શતમદીનાઃ સ્યામ શરદઃ શતમ્ભૂયશ્ચ શરદઃ શતાત્

વળી તેણી સૂર્યની પ્રાર્થના કરતાં કહે છે કે “તે ચક્ષુ કે જે દેવોતું હોત કરનાર પરિપુર્ણ શુક્લ (નિરમલ) અને સર્વથી પ્રથમ પૂર્વ દિશામાં ઉદય પામનાર તેનું ઉપસ્થાન કરીને અમે સો વર્ષ જોઈએ, ઇર્ષ્યાએ, સાંભળીએ, કહીએ, કેવલ સો વર્ષજ નહીં પણ સેંકડો વર્ષથી આધક અમે જોઈએ.

વલ્લો સમ્પત્તિદે વળતે દેવતાઓ સમક્ષ પતિ સાથે જોડાતાં નીચેની પ્રાતઃજ્ઞાથી કન્યા કબુલાત આપે છે કે:—

મુખ દુઃખાનિસર્વોગિ ત્વયાસહ વિમજ્જયતે ।

યત્ર ત્વં તદહં તત્ર પ્રથમે સાબ્રવીદિદમ્ (૧)

કુટુમ્બ રક્ષાયિષ્યામિ આ વૃદ્ધ બાલકાદિકમ્ ।

આસ્તિ નાસ્તિ ચ સંતુષ્ટા દ્વિતીયે સાબ્રવીદિદમ્ (૨)

મર્તૃ મક્તિરતા નિત્યં સર્વેવપ્રિયમાપિણી ।

મવિષ્યામિ પદે ચૈવ તૃતીયે સાબ્રવીદિદમ્ (૩)

આર્તે આર્ત્તા મવિષ્યામિ મુખ દુઃખ વિભાગિની ।

તવાજ્ઞાપાલયિષ્યામિ કન્યા તુર્યપદે બ્રવીત્ (૪)

ઋતુ કાલે શુચિસ્નાતાક્રીડિષ્યામિત્વયાસહ ।

નાર્હપરતરંયાયાં કન્યા પચ્ચપદેબ્રવીત્ (૫)

(૫૨)

સુવાંસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

इ हाथ साक्षिणो विष्णुर्नचत्वां वञ्चिताम्यहम् ।

उभयोः प्रीतिरत्यन्ता कन्याषष्ठपदे ब्रवीत् (६)

होम यज्ञादि कार्येषु भवामिच सहायिनी ।

धर्मार्थ काम कार्येषु कन्या सप्तपदे ब्रवीत् (७)

इति कन्या મંત્ર.

કન્યા પ્રથમ પદ વખતે પુરૂષને કહે છે કે:—ત્હારી સાથે સુખ દુઃખમાં સાથે રહીશ અને જ્યાં તું ત્યાં હું રહીશ. ૧

વળી બીજા પદ વખતે કહે છે કે:—બાલકથી વૃદ્ધ પર્વત તારા કુંડુબનું સંતોષથી રક્ષણ કરીશ. ૨

ત્રીજા પદ વખતે કહે છે કે:—નિરંતર પતિભક્તિ પરાયણ થઈશ તથા મધુર બોલનારી થઈશ. ૩

ચોથા પદે કહે છે કે ત્હારે દુઃખે દુઃખી થઈશ. સુખ દુઃખમાં સદા ભાગિની થઈશ અને તારી આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલીશ. ૪

ઋતુ કાલથી શુદ્ધ થઈને સ્નાન કર્યા પછી ત્હારી સાથે ક્રીડા કરીશ. ત્હારાથી અન્ય પુરૂષ તરફ નહીં જઈ એમ પાંચમા પદ વખતે બોલે છે. ૫

આ પ્રસંગમાં વિષ્ણુને સાક્ષી રાખી કહું છું કે તને ઠગીશ નહીં અને આપણે બેની પ્રીતિ અલંત થાઓ એવું છતાં પદ વખતે કન્યા બોલે છે. ૬

વળી સાતમા પદ વખતે તે કન્યા કહે છે કે યજ્ઞયાગાદી કાર્યમાં અને ધર્મ અર્થ તથા કામ સબંધિ કાર્યમાં હું ત્હારી સહાયની થઈશ. ૭

સુદરી સદ્બોધ માળા.

ઉપર પ્રમાણે દેવતાઓ સમક્ષ સશસ્ત્ર કીધેલી પ્રતિ-
જ્ઞાઓ ભૂલી ન જતાં વહાલી બહેનો તમોએ તમારા પતિ
સાથે જેમ તેનું મન પ્રકુલિત રહે તે મુજબ વર્તન ચલા-
વવું એજ આર્યકુલ ભૂષણ મહિલાઓનું કર્તવ્ય છે. બુઓ
આપણા પવિત્ર શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

પતિ પ્રિયહિતે યુક્તા સ્વાચારાસંયતેન્દ્રિયા ।

इहकीर्तिं मवाप्नोति प्रेत्य चानुत्तमं सुखम् ॥

(યાજ્ઞવલ્કય)

પતિનું પ્રિય કરવામાં તથા તેના હિતમાં તત્પર રહેનારી, ઉત્તમ
આચરણ અને જીતેન્દ્રિય એવી સ્ત્રી આ લોકોમાં કીર્તિ મેળવી પર-
લોકમાં અનુપમ સુખ મેળવે છે.

વળી કહ્યું છે કે:—

यस्मैदद्यात्सितात्वेनां भ्राताचानु मतेपितुः

तं शुश्रूषे तजावन्तं संस्थितंचनलङ्घयेत् ॥

મનુ. અ. ૫. ૧૫૧.

પિતાએ અથવા તેા પિતાની આજ્ઞાથી પોતાના ભાઈએ જેની
સાથે પોતાના લગ્ન કર્યા હોય, તેવા ધણીની સ્ત્રીએ જીવતાં સૂઝી સેવા
કરવી અને મરણ પામ્યા પછી પણ તેની આજ્ઞાનો લોપ કરવો નહીં.
હું બહેન !

भर्त्तादेवो गुरुर्भर्त्ता धर्म तीर्थ व्रतानिच ।

तस्मात्सर्वं परित्यज्य पतिभेकं समर्चयेत् ॥

बृहन्नारदीय पुराण.

સુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

સ્ત્રીને, દેવ, ગુરુ, ધર્મ, તીર્થ, વ્રત, જે કહીએ તે એક ભર્તારજ છે. માટે સ્ત્રીએ સર્વનો સાગ કરીને પોતાના પતિનું જ પૂજન કરવું જોઈએ.

વળી:—

નદાનૈઃ શુદ્ધયતે નારી નોપવાસ શતૈરપિ ।

નતીર્થ સેવયાતદ્દ્વ ઇદ્ધર્તુઃ પાદોદ્ધૃત્યૈર્કથા ॥

જાળવ્ય નીતિ.

પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના પતિનું ચરણોદક પીવાથી જેવી શુદ્ધ થાય છે, તેવી દાનો દેવાથી, સેંકડો ઉપવાસો કરવાથી તથા તીર્થોના સેવનથી પણ શુદ્ધ થતી નથી.

હે બહેનો:—

કાર્યેષુ મંત્રી કરણેષુ દાસી ભોજ્યેષુ મતા શયનેષુ રંભા ।

ધર્માનુકૂલાક્ષમયાધરિત્રી ષાદ્ગુણ્યમેતદ્ધિ પતિવ્રતા નામ્

સારંગધર પદ્ધતિ.

પતિવ્રતા સ્ત્રીઓમાં નીચેના છ ગુણો સમાવશા હોય છે. તે ક્રોધ પણ કાર્યના વિચાર વખતે મંત્રી તરિકે પતિને મદદ કરે છે, ધરના કામકાજમાં દાસી તરિકે, ભોજન વખતે માત્રી પેટે, શયનમાં રંભાની પેટે વર્તે છે. ધર્મના કાર્યમાં અનુકૂળ રહે છે અને પતિનો અપરાધ થયો હોય છતાં પણ પૃથ્વીની પેટે ક્ષમાને ધારણ કરે છે.

હે બહેનો ! ઉપરનાં શાસ્ત્રનાં પ્રમાણોથી તમારી ધ્યાનમાં આનુંજ હુશે કે સ્ત્રીએ પતિની પ્રાણેશ્વરી અને આજ્ઞા ઉઠાવનાર દાસી છે. પતિનું મન પ્રપુલ્લિત રાખવા

સુંદરી સહબોધ માળા.

તે બંધાએલી છે. તથા ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ કાર્યોમાં તે તેની ભાગીએણુ-અર્ધાંગના છે.

હે બહેનો ! પરણ્યા પછી વળી સ્ત્રી એક ઘરરૂપી રાજ્યની પ્રધાન બને છે, માટે તે વખતે તેણે બાલ્યાવસ્થાની જે કાંઈ ખોટી ટેવો હોય તે મૂકી દેઈ સલુકાઈથી સહવર્તનની ટેવો રાખવી ઘટે છે. ઘરની વ્યવસ્થા, સ્વચ્છતા, આરોગ્યતા, સુઘડતા વિગેરે રાખવાનું; તેમ એકંદર સુખના સાધનો એકઠાં કરવાનું કામ સ્ત્રીનું છે. પુરૂષનું કામ સુખના સાધનો પુરાં પાડવાનું છે અને આકર નક્કર ઉપર દેખરેખ રાખવી ખરચ ખુટાણુનો હિસાબ રાખવો વિગેરે કામ પણ સ્ત્રીઓનુંજ છે.

ગૃહ રાજ્યને દૃઢ કરવાનો રસ્તો પોતાના ઉપર સ્વામીનો વિશ્વાસ અને પ્રેમ વધારવા સાથે પતિના માનીતાં થવું તેજ છે. અને માનીતાપણું વધવાનું કર્તવ્ય તેની શુદ્ધ મનેથી સેવા કરવી તે છે.

હે બહેનો ! સ્ત્રીની ખરી શ્રેષ્ઠતા અને આ રાજ્યનો આધાર પોતાના ઘણીના માન ઉપર છે. અને જ્યાં સુધી પોતે સ્વામીની માનીતી થઈ નથી ત્યાં સુધી તેની જાંદગી પણ વૃથા છે.

હે બહેનો ! સ્ત્રી સ્વામીના નામથીજ જોજખાય છે. પતિની જે સ્થિતિ તેજ તેની સમજવી. પિતા રાજ્યાધિકારી હોય, પરંતુ પુત્રી તેના પદની અધિકારી થતી નથી.

મુંવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

પતિની પદ્મીનીજ તે લોકતા થાય છે; માટે સ્ત્રીએ સ્વામીનું માન સાચવી તેની સ્થિતિને અનુસરવું તેજ તેના જીવનનું સાકલ્ય છે.

હે બહેનો! અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ પતિનો પ્રેમ પોતાના ઉપર નથી એવું સમજી, આજીવજીવી તેવીજ અજ્ઞાન સ્ત્રી (ધૂતારીઓની) શિખવણીથી ધણીને વશ કરવા ધંતર મંતર કરવા ધૂતારાઓને ઘેર જાય છે; અને ત્યાં તેઓ જે માગે છે તે ઘરમાંથી ચોરી લાવી તેમને આપે છે. એટલે એ ધૂતારાઓ કાંઈક નામની વસ્તુ કરી આપે છે. જે ખવડાવેથી વખતે તેવી સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વામીને ખોઈ ખેસે છે. માટે સદ્ગુણી સ્ત્રીઓએ કોઈ પણ દિવસ તેવા ખોટા બહેમને વશ ન થતાં ધૂતારાઓના માર્ગ તરફ કદી દોરાવું નહીં. એવા ધંતર મંતરના ઢાંગ કરવાથી કદી સ્વામી વશ થશે નહિ; કારણ તે સર્વ આ લોળી દુનિયાને લમાવી કમાઈ ખાવાના તે ધૂતારાઓનાં જીઠાં ડોળ છે. બીજી કાંઈ નથી.

હે બહેનો—પતિ વશ કરવાનો સહેલો ઉપાય તેના કહેવા મુજબ ચાલવું, તેને યોગ્ય માન આપવું; તેના પ્રત્યે ઉચ્ચ સ્વરે બોલવું નહીં; નઠારી સોખત કરવી નહીં, ક્રોધ, અહંકાર વિગેરે દુર્ગુણો તજવા, પર પુરૂષને લાઈ ખાપ સમાન ગણવો અને હમેશાં સ્વામીમાંજ ભાવ રાખી તેની સેવા કરવી એજ સ્ત્રીઓના બૂધજૂઝવ સ્વામી વશ કરવાનો

સુંદરી સદ્બોધ માળા:

સહેલો અને સુખ રૂપ ઉપાય છે. તે શીવાય એવો ઉત્તમ એક પણ ઉપાય તમને મળવો બહુ કઠણ છે.

હે બહેનો ! લખતાં, વાંચતાં, ભરતાં, કપડાં શીવતાં, વેતરતાં, સાંધતાં, મોજાં, ગલપટા, પુષ્પના અલંકારો વિગેરે ગૂંથતાં, જુદી જુદી જાતના નકશીદાર નમુના, ચિત્ર, વિગેરે કોતરતાં; આયુષ વધારવાના ઉપાય વિગેરેની કેળવણી જો કે નિશળોમાં આપવામાં આવે છે, પરંતુ સાસરે આવ્યા પછી સ્ત્રીઓને જે જરૂર કરીને જાણવાની બાબત છે તે ત્યાં શિખવવામાં આવતી નથી. જેથી તે સંખંધી હું તમોને સમજાવું છું. જે જાણવાથી તથા તે પ્રમાણે વર્તન કરવાથી સ્ત્રીઓને આ દુસ્તર સંસાર તરવામાં કદી અડચણ આવશે નહીં. અને પોતાની જીંદગી તેઓ સફલ કરી લેશે.

હે બહેનો ! સાસરે આવ્યા પછી સ્ત્રીએ બોલવા ચાલવામાં છેક ઉછાછળાપણે પ્રથમ વર્તતાં તેમ ન ચાલતાં મર્યાદા ગ્રહણ કરવી. ઘરમાં અથવા ઘરની બહાર મલાજથી વર્તવું. દરેક વાત કહેતાં કહેતાં હસવું નહીં, પરપુરૂષ સામાં કુદૃષ્ટિથી જોવું નહીં. અને પોતાના પતિ શીવાય બીજાઓને ભાઈ, બાપ, પ્રમાણે ગણવા. પતિનેજ આધાર, મિત્ર, તન, મન અને ધન સમજવો અને તેનાજ ઉપર નિર્ભર પ્રીતિ રાખવી, તેની મરજી સાચવવી અને તેની આજ્ઞા પાલવી. કારણ સ્ત્રીઓનો ખરો ધર્મ પતિની સેવા કરવી અને તેની આજ્ઞામાં રહેવું એજ છે. જુઓ આપણા પવિત્ર પુણ્ય મહાત્મા શ્રી યાજ્ઞવલ્કય કહે છે કે:—

મુંવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

સ્ત્રીભિર્ભર્તૃવચઃ કાર્યમેષ ધર્મઃ પરઃ સ્ત્રિયઃ ।

સ્ત્રીઓએ પોતાના ધણીનું વચન હમેશાં પાળવું જોઈએ, કારણ કે તેમ કરવું એ સ્ત્રીઓનો પરમ ધર્મ ગણાય છે.

વળી હે બહેનો ! સ્ત્રીઓએ પોતાના સ્વામીને મનુષ્ય રૂપે પણ ઇશ્વર માનીને પૂજવો. પતિ કદિ દુરાચરણી હોય, રોગી હોય, તો પણ તેની સેવા કરવી અને પ્રભુ પ્રમાણે માની ભજવો.

વળી જે સ્ત્રી સર્વ ઇન્દ્રિયો વશ રાખી તન, મન અને કર્મથી પતિ સેવા કરે છે અને બીજી આકાંક્ષા રાખતી નથી તેજ પતિવ્રતા—સાધ્વી—સતી કહેવાય છે.

પતિવ્રતા પતિપ્રાણા સાનારી ધર્મભાગિની ।

શૂશ્રૂષાંપરિચર્યાં ચ કરોત્ય વિમનાઃ સદા ॥

જે સ્ત્રી પતિવ્રતાને પતિ પ્રાણ છે, અને જે હમેશાં બહુ આનંદથી પતિની સેવા ચાકરી કરે છે તેજ ધર્મ ભાગિની છે.

હે બહેનો—એ રીતે સ્વામીની સેવા કરવાથીજ સ્ત્રીઓ ઇચ્છિત ફલને પામે છે. જેનું ચિત્ત સદા સ્વામીને પ્રસન્ન કરવામાં છે; તે સ્ત્રી સ્વામીના પુણ્યનું અર્ધ ફલ લોગવે છે.

હે બહેનો ! સ્ત્રીને સ્વામી એજ શુભ ધન છે, તેના વડેજ સર્વ વૈભવ :લોગવી શકાય છે, તેના વડેજ શાણગાર શોભે છે, તેના વડે તેનું સૌભાગ્ય અખંડ રહે છે, તેનાથીજ તેને પુત્ર રત્નની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેના વડેજ તેને આ લોકમાં સુખ અને પર લોકમાં પરમ સદ્ગતિ થાય છે.

સુંદરી સહયોધ માળા.

આ સંસારમાં સ્ત્રીને પતિ એજ ગુરૂ જેવો સન્માર્ગ બતાવનાર, પિતા જેવો હિત કરનાર, માતા જેવો મમતા રાખનાર, વિશ્વાસ લાયક, પૂજ્ય, જીવનહાર, અને પ્રાણુ સરખો પ્રિય છે. એવો અમુદય લાભ આપનાર જે પતિ, તેની નિરંતર સ્ત્રીએ પ્રીતિથી સેવા કરવી, મર્યાદા રાખી, માન આપી પૂજ્ય ગણવો, તેને અપમાન કે તિરસ્કાર કદી કરવો નહીં.

હે સહયુણી બહેનો ! પતિથી ભલે સ્ત્રી તિરસ્કાર પામે, માર ખાય; તો પણ તેના પરથી પ્રીતિ ઓછી કરવી નહીં. કહ્યું છે કે:—

કલહો ન વિધાતવ્યઃ કલિયોગ્યે પ્રિયેસ્ત્રિયા ।

ભર્તિર્મતા નિંદા તાત્પર્યં તાડિતાપિ પતિવૃતા ॥

સ્વામી કજીઆ ખોર હોય, તિરસ્કાર કરે, નિંદા કરે, અલંત માર મારે, તોપણ પતિવૃતા સ્ત્રીએ કવેશ કરવો નહીં.

હે બહેનો ! પતિ બહારથી ઘરમાં આવે ત્યારે તેને સન્માનથી આસન આપી જલપાન કરાવવું જુઓ, તેને માટે કહ્યું છે કે:—

ક્ષેત્રાદ્વનાદ્વાગ્રામાહા ભર્તારં ગૃહમાગતમ્

પ્રત્યુત્થા યામિનંદેત, આસને નૌદકે નચ ॥

બ્રહ્મજ્ઞારદીય પુરાણ.

કોઈ કારણસર પતિ નગરમાં, ક્ષેત્રમાં અથવા તો વનમાં ગયા હોય સાંથી પાછા ઘેર આવે, તે વખતે તરત ઉઠીને તેને પ્રણામ કર-

સુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

વા તથા બેસવાને આસન અને પીવાને પાણી આપીને તેને કુશળ બખર પૂછવી.

હે બહેનો ! પતિને ઠરરોજ નિયમસર ભાવતી રસ-મય રસોઈ કરી જમાડવી, તેના વસ્ત્રો હોય તે એવી વ્યવસ્થાથી ગોઠવી રાખવાં કે તેને જોઈએ ત્યારે શોધવાં પડે નહીં. વળી તેને પ્રિય, લાભકારી વાતો કરી મનખુશ થાય એમ કરવું. તે રીસ કરે તો ધીરજ ધરી વચનામૃત વડે શાન્તિ કરવી. કોઈ દિવસ વાદવિવાદ કરવો નહીં. વખતે પતિની ભૂલ માલમ પડે તો તે પર પિશાચિનીની પેઠે કદી પણ ગુસ્સો નહિ કરતાં ધીરજ રાખી શાન્તપણે સુક્તિથી સમજાવી કહેવી.

હે બહેનો ! ધર્મ પરાયણી સાધ્વી સ્ત્રીએ કદી પણ પતિના આગળ બુદ્ધિ બોલવું નહીં; તેમ કાંઈ કામ સારૂ કરવા જતાં બગડ્યું હોય તો તેનાથી છુપાવવું નહીં. તેનાથી વિશ્વાસઘાત કરવો એ મહા મ્હોટું પાપ છે, માટે પતિથી સ્ત્રીએ કોઈ દિવસ વિશ્વાસઘાત કરવો નહીં. તેનું મન હુ-ખાય એવું કોઈ પણ કામ કરવું નહીં. ઉંચે સ્વરે બરાડા પાડી બોલવું નહીં. કોઈ સાથે ગાળાગાળીથી કુશબ્દો ઉચ્ચારી લડવું નહીં. હાસ્ય વિનોદથી સદા પતિનું મન સતોષવું. તેના ઉપર રૂમઝા જેવું મોઢું ચઢાવી ફરવું નહીં.

હે બહેનો ! ચઢલા મોઢાવાળી સ્ત્રી ગમે તેવી ખુબ સુરત હોય તો પણ બદસુરત માલમ પડે છે. માટે તેવી રીતે નહીં વર્તવું જોઈએ.

મુંઢરી સહબોધ માળા.

હે ભગિનીઓ— વિપત્તિ વખતે ધીરજ આપી દુઃખ માં લાગીએણુ થવું એજ લક્ષ કર્યાનું સાર્થક છે.

હે બહેનો ! લોકમાં નિંદા થાય એવું ખોટું કામ કદી આચરવું નહીં. તેમજ પતિ સંબંધે શીયળવંત સ્ત્રીએ કદી શંકાશીળ થવું નહીં. આળુ બાળુના દુખમન લોકો પતિ પત્નીનો પ્રેમ જોઈ તે તોડાવા પ્રપંચ રચે, તે વખતે ખરા ખોટાનો ખ્યાલ કરવો પરંતુ એકદમ કોઇના ચઢાવ્યાં ચઢવું નહીં તેમ કાચા કાન રાખી જેની તેની ખોટી વાતોપર આડફેટા ઢોરાઈ જવું નહીં.

હે બહેનો ! પતિ બહાર ગામ જવા નીકળે ત્યારે સ્ત્રીએ આંખમાં પાણી લાવી અમંગળ શુકન ઉચરવા નહિ. જુઓ તેને માટે આપણા શાસ્ત્રવેત્તાઓ કથી ગયા છે:—

પ્રસ્થાનાભિમુખેપત્યૌ નાસન્મક્કલ ભાષિણી ।

નવાર્યોઽસૌનિષેધોક્ત્યાન કાર્યરોદનં તદા ॥

બૃહન્નારદીય પુરાણ.

પતિ બહાર ગામ જવાને નીકળે સારે સ્ત્રીએ અપશુકનનાં વચનો બોલવા નહીં, તેમ તેને ના પાડીને જતાં અટકાવવો પણ નહીં તથા તે વખતે રડવું નહીં.

હે બહેનો ! કુલીન સ્ત્રીએ કોઈ દિવસ સ્વતંત્રતાથી વર્તવું નહીં શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

બાલ્યેપિતુર્વશે તિષ્ઠેત્પાણિ ગ્રાહસ્યયૌવને ।

પુત્રાણાં ભર્તરપ્રેતે નભજેત્સ્ત્રી સ્વતન્ત્રતામ્ ॥

મુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

આસ્થાવસ્થામાં પિતાને વશ રહેવું; જીવાનિમાં સ્વામીને વશ; સ્વામી ગુજરી જાય ત્યારે પુત્રને વશ રહેવું; પણ સ્ત્રીએ સ્વતંત્ર વર્તવું નહીં.

વળી કહ્યું છે કે:—

પિતા મર્ત્તાસુતૈર્વાર્જર્ણિનેચ્છેદ્વિરહમાત્મનઃ ।

एषां हि विरहेण स्त्री गर्ह्य कुर्यादुभेकुले ॥

સ્ત્રીએ પોતાનાં મામાપ, ધણી અથવા પુત્રોથી કદાપિ જીદાં રહેવું નહીં. કારણ કે જ્યારે બધાનો તે ત્યાગ કરીને એકલી રહે છે ત્યારે જગતમાં તેની કીર્તિ ઘટે છે અને પિયર તથા સાસરાં એ બન્નેના કુળની નિંદા કરાવે છે.

હે બહેનો ! ઉપર આપણે ધર્મશાસ્ત્રાધારે વિવાહ વિધિ કહી ગયાં તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એજ છે કે:— પતિ અને સ્ત્રીએ પરસ્પરનાં હૃદય, પ્રેમરૂપી હીરની ગાંઠથી એવાં તે સજ્જ બંધાય કે તે ગમે તેટલી વિપત્તિ આવી પડે તોપણ તે છુટે નહિ. કહ્યું છે કે:—

तथा नित्यं यतेयातां स्त्री पुंसौ तु कृतक्रियौ ।

तथा नाभिचरेतां तौ विमुक्तावितरेतरम् ॥

મનુ. અ. ૧. ૧૦૨

લગ્નના સંબંધથી જોડાએલાં સ્ત્રી પુરૂષનાં જોડા એ સદા સાવધ રહેવું કે, રખેને એક બીજાનો વિયોગ થવાથી પરસ્પરમાં અભાવ ઉત્પન્ન થાય.

હે બહેનો ! પતિને પ્રિય તે પોતાને પ્રિય અને તેને

સુદર્શી સહબોધ માળા.

જે અનુકૂળ પ્રતિકૂળ તેજ તેને થાય છે અને એમ થતાં પોતાના જીવની પણ દરકાર રહેતી નથી. એવી નિષ્કંટકપણે પ્રેમ રાખી સદાચરણે ચાલનાર સ્ત્રીનો પતિ કદીપણ ખરાબ રસ્તે ચાલતો નથી. માટે પોતાનું સૌભાગ્ય ઇચ્છનાર સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિપરજ અખંડ પ્રેમ રાખવો.

હે બહેનો ! બીજી સ્ત્રીઓ સાથે કદીપણ સહગુણી સ્ત્રીએ બેઠેનપણું કરવાં નહીં; કારણ તેમ થવાથી કોઈક વખત આપણા પતિવૃત્તને કલંક લાગવાનો સંભવ રહે છે. માટે તેના કરતાં પતિ સાથેજ મિત્રભાવ રાખવો અને તેનેજ દેવ, સ્વર્ગની ગતિ આપનાર સમજવો હે બહેનો જે સ્ત્રીઓ એ પ્રમાણે વર્તે છે. તે પોતાના ત્રણે કુળને દીપાવી પ્રભુને પ્રિય થાય છે.

હે બહેનો ! ઘરમાં જે કાંઈ વાત થઈ હોય, કોઈ કાર્ય પતિએ છાનું કર્યું હોય; અને તે છુપું રાખવાનું હોય, તે સખીઓને તથા પાડપાડોશણો પાસે જઈ કહેવું નહીં. આપણા લોકોના રિવાજ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ પાણી ભરવા જાય દેવદર્શને જાય અથવા તો દિશાએ જાય એવે સમયે બીજી સોબતીલી સ્ત્રીઓ જેમ જેમ તેને ખીલાવી પૂછે તેમ તેમ પોતે ઘરની છાની વાતો પણ તે સ્ત્રીઓ આગળ પ્રકટ કરી દે છે. એ કુલટાનાં લક્ષણ છે. માટે સ્ત્રીએ ઘરની વાતોપર મ્હોડે કદી કહેતી નહીં.

હે બહેનો ! સહગુણ સંપન્ન સ્ત્રીએ કદી જાહેર કાર્યોમાં

મુવાસની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

ભાગ લેવો નહીં; કારણ તેવી વૃત્તિ રાખવાથી કોઈ વખત આપણી લાજ મર્યાદાને ઘોકો પડોયે છે.

હે બહેનો ! સ્ત્રીઓએ શિયળનું રક્ષણ કરતાં, પારકાની કપટ ચર્ચા પારખતાં; સમજન દુર્જનને ઓળખતાં; પતિ પ્રદેશ જાય ત્યારે નીતિના માર્ગે ચાલતાં; સતી સ્ત્રીઓનાં ચરિત્રો વાંચી તેમાંથી ઉપદેશ ગ્રહણ કરતાં, નકારા પુરૂષોના વખતે કંદામાં કસાયાં હાંચે તો તેમાંથી છટકતાં; ઉડતા રોગથી ઘરના મનુષ્યોને બચાવતાં, વસ્ત્રાભૂષણો સજતાં; પરોણા ચાકરી કરતાં, ચાકર સાથે વર્તતાં તથા તેને પારખતાં, સાસુ, સસરો; દિયેર, જેઠ, ભાઈ, ભોભાઈ, નણંદ વિગેરે સગાં સંબંધિઓ સાથે વર્તતાં, સાસરે જતી સ્ત્રીઓને શિખામણ આપતાં, પતિ પ્રદેશ ગયો હોય ત્યારે લેવડ દેવડમાં હરકત ન પડે માટે સોના, રૂપાની પરીક્ષા કરતાં; બાળોપદેશ આપતાં, સાંભાગ્ય દર્શક ચિન્હો ધારણ કરતાં, જાહેનપણાં કરવામાં પ્રથમ તેની આગરૂ, ગુણ, જ્ઞાન, ચાલચલગત અને વિદ્યા વિગેરે સદ્ગુણો પારખી કહાડતાં; પર મનુષ્યની નિષ્ઠા વર્તતાં, પતિ સાથે તેના મિત્રો અગર કોઈ આવતા જતા સાથે બોલવાનો અંકુશ રાખતાં, મુસાફરી વખતે રેલ્વે ગાડીમાં કોઈ અમલદાર અગર કોઈ સખસ તરફથી જીવન કરવામાં આવે તો પેલી *બંગાળી બાળાઓના જેવી યુક્તિ તથા અચળ દેકથી

* જુઓ ગુજરાતમિત્ર તા. ૧૮-૭-૧૮૯૭.

(૬૫)

મુંદરી સદ્ગોષ્ઠ માળા.

શિયળનું રક્ષણ કરતાં; મુસાફરીના અગર અણુધાર્યા પ્રસંગે પર પુરૂષ સાથે કામ પડે છે ત્યારે હરખ અથવા ગભરાટમાં છુટથી નહીં બોલતાં, તથા તેથી સાવચેત રહી પતિ સિવાય કોઇનો ભડંસો નહિ રાખતાં, તથા સૌને પોતાના ન જાણતાં, સ્ત્રી ચાચકો, સાધુડીયો, પતિત, હરામીઠાનતની, નસિળ બેનારીઓ, ખરી દુરાચારિણી; અને રખડાઉ સ્ત્રીઓ (ઘેરેઘેર ફરનાર, ઘોળણ, માળણ, દરજણ, મોચણ, ગુલામનો ધંધો કરનારી, વાલંદેણ, વિગેરે) ઓળખી કહાડી તેમના બોલવા ચાલનાથી તેના પાખી ફંદમાં ન ફસાતાં—શિખવું જોઇએ.

હૈ બહેનો ! પોતાને ખરો શણગાર શામાં છે, તે સમજતાં, પતિને પ્રેમ સહિત મધુર વચનથી બોલાવતાં; મન જગાડ તરફ નહિ લલચાવતાં; સારી વાતમાં ચિત્ત લગાડતાં, ઘર શોભી નીકળે ને મન ખુશ થાય એવું શણગારતાં, પોતાના શિયળના પ્રતિબંધની મગફરી રાખતાં; પતિના પગ, હાથ, માથું વિગેરે ચાંપતાં, પતિ રિસાઈ ગયો હોય અથવા પ્રદેશમાં ગયો હોય અને પોતાના ઉપર કાંઈ આકૃત આવે તો તેથી નહિ અકળાતાં સુખ દુઃખ સહન કરીને પણ તે આકૃતમાંથી મુક્ત થવા સુક્તિ પ્રયુક્તિથી યત્ન કરતાં—શિખવું જોઇએ.

હૈ બહેનો ! હજાર પ્રયત્ને પણ પતિવ્રત સાચવતાં; વંદેમનો વિનાશ કરતાં, સંપ સંપત્તિ વધારતાં વિગેરે શુભો

સુવાચિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

સાસરે જઈ સ્ત્રીઓએ પ્રહાર કરવાથી તેણીઓ પતિની બહાલી થાય છે, અને એ પ્રતાપ વડેજ જગત્ તત્ત્વ, ઇશ્વર તત્ત્વ અને ધર્મ તત્ત્વ વિગેરેનું જ્ઞાન થાય છે,

હે ભગિનીઓ! સદ્ગુણ એજ સ્ત્રીઓનો શણગાર છે અને સતીત્વ લક્ષ્મી. નમ્રતા, મોટું મન, ધર્મશીલતા, મર્યાદા, સર્વપર પ્રાંતિ રાખવી, બહેન ઉઠવું, મિતાહારી થવું, શાન્ત સ્વભાવ રાખવો, ઉદ્યોગી થવું. થોડું પણ મધુર વચન બોલવું, વિવેકથી વર્તવું, બીજાનું ભડું ઇચ્છવું, કોઈની ગુમ વાત બીજા આગળ કહેવી નહિ, કોઈ દિવસ કોઈનો વિશ્વાસઘાત કરવો નહિ, તેમ ઇર્ષ્યા, યાત્રી, કે નિન્દા કરવી નહિ. પરોપકાર કરવો, કપટી થવું નહિ, કોઈ સાથે વેર કરવું નહિ, જરા વાતમાં નકામાં મિજાજ બોધ નાખી લડવું નહીં, સ્વામીની આજ્ઞા વિના બહાર જવું નહિ, સ્વતંત્રતાએ ચાલવું નહિ, પતિની આજ્ઞા વિના ઉપવાસ, વ્રત કરવાં નહિ, નાભી દેખાય એવી રીતે વસ્ત્ર પહેરવું નહિ, અંચળ ચાલે ચાલવું નહિ, પતિ તથા તેના બંધુ વર્ગ પ્રત્યે દ્વેષ કરવો નહિ, ઉઘાડાં ફરવું નહિ, એક વસ્ત્ર પહેરી ફરવું નહિ, ઉચાંકળ (ચોળી વિના) રહેવું નહિ, પગની ધૂંટી સુધી વસ્ત્ર પહેરી રાખવું. અંગ બુદ્ધિ પડિ દેખાય તેવી રીતે વસ્ત્રો પહેરવાં નહિ. વિગેરે તો સ્ત્રીઓના સ્વાભાવિક અલંકારો છે.

સુંદરી સહ્યોધ માળા.

હે બહેનો ! પોતાના પતિની સ્થિતિ પ્રમાણે યોગ્ય અને જરૂરના અલંકારો સાથે સ્વચ્છ વસ્ત્રો પહેરી ઉપરનાં સ્વાભાવિક ભૂષણોથી પોતાના શરીરને શોભાવવું એ પ્રત્યેક ચતુર અને સતી સ્ત્રીઓનો ધર્મ છે. ઘરેણાં અને સુંદર વસ્ત્રો પહેરવાથી કાંઈ રૂપાળાં દેખાતાં નથી પરંતુ શરીરની સુઘડતા અને માથાના વાળ વિગેરે હોળી સાફ રાખવા એજ સ્ત્રીની સુંદરતા છે.

હે બહેનો ! હમેશાં જે મોટાં, સારાં, અને કુલીન કહેવરાવી પ્રતિષ્ઠિત થવા ઇચ્છા રાખતાં હોય તેણે કોઈ દિવસ અહંકાર રાખવો નહિ, કારણુ અહંકાર એજ સર્વ સહગુણોનો નાશ કરનાર શત્રુ છે.

હે બહેનો ! નમ્રતા એ સ્ત્રીઓને ઉચ્ચપદ આપનાર ગુણ છે. કોઈએ આપણી નિન્દા કરી માટે તેના ઉપર ગુસ્સો રાખી વેર લેવા કરતાં તેને પ્રસન્ન મુખ રાખી મીઠાં વચન કહીશો તો તે ઉડતાં શરમાઈ તમારી નિન્દાનો તે જાતેજ પસ્તાવો કરશે.

હે બહેનો ! પરપુરૂષ સાથે અથવા કોઈ પણ સાથે રસ્તામાં ઉભાં રહી ઘણો વખત વાત કરવી નહિ. વખતે કોઈની સાથે બોલવાની જરૂર પડે તો નમ્રતા, સહ્યતા, મર્યાદા રાખી ન ગભરાતાં સમયને યોગ્ય થોડું બોલવું.

હે બહેનો ! દુરાચારિણી સ્ત્રીઓ દુર્ભાષણ કરે તો તેવાજ શબ્દોમાં તેને જવાબ આપવો નહિ.

સુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

હે બહેનો ! હમેશ સત્ય વાત બોલવી, જુઠું કદી પણ બોલવું નહિ. ખસુસ કાંઈ ગુન્હો થયો હોય પરંતુ સત્ય વાત બોલવાથી તે ગુન્હો માફ થાય છે. અને જુઠું બોલવાથી એક તરફ ગુન્હાની સજા થાય છે. અને બીજી તરફનું પાપ કરીએ છીએ અને તેથી પ્રતિષ્ઠા ઘટી બીજના અવિશ્વાસુ થઈએ છીએ.

સ્ત્રી કિંવા પુરૂષ કોઈ મળવા આવે તો તે વખતે તેને માન આપી બેસવાનું આપવું અને તે બેસે એટલે તેનાથી પોતે જરા દૂર જઈ બેસવું. તેને સામા ધારીધારીને જોવું નહિ કે જેથી સામાના દિલમાં તમારા માટે ખોટો વિચાર ઉત્પન્ન થાય. પુરૂષ સાથે કદી પણ ઠકા મશ્કરી કરવી નહિ અને પુરૂષ કાંઈ તેવું કરવા જાય તો ત્યાંથી ઉઠી તુરત આદ્યા જવું.

હે બહેનો ! પતિ પ્રદેશ ગયો હોય ત્યારે કોઈ પણ માણસનો વિશ્વાસ ન લાવતાં તેને ઘરમાં ઘાલવું નહિ. કારણ ચાંપરાજ દિલ્લી ગયો હતો તે તકે ફોઇના બની ધુતારી માલણ શેરબેકના કહેવાથી તેવે રસ્તેજ સતી સોનરાણીને ઠગી ગઈ હતી. અને તેવીજ તકનો લાભ લેઈ સતી સીતાજીને રાવણ હરિ ગયો હતો.

હે બહેનો ! આપણા સ્વદેશી પોશાક અને રિવાજ કદી તજવો નહિ. કારણ તે તજવાથી અને અન્ય દેશના

રિવાજ, પોશાકથી આપણે કેવળ કઢગાં અને લોક રૂઢીથી અળગાં માલમ પડીએ છીએ

હો જહેનો ! આજકાલ ચાલેલો, પોલકાં, ખખુતર ખાનાં, લુસળઈ આદી નામની જુદી જુદી ફેશનની ટુંકી ણાંહોની ચોળીઓનો ચાલ જહુ નિન્દિત અને આપણા અર્થ દેશને નહિ હાજતો છે. તમારા મનમાં એમ આવશે કે તેથી તમે રૂપાળાં દેખાવ છો, પણ તેમાં તમારી ભૂલ છે. પરદેશી અને પરજાતીનો પહેરવેશ પહેરવાથી આપણી જાતિનું આપણને વિસ્મરણ થાય છે અને એથી તમો મોરનાં પીચ્છાં જોશી મોર જનેલા કાકપક્ષીરૂપ માલમ પડો છો. તમારી પ્રાચીન મર્યાદાનો ભંગ કરો છો અને વિદેશી લોકોના મનમાં તમો વેશધારી (જહુરૂપી જેવાં) દેખાવ છો. એવું પહેરવાથી તમો સુધરેલાં કહેવાવા માગતાં હો તો તે તમારી મતિ ફેર છે. એવી ફેશનથી થએલો સુધારો નથી પણ તે તો આર્યોને અંધારામાં દોરી જનાર કુધારો છે. અહા ! સુધારો સુધારો કહી આજકાલ તેવી સ્ત્રીઓ આર્ય ધર્મની કંઈ પદ્ધતિ ગ્રહણ કરી સુધરેલાં કહેવાવા માગે છે તે કાંઈ સમજાતું નથી. આજકાલ સુધરેલી પંક્તિમાં ખપતા જનોના મેલાવડાઓમાં તો જ્યાં ત્યાં આર્ય મહિલાઓ વિદેશી સ્ત્રીઓની માફક પરપુરૂષો સાથે છુટથી વાતો કરતી, હાથ મીલાવતી, તથા ઘણી વખત તો નાચ કરતી માલમ પડે છે. વળી કેટલીક તો જુટ, મોજાં ને પોલકાં પહેરી અડધે માથે

સુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

સાચી ઓઠી માથાના વાળ આગળ ગુચ્છ જેવા રાખી, હા-
થમાં રૂમાલ, છત્રી અને કેટલીકએક તોનાકે ચસમા સુધ્ધાં
ચડાવી ભલકાળંધ પહેરવેશમાં સજ થએલી માલમ પડે છે,

કહો બહેનો ! ઉપરની સુધરેલી આર્યાઓમાં આર્ય
ધર્મમાં જણાવેલ સ્ત્રી ધર્મનીતિનો કીયો ગુણ તેઓ ગ્રહણ
કરી સુધરેલાં કહેવાવા માગે છે (?) અરે તેઓ સુધરેલાં
નહિ પણ દેશમાં દાખલ થતી વિદેશી સ્ત્રીઓ—રિવાજોને
ઉત્તેજન આપી (સ્વદેશીને દૂર દેંકી દેવરાવનાર) આર્યહિત
શત્રુ છે એમ કહીએતો અતિશયોક્તિ કહેવાશે નહીં.

હે બહેનો એવા પ્રસરેલા સુધારા નહિ પણ કુધારાજ
ભણવા ભુજો એક લેખકે તેવા ડાળધાલુ—નામનાજ સુધા-
રકો માટે કહ્યું છે કે.

પ્રસર્યો સુધારો દેશ કે આ કુધારો થાય છે !!

આર્ય શિશુ નીજ ધર્મ તજીને વિદેશી ચડાય છે—ટેક.

ખાળક વયના ખાળથી કરતાં ખાળ લગન,
જોડું કજોડું જોયના વિપરીત થાયે વીધન;

કન્યા તણો વિક્રય સદા તે પણ કરાય છે—પ્રસર્યો. ૧

વિધવા ધર્મ ન સાચવે કરતી નીત વ્યલિચાર,

સઘવા નારી સંચરે વશ કરવા ભત્તાર;

લોહી પ્રપંચી કાવતા નહિ વારનાર છે—પ્રસર્યો. ૨

વેદ ગયો વટલાઈને પુરાણ ખોટાં થાય,

ધર્મકર્મ નહિ આસ્થા ખુટ પહેરીને ખાય;

ચિરૂટ વિના ચાલે નહિ વાયુ ભરાય છે—પ્રસર્યો ૩

અંગરખાં હડતઈ ગયાં કોટ થયા કંપલીટ,
પાટલુન પહેરવાં ગમે ધોતરપર થઈ છીટ;
નાકે ચડ્યા ચસમા થકી માસ્તર ગણાય છે—પ્રસર્યો ૪

જાતી ભેદ ન રાખતા વિધવા વિવાહ રૂઢાય,
ચાલહંસની કાગરો શિખતાં નિજ ભૂલી જાય;
ધોખી તણા કુત્તા સમી ગતિએ તે જાય છે—પ્રસર્યો ૫

હે બહેનો ! વળી હાલ જ્યાં ત્યાં પરદેશી પાટલી-
ઓનો ચાલ વધુ પ્રસરી રહ્યો છે. સુધારાતું ડાળ ઘાલી ફરનાર
કેટલીક આર્યાઓ તો ફક્ત એકાદ બંગડી કે પાટલી રાખતી
હોય તો તેઓના પતિનાં પુરાં ધન્ય લાગ્ય સમજવાં. કારણ
એમ ન સમજતીઓ હોય તો સૌભાગ્ય સૂચક ચુડો તથા
કુંકુમનો કપાળ વચ્ચે મોટો ચાંદલો તેને ઠેકાણે જીણી ન-
જીવી બંગડી અને જે ભવાં વચ્ચે જીણી ટપકી તેઓ નથી
કરતી ! અને તે સૌભાગ્યવાંતી સ્ત્રીને તોછડું નથી લાગતું !
અલખત જાહેર મેલાવડામાં લાગ લેતી તેવા વેશો લઈ ફર-
નાર સુધરેલી કહેવાડનાર આર્યાઓને આર્ય મહિલાનો જો
તે દાવો કરતી હોય તો તે તેમને નહીં છાજતી રીતિ છે.

પ્રાચીન આર્યાઓ શિક્ષણ લેતી હતી પણ તેઓનું
શિક્ષણ ધર્મનીતિ ચુકત હતું જે શિક્ષણના પ્રતાપે જેઓની
સુકીર્તિ અદ્યાપિ પર્યંત આર્યદેશમાં અગમઘાટ મારી
રહી છે. તેઓ પોલકાં, મોજા, કે ખુટ, ચસમાની શોખીન

સુવાસિનો સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

નહતી, તેમ પુરૂષોના જાહેર મેલાવડામાં પુરૂષોની માફક સ્વતંત્ર રીતે ભાગ લેતી નહતી તેણીઓ વૃદ્ધઉપાધ્યાય પાસે શિક્ષણ લેતી અને સ્ત્રી સમાજ કદાચ ભરાતા તો તે ધર્મ મર્યાદા સચવાય તેવા ભરાતા, આજની પેઠે 'પુરૂષકિંવા સ્ત્રીઓની જાહેર સભાઓમાં જ્યાં ત્યાં (ધર્માત્માથી ઉત્તરી રીતે) સ્વતંત્ર રીતે માથા મારવા જોઈએ તેવી તેઓ સ્વતંત્ર નહતી. આવી રીતની ધર્મ મર્યાદા સાચવીને પણ તેઓ જોઈએ તેટલું ગૃહ શિક્ષણ, ધર્મ શિક્ષણ અને વ્યવહાર શિક્ષણ મેળવતી કે આજનું શિક્ષણ તેમના શિક્ષણ આગળ કાંઈ હિસાબમાંજ નથી એમ કહીશું તો અયુક્ત કહેવાશે નહીં.

(૧) યુરોપ જેવા સુધારાની ટાંચે પરોચિત્ર દેશના લોકો પણ સ્ત્રીઓને પુરૂષના જેવી સ્વતંત્રતાના હક્ક આપવા ખુદી હોય એમ જણાવું નથી. જુઓ તા. ૨૫ એપ્રિલ ૧૯૦૬ ના રોજ ખુલેલી પાંચા-મેન્ટમાં ત્યાંની સ્ત્રીઓએ કીધેલી મેમ્બર થવાની વિજ્ઞાપન નિવેદી જણાય છે. વળી મુંબાઈ કારપોરેશન સભામાં સ્ત્રીઓને મેમ્બર કરવા સંબંધિતી ઓનરેબલ મી. જાસ્વંતી રહિમપુત્રાએ કીધેલી દરખાસ્ત તા. ૨૪ જુન ૧૯૦૬ ના રોજ ઓ. મી. પીરોજશાહ મહેતા આદી વિદ્વાન વર્ગે એકમત થઈ રદ કરી છે. આ ઉપરથી મતલબ એજ સમજવાની છે કે શાસ્ત્રમાં કહેલી મર્યાદા કન્યાં વધારે છુટ મેળવી પુરૂષોના મેલાવડામાં પુરૂષોની માફક દરેક રીતનો સ્વતંત્ર હક્ક મેળવવા ઇતેજારી કરતી એ સર્વ સ્થળે નિન્દિતજ છે.

x મીના અને પૈતરણી નામે બે બ્રહ્મવાદીની સ્ત્રીઓ હતી. (ગરૂડ પુરાણ.) આમુરી આત્મજની હતી અને તે કવિવ્રતપિથી મેળવ્યું હતું. (મહાભારત.)

સુંદરી સદ્બોધ માળા.

છતાં પણ તેમનો ઉત્તમ મનોભાવ એવો ધર્મચુસ્ત રહેતો કે જેની કીર્તિના વારંવાર બોધાર્થે આપણે યશોગાન કરે જઈએ છીએ.

અરે ક્યાં છે તેવી શિયળવંતી મહા સતીઓ ! આજે તો જ્યાં ત્યાં વિચિત્ર રચનાજ માલમ પડે છે અને તેથી પવિત્ર આર્યભૂમિને આપણે મહા સંકટમાં નાખી દીધ છે. એક લેખકે આ વિષયને માટે લખ્યું છે કે:—

અવદશા આર્યભૂમિ તારી આ પ્રકટી શી રહી ?

ચૂકી નિજ ધર્મ બહુ વનિતાઓ વંઢી ગઈ—અવદશા. ૧

ક્યાં છે સીતા, તારામતિ, અનુસૂયા ગાર્ગીરતિ,

મિતિલાધિપતિના દરબારમાં ગાર્ગીએ તત્વજ્ઞાન સંબંધે યાજ્ઞવલ્ક્ય ઋષિ સાથે તર્કવિતર્કથી વાદ કર્યો હતો. સુવ્રભા નામની એક સ્ત્રી દર્શન શાસ્ત્ર ઉત્તમ રીતે જાણતી હતી. (મહાભારત) સાળવી નામની તાપસી મહા તપોળલી હતી (સમાવણ) અગ્નિ મુનિની સ્ત્રી આત્રેયી એ વાલ્મીકિ પાસે અધ્યયન કરી અગસ્તની પાસે વેદનો અભ્યાસ કરવા ગઈ હતી. દેવી મૈત્રીએ પોતાના સ્વામી યાજ્ઞવલ્ક્યને ઇશ્વર સંબંધિ પ્રશ્ન કરી તત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ મેળવ્યો હતો. કર્કમ મુનિની સ્ત્રી દેવહુતીએ પોતાના દીકરા કપિલ પાસેથી તત્વજ્ઞાનનો વિષય પ્રશ્ન કર્યો હતો. (શ્રીમદ્ ભાગવત) અનુસૂયા ધણી શાસ્ત્રને જાણતી હતી સીતા-જીને તેજેજ્ઞ બોધ દીધો હતો. શકુન્તલાએ કણ્વના આશ્રમમાં કેળવણી લીધી હતી. દ્રોપદિ ચિત્રવિદ્યા અને શિલ્પકાર્ય ઉત્તમ રીતે જાણતી હતી. વીજેરે વીજેરે.

(રા. સુ. પુ- ૧૦ અં. ૧૧.)

સુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

- એવી સતીઓના જેવી ક્યાં છે કૃતિ દોની કંઈ ! અવદશા. ૨
- સ્વાહા સાવિત્રી દેવી તથા પાંચાળી જેવી,
વશી હમયંતી કેવી પતિ સંગે વનમાં જઈ ! અવદશા. ૩
- કર્મદેવી કમળાવતી દુર્ગાદેવી વીરમતી,
કર્ણદેવી પશ્ચિણી જેવી સતીઓ સૂરિકો દિસે નહિ. અવદશા. ૪
- આજે તો એ હિન્દમાતા, કળેડા જ્યાં ત્યાં થાતાં,
વેચે દુહિતાને પિતા દુષ્ટ જાહેર દામ લઈ.....અવદશા. ૫
- વળો પ્રકટયો સુધારો પુરો દિસે તે કુધારો,
કહું શી વાત સૌ મર્યાદ દિસે ત્યાગ થઈ.....અવદશા. ૬
- વળી થયા ધર્મ જાજ શાસ્ત્રની મૂકી માજ,
રહ્યા વખણાતા તાજ પ્રાચીન રીતિ ક્યાં ન રહી. અવદશા. ૭
- મટી મહિલા સ્વદેશી વેશ ધરતી વિદેશી,
પહેરે અસ્માને સ્ટોર્કીંગ ખુટ કરે જાહેર મહિ. અવદશા. ૮
- પ્રાચીન વિધા ન રહી રૂઢી પણ ઉડી ગઈ,
જ્યાં ત્યાં સઉ સ્વતંત્ર દિસે નામનો સુધારો ગૂઢી. અવદશા. ૯
- પ્રભુ પ્રભુમું હું પ્રીતે, આજે સઉ ધર્મ રીતે,
મતિ એવિધોને જોડી હસ્ત જુગલ વિનતિ કહી. અવદશા. ૧૦

હે જાહેનો ! જે માણસ વાત કરતાં હોય ત્યાં જવું
નહિ, તેમ તેની વાત છુપઈને સાંભળવાની કદી દેવ રાખવી
નહીં. રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં આડાંઅવળાં નેણ ફેંકવાં
નહિ, સાંપીયુ વાળો સહ્યતાથી જરા આધુ ઓઢી નીચી નજરે

સુંદરી સહબોધ માળા.

પોતાને રસ્તે સીધાં ચાલ્યાં જવું. રાજમાર્ગ મૂકી ખુણેખો-
ચરેથી એકલાં જવું નહીં.

હે બહેનો! તળાવ, નદી વિગેરે બહાર ઠેકાણે કે જ્યાં
પુરૂષોનો વિશેષ અવર, જવર હોય ત્યાં અંગ ઉઘાડું રાખી
કદી ધોવું કે સ્નાન કરવું નહીં. એવી જગ્યાએ બેમર્યાદ
રીતે કેટલીક સ્ત્રીઓ ઉઘાડાં શરીર મૂકી, કેટલીક સ્ત્રીઓ
ચણીયા અને કાંચળી અને કેટલીએક તો સાવ બેમર્યાદ
રીતે એક ચણીયોજ પહેરી ધોવા અથવા સ્નાન કરવા મંડે
છે એ કેવું અનીતિ ભરેલું છે!! આવા બહાર ઠેકાણે કોઈ
દિવસ સ્ત્રીઓએ ધોવા જવું પડે તો ઉપરની બેમર્યાદ રીતે
કદી બેસવું નહીં અને આવે ઠેકાણે કુલીન સ્ત્રીઓએ સ્નાન
તો કદી પણ કરવુંજ નહીં.

હે બહેનો! રસ્તામાં થતા તમાશા બેવા અઢારે વણ
એકડી થાય છે. માટે સદ્ગુણી સ્ત્રીઓએ તેવા તમાશા
બહાર રસ્તે થતા હોય અને ત્યાં આપણા ઘરની ખારી પડ-
તી હોય તો પણ ત્યાં ઉભાં રહી કોઈ દિવસ તે તમાશો
બેવો નહીં.

હે બહેનો! કોઈ પણ અબણી જગામાં, બજારમાં,
પરઘેર કે પરપુરૂષ સાથે એકલાં જવું નહીં. અને ખાસ
જરૂર હોય તો પોતાના સગા કે વિશ્વાસુ મનુષ્યને સાથે લેઈ
જવું; પરંતુ ખરી અગત્ય શિવાય કોઈ દિવસ રાત્રીને વખતે
સ્ત્રી ભત્તીએ ક્યાંઈ પણ એકલાં જવું નહીં.

મુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

હે બહેનો ! સ્ત્રી જાતિએ અંતઃકરણ શુદ્ધ રાખી દરેકપર ક્ષમા દ્રષ્ટિ રાખવી. અંદરખાનેથી મલીનતા રાખનારની બહારની શુદ્ધતા નકામી છે.

હે ભગિનીઓ ! કુલીન સ્ત્રીઓએ કોઇ દિવસ જાહેર મેળાવડામાં જોવા તેમ પરશેરીએ ગરબા ગાવા જવું નહિ.

હે બહેનો ! સમાન યોગ્યતાવાળી સ્ત્રી શિવાય કદી પણ કોઇ સ્ત્રી સાથે મિત્રતા કરવી નહીં; કારણ નહારી અને હલકા કુળની સ્ત્રીઓની સોળત માઠી અસર ઠરનાર છે. જેથી વઢકારી, ખરાબ ચાલની, બહેમી, અકુલીન સ્ત્રીની કદી પણ સોળત કરવી નહીં.

જુઓ મહાભારતના વનપર્વના અધ્યાય ૨૩૩ માં કહ્યું છે કે:—

મદાકુલીનાભિરવાપિકામિઃ

સ્ત્રીમિ સતીમિસ્તવસહ્યપસ્તુ ।

ચંદાશ્ચ શૌંડાશ્ચ મહાશનાશ્ચ,

ચૌરાશ્ચ દુષ્ટાશ્ચપલાશ્ચ વજર્યાઃ ॥

હે બહેનો ! પુરૂષની પેઠે તમારે પણ ઉત્તમ કુલમાં ઉત્તમ થયેલી અને પવિત્ર આચરણવાળી પતિવ્રતા સ્ત્રીઓની સાથેજ મિત્રાચારી કરવી તથા ફર, કળ્યામાં કુશળ, ધણુ ખાનારી, ચોર, દુષ્ટ, અને અપણ સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરવો.

હે બહેનો ! ક્રોધ, ધર્ષા કે દ્વેષ સ્ત્રીઓએ કોઇ દિવસ પણ રાખવો નહિ, કારણ એ ગુણો એ કદા શત્રુ બરાબર

સદરી સહજોષ માળા.

છે. અને એક વખત જો એ વળગે તો પછી નીકળવા સુફકેલ પડે છે જેનું છેવટ વિનાશનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

હે બહેનો ! આ જગતમાં સર્વને માન અને મોટાઈ પૈસાથી પ્રાપ્ત થાય છે, માટે સ્ત્રીઓએ ઘરખરચમાં જેમ પૈસાનો ઝોછો ખરચ થાય એમ કરકસર કરવી એ તેની મુખ્ય ફરજ છે.

હે બહેનો ! આડોશી પાડોશી પાસે અથવા કોઈની પણ પાસે ઉછીનું લેવાની ઘણી જરૂરીયાત શિવાય નકામી દેવ પાડવી નહીં. તેમ પતિથી છાનું તો કોઈ દિવસ કોઈની પાસે ઉછીનું લેવુંજ નહીં. સુકોપાકો મઠ બાજરીનો જે રોટલો મળે તેથી સંતોષ માનવો પરંતુ કરજરૂપી દુઃખનનો કદી સંસર્ગ કરવો નહીં.

હે બહેનો ! હુમેશ કોઈના દિવસ મુખમાં જતા નથી. વિપદરાશિ સર્વના માથા ઉપર બુમે છે. માટે તે વખતે ધીરજ રાખી ચાલવું એ પણ એક મહોટાઈનું લક્ષણ છે. મુખ દુઃખ કોને નથી ? સૌને છે. માટે સમજુ જનોએ તેનો કદાપી શોક કરવો નહીં. ઇશ્વર ઇચ્છા પ્રમાણે જે બનવાનું હોય છે તે બને જાય છે. મનુષ્યે તેમાં હાથવરાળ કરવાથી કાંઈ વળતું નથી. પરંતુ તે વખતે ધૈર્ય રાખી પતિનો અનાદર નહિ કરતાં પોતાનું સતીત્વ જાળવી રાખી પ્રભુને દીલમાં યાદ લાવી સંકટ સહન કરવું અને તેમાંથી છુટવા ઇશ્વરની કૃપા માગી યોગ્ય ઉપાય યોજવા એજ સ્તુત્ય છે.

મુવાસની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

હે બહેનો ! સ્ત્રીની નેકી યોગ્યની ટીકીટ બરાબર છે. એકજ કલો ડાઘ તેનો સદંતરનો નાશ કરનાર છે એ બહુ સાવચેતીથી યાદ રાખવું.

હે બહેનો ! સ્ત્રીની તાંદુરસ્તીજ તેની સૌંદર્યતા છે. માટે શરીરની તાંદુરસ્તીને જાળવી રાખવી એ દરેકની પહેલી ફરજ છે. ટાંઠો, કટાયલો, વાશી ખોરાક નાખી દેવો પડશે એ લાલચે કદી ખાવો નહીં. અને શરીર સ્વચ્છ રાખી ખુદલી હવા લેવી.

હે બહેનો ! સાંસારિક જાળતોમાં આ દેશમાં દાંત રંગવાનો કઠંગો ચાલ બહુ વધી પડ્યો છે. અને તેથી કસીને દાંત દોઢળા થઈ જાય છે. અને કાંઈ ખટાસ વિગેરે ન ખવાતાં બેઢા હાલી ઉઠે છે. માટે સદ્ગુણી સ્ત્રીઓએ તેવો નુકશાનકારક ચાલ ત્વરાએ દૂર કરવો જોઈએ.

હે બહેનો ! સંધ્યા સમયે માથુ ઓળવું નહિ તેમ તે વખતે ઘરમાંથી કદી વાશીદુ કહાડવું નહીં.

હે બહેનો ! સાસુ, નણંદ, જેઠાણી, જેઠ, દીયર, દેરાણી તથા સસરા વિગેરે સગા સંજવિઓ સાથે સંપત્તી વર્તવું. કદીપણ દ્વેષ અથવા રાગ કરવો નહીં. અન્યોન્ય લડી કુસંપ બતાવી એકમેકમાં વેરભાવ ઉત્પન્ન કરવાથી સદ્ગૃહસ્થના ઘરને મહોદુનું કલંક લાગે છે. માટે કદી કોઈનો વાંક પડ્યો હોય તોપણ સમાધાન કરી સંપત્તી જવું એજ ઉત્તમ કુળમાં પેઢા થયાનું ઉત્તમ કર્તવ્ય છે.

સુંદરી સદ્ગુણ માળા.

હે બહેનો ! નિંદાએપણુ કેટલીક સ્ત્રીઓમાં મોટો દોષ હોય છે, કેટલીક સ્ત્રીઓને તો બીજાની નિંદા કીધા વિના અને સાચાં જૂઠાં કરી ટ'ટો કરાવ્યા વિના ખાવાનું પણ ભાવતુ નથી. પણ નિશ્ચય જાણવું કે તે મહાપાપ છે, એટલુંજ નહિ પણ નિંદા કરનારની આખરુ લેશ માત્ર પણ રહેતી નથી. અને તેનો ભારવધ્ધર પણ ઓછો થાય છે. માટે સદ્ગુણ ગ્રહણ કરવા ઇચ્છનાર સ્ત્રીઓએ તેવા ખરાબ ગુણો દૂર કરવા.

હે બહેનો ! આપણામાં લગ્ન જેવા શુભ પ્રસંગમાં સીતારવયંવર, ઇશ્વરવિવાહ, રૂક્મિણીવિવાહ, આદિ માંગલિક ગીતો ગાવાને બદલે હોળીના વખતમાં પુરૂષોમાં ચાલતી અયોગ્ય રીતિની માફક સ્ત્રીઓને મોઢે નહિ સાંભળી શકાય તેવા પિછારવા લાયક ફટાણાં ગાવાનો આત્મ પડયો છે. એ રીવાજ ઘણોજ બે મર્યાદા અને આર્ય મહિલાઓને દુષણ કરતા છે. માટે સારા કુળની સદ્ગુણી સ્ત્રીએ આવા દુષ્ટ રિવાજને છાંયડે પણ ઉભા રહેવું એ મહાપાતક છે.

હે બહેનો ! જોકે પરણ્યા પછી તો બાળપણનાં વૃત્ત કરવાંજ નિષેધ છે તેમ છતાં, મોટી મોટી સ્ત્રીઓ ગૌરી પૂજનના દિવસોમાં ન સાંળી શકાય એવાં બીભત્સ ગીતો ગાય અને કૂટે અને પુરૂષો તે ઉભા ઉભા સાંભળે અને બુએ એ ચાલ થોડો નિન્દિત છે ? માટે તેવા 'દુષ્ટ રિવાજોનો જેમ બને તેમ અટકાવ કરવો એજ ઉત્તમ સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય છે

સુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

હે બહેનો ! રડવા, કુટવાનો બુરો ચાલ પણ આપણી ન્યાતોમાં ઘણો પ્રસરી રહ્યો છે. પરંતુ તે રૂઢીના મુળ ઉડાં પેઠેલાં હોવાથી સમજી માણસોએ પ્રસંગાનુસાર તેને ધીમે ધીમે ખસેડવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. હે બહેનો ! જ્યારે આપણે જાણીએ છીએ કે મુવેલું માણસ પાછું આવતું નથી ! તો પછી નકામો ક્લેશ કરી પોતાના તનની શામાટે ખરાબી કરી લેવી ? માટે સમજી સ્ત્રીઓએ એ બાળત ખસુસ વિચાર પૂર્વક ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે. જુઓ ગરૂડપુરાણમાં પ્રેત મંજરી ભાગમાં લખ્યું છે કે,

શ્લેષ્માશ્રુવાન્ધવૈર્મુક્તં પ્રેતોમુંકેયતોઽવશઃ ।

અતોનરોદિતવ્યંદિક્રિયાઃ કાર્યાઃ સ્વશક્તિઃ ॥

“ મરનારની પાછળ તેના સગાવડાં જ શ્લેષ્મ અશ્રુ નાંખે છે તે મરનારને ખાવું પડે છે, માટે પાછળ રૂદન નહિ કરતાં પોતાની શક્તિ પ્રમાણે તેનો ઉદ્ધાર થવા દાન ક્રિયા કરવી એજ સઉથી ઉત્તમ છે.

હે બહેનો ! સતી સ્ત્રીઓએ ઘંટી, ખાણીયા ઉપર કદી બેસવું નહીં.

કહ્યું છે કે:—

નોલૂલે ન મુસલેનવાર્ધિન્યાંદપદ્યપિ ।

ન યંત્ર કેઽપિદેહલ્યાં સતીચોપવિશેત્ કચિત્ ॥

પતિવ્રતા સ્ત્રીએ ખાંડણીયાપર, મૂસળ ઉપર, સાવરણીપર, ઔપધ, વિગેરે વાટવાની શિલાપર, યંત્રના ઉપર અથવા તો પોતાના મકાનના દરવાજાના ઉંજરા ઉપર કદી બેસવું નહીં.

હે બહેનો !

નૈકાકિની કચિદ્ ગચ્છેન્નનગનાસ્નાનમાચરેત્ ।

મર્તૃવિદ્વેષિણીં નારી સાધ્વીનો ભાવયેત્ કચિત્ ॥

પતિવ્રતા સ્ત્રીએ કોઈપણ જગ્યાએ એકલાં જવું નહીં. વસ્ત્ર પહેરી પિતા ન્હાવું નહીં; પરંતુ વસ્ત્ર પહેરીને ન્હાવું તથા પોતાના પતિનો દ્વેષ કરનારી દુષ્ટ સ્ત્રીઓ સાથે કદી વાત કરવી નહીં.

વળી કહ્યું છે કે:—

ઉત્સવાદિષુ વંધૂનાં સદનં યદિ મચ્છતિ ।

લબ્ધયાતુંજ્ઞાતદાપત્તુર્ગચ્છેદધવશ્મગ્નિતા ॥

ન વસેત્ સુચિરંતત્ર પ્રત્યાગચ્છેન્દ્વં સતી ॥

જ્યારે કોઈ કાર્યના સારા દિવસોમાં માથાપને ત્યાં જવું પડે ત્યારે સ્ત્રીએ ઘણીના રજા લઈ ચાકરને સાથે લેઈને જવું. ત્યાંપણ ઘણો વખત રહેવું નહીં પરંતુ કામ થઈ રહે એટલે પાછું પોતાને ઘેર આવ્યા આવવું.

હે બહેનો ! પતિના ચરણોદકનું પાન કરવાથી સ્ત્રી-
ઓને તાથેમાં સ્નાન કરવું વળે કહ્યું છે કે:—

તીર્થસ્નાનાર્થિની નારી પતિપાદોદકં પિવેત્ ।

શંકરાદપિ વિષ્ણોર્વાપનિરેકોધિકઃસ્ત્રિયાઃ ॥

જે સ્ત્રીને તીર્થમાં સ્નાન કરવાની ઇચ્છા થાય, તેણે પતિના પાને ચરણ ધોઈને તે જળ પીવું. કારણ કે પતિને શંકરના અથવા તો વિષ્ણુના કરતાં પણ અધિક કહેણો છે.

હે બહેનો ! પતિવ્રતા સ્ત્રીઓમાં નિચેના છ ગુણો

સુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

સમાયલા હોય છે:—

કાર્યેષુ મંત્રી કરણેષુ દાસી, મોજ્યેષુ માતા શયનેષુ રંભા ।

ધર્માનુ કૂલાક્ષમયા ધરિત્રી, પાદ્મગુણ્યમેતદ્વિપતિ વ્રતાનામ્ ॥

કોઇ કાર્યના વિચાર વખતે મંત્રી તરિકે પતિને મદદ કરે છે, ભોજન કરવાની વખતે માની પેઠે વર્તે છે. શયનમાં રંભાની પેઠે વર્તે છે. ધર્મના કાર્યમાં અનુકૂળ રહે છે. અને પતિનો અપરાધ થયા છતાં પણ પૃથ્વીની પેઠે ક્ષમાને ધાવણ કરે છે.

હે બહેનો ! આજકાલ ંહેમ જાળ બહુ પથરાઈ રહી છે. બોલવામાં બંહેમ, ચાલવામાં બંહેમ, પાણી પીવામાં બંહેમ, ખાવામાં બંહેમ, ભૂત પ્રેતના બંહેમો એ તો સ્ત્રીઓમાં ઘણો વધારો કરી દીધો છે. માટે તેવા અગણીત બંહેમો રાખવાથી તે દૂર કરવા જતાં ધૂતારા, જોગી, જતી, ભૂવા, વેરાગીને પૈસા પડાવવાની તક મળે છે અને વખતે તે ઢાંગીલાઓના કહેવાપર ઇતબાર રાખી કેટલીક દોલત સાથે સ્ત્રીઓ પોતાનું શિયળ ભંગ કરી કલંકીત થાય છે. માટે કુલીન સ્ત્રીઓએ આવા બોટા બંહેમને કદી ગ્રહણ કરવાજ નહીં.

હે બહેનો ! આપણા પવિત્ર શાસ્ત્રમાં જેમ પુરૂષોના ધર્મ કહેલા છે, તેમ સ્ત્રીઓના ધર્મ પણ કહેલા છે. શાસ્ત્રમાં કહેલા ધર્મ પાળવાથી કાંઈ નુકશાન થતું નથી. અથવા પોતાના સાંસારિક કામમાં વિધન થતું નથી, પણ ઉલટું તે સુદલિત રીતે ચાલે છે. દરેક મનુષ્ય પોતાનો બીજા પ્રતિ શો ધર્મ છે ? તે સમજીને આચરણ કરે તો તે મનુષ્ય પો-

સુદરી સહયોગ માળા.

તાનુજીવતર સુધારીને પોતાના પ્રસંગમાં આવનાર મનુષ્યોને પણ લાભ કરે છે. એમ છતાં પણ મનુષ્ય જે પોતાના ધર્મ પાળતા નથી તેમાં માત્ર તેમનો પ્રમાદ છે, અથવા વિષયો તરફનું અયોગ્ય ખેંચાણ છે. સ્ત્રીઓ જ્યારે પોતાનો ધર્મ બરાબર સાચવે છે ત્યારે તે સાધ્વી સ્ત્રી અંબિકાની પેઠે પ્રકાશે છે. તેના મુખ ઉપર સૌભાગ્ય અને પવિત્રતા વરસી રહે છે. તેની ધર્મણી કરવાને કોઈ હિંમત કરી શકતું નથી. તેના ઘરના સર્વે મનુષ્ય તેની મર્યાદા રાખે છે, નાનાં મોટાં સૌ તેનાં વખાણ કરે છે, નાતજાતમાં તેની યોગ્યતા વધે છે, પાડોશીઓમાં તેના ગુણોનો દાખલો લેવાય છે, તેનાં પોતાનાં છોકરાં આજ્ઞાંકિત, ધર્મશીળ, ઉદાર અને માતૃપિતાની ભક્તિ કરનારાં થાય છે, તથા મોટપણે તેઓ ઉત્તમતા પામે છે. તેનો સ્વામી તેના પ્રતિ પ્રેમથી જુએ છે, તથા પોતાને તેના સ્પર્શથી ભાગ્યશાળી માને છે. કદાચિત્ સ્વામી દુરાચારી હોય તથાપિ પોતાની પત્નિના ધર્માચરણથી તેનું હૃદય કોમળ થઈ તે સુધરે છે. સુવાસિની સ્ત્રીઓ પોતાનો ધર્મ પાળે, તેનો આટલો મહિમા છે ! એમ છતાં હે બહેનો ! એવી કઈ સ્ત્રી હશે કે જે પોતાનો ધર્મ પાળવામાં આળસ કરશે ? ! અજ્ઞાન બિચારી સ્ત્રી, તેવો ધર્મ પાળવાનું કળા કદાચ સમજતી નહિ હશે અથવા ખીજી સામાન્ય સ્ત્રીઓને સ્વધર્મથી વિરુદ્ધ આચરણ કરતી જોઈને પોતે પણ તેવી થવા ઇચ્છા રાખતી હશે, તો તેને મેં ઉપરનો જે ઉપદેશ

સુવાસિની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

કહ્યો તે જરૂર ધ્યાનમાં રાખવા લલામણુ કરું છું. સ્ત્રીઓએ જે જે ધર્મ પાળવાના છે, તે કાંઈ ન થઈ શકે એવા કઠણ નથી અથવા તે પાળવામાં કાંઈ છોડી દેવું પડે કે તપ કરવું પડે, તેમ નથી; જેનું મેં સંક્ષેપમાં ઉપર વર્ણન કરી બતાવ્યું છે તે તમારી ધ્યાનમાં હશે !

હે બહેનો ! ઉપરની રીતે સુવાસેણુ સ્ત્રીઓના શા-
સ્ત્રોક્ત સનાતન ધર્મો મેં તમોને કહ્યા, તે સંસારરૂપી સાગ-
રમાં પાર ઉતરવા માટે સ્ત્રીઓને ઉત્તમ નૌકાની ગરજ
સારનાર છે.

હે બહેનો ! આ વિષયના સંબંધમાં એક કવિએ
એક ઉત્તમ કવિતા પ્રકટ કરી છે. જેનું તમોને ભાન કરાવી
આ પ્રકરણુ સાથે આજનો દિવસ આપણે પૂર્ણ કરીએ. સાં-
ભળો તે ધડો લેવા લાયક કવિતા એ છે કે:—

* સખીયો નિજ નિજ નીતિ ધર્મ સદા સંભાળીએરે,
પરમ પવિત્ર પતિવ્રત પટકુળ કરી પરિધાન,
સાસુ સસરા માત પિતાની સેવા સાચવોરે;

ભાવ સહિત ભક્તિથી નિત ભણ્યે ભગવાન—

એવા ઉત્તમ ગુણથી ઉભય મુકુળ અજવાળીએરે—ટેક.

નજરે નજર ન બેડીએ, નાથ વિના નર સાથ;

પર નરને નવ આપીએ, તાળી હાથોહાથ.

હસવું, રમવું, જમવું એકાન્તે નવ બેસવું રે;

* સંગીત લિલાવતી—રાગ પુનમ ચાંદની ખીલી પુરી અહિરે.

સુંદરી સદ્બોધ માળા.

પતિ વિષ્ણુ પતિના પણ સન્ મિત્રોની સંગાથ—એવા ઉત્તમ.
 નાથ વિના કરવી નહિ, વિનોદ કોડા વાત;
 વિશ્વ વિરૂદ્ધ ન વર્તવું, ભલે તાત કે બ્રાત.
 સજની બ્રષ્ટ થવું નહિ સુધરી સદ્ આચારથી રે,
 નિલેજ નટખટની સોખત તજવી સુખત— એવા ઉત્તમ.
 કુદિ, કદ્રુપ કુળરો, નિર્ધન નિર્ભળ કાય,
 મતિ હિણુ પતિત પતિ મળે, એ સતીને સુરરાય.
 જોડી પગઅંગુઠે દૃષ્ટિ આધુ ઓલીએ રે,
 સુખકર સાચવીએ સૌ સાથે સંપ સદાય— એવા ઉત્તમ.
 ઉંચે સ્વરે નવ ઉચરવું, મૂકીને મરજદ;
 કુલીન બહેન કરવો નહિ, વડીલથી વિવાદ.
 ચંચળ ચાલે ચટક મટક ચતુરા નવ ચાલીએરે,
 શિવ સુત કેશવની શિખામણ અંતર યાદ— એવા ઉત્તમ.

દિવસ પ મો.

ગૃહકાર્ય.

હે બહેનો ! આજે હું તમને હવે સ્ત્રીએ ગૃહની
 અંદર કેવી વ્યવસ્થા તથા સુઘડતા રાખવી એનું કર્તવ્ય
 સમજાવું છું. કારણ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

ન ગૃહં ગૃહમિત્યાહુઃ ગૃહિણી ગૃહ મુચ્યતે ।

(૮૬)

ગૃહં તુ ગૃહિણીહીન મરણ્ય સદૃશં ભવેત્ ॥

શાંતિપર્વ અ. ૧૪૪.

વિદાનો ઘરને ઘર નથી કહેતા પણ ગૃહિણી (સ્ત્રી)ને ઘર કહે છે ઘર સુંદર હોવા છતાં પણ તે જો જીવિનાનું હોય છે. તોપણ અરણ્ય સરખું થઇ પડે છે.

હે બહેનો! કદપક્રમ નામના ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે:—

બુદ્ધા બાહ્યે મુહૂર્તે નિજપતિચરણૌ સંપ્રગમ્યાસ્યમસ્ય ।

મેક્ષ્ય પ્રેમ્નાથનૈતં શુભ મુકુરતલે ભુમિ મમ્યર્ચ્ય પત્ની ॥

પ્રાતઃસ્મૃત્યાદિ કૃત્વા પતિપરિચરણં સંવિચાર્યૈવેવેર્ણી ।

સંરચ્યા ધાયનાલે તિલકમથગલાયો નિમજ્જેત્સમૂષા ॥૧॥

હે બહેનો એ પ્રમાણે પતિવ્રતા સ્ત્રીએ મોટે પરા-
હીએ જાગવું, સ્વામીના ચરણમાં પ્રણામ કરી ગ્રમથી તેનું
મુખારવિંદ જોવું. પછી તેણે આરસામાં પોતાનું મુખ જોવું.
ત્યાર પછી તેણે 'પૃથ્વીનું' અર્ચન કરવું. અને નિચે પ્રમાણે
પતિ સ્તવન કરવું.

પતિર્બ્રહ્મા પતિર્વિષ્ણુઃ પતિરેવ મહેશ્વરઃ ।

પતિશ્ચનિર્ગુણાધારો, બ્રાહ્મહ્ય નમોસ્તુતે ॥

ક્ષમસ્વ ભગવન્દોષં જ્ઞાના જ્ઞાનકૃતં ચયત્ ।

પત્નીબંધોદયાસિંધો દાસી દોષં ક્ષમસ્વમેઃ ॥

એ પ્રમાણે પાત સ્તવન કીધા બાદ નીચે પ્રમાણે
સતી નામ સ્મરણ કરવું કે:—

અહલ્યા દ્રૌપદીઃ સીતા, તારા મંદોદરી તથા ।

મુંદરી સહબોધ માળા.

પંચનામ સ્મરેન્નિત્યં, મહાપાતક નાશનમ્ ॥

અમા ઉષાચ વૈદેહી, રમા ગંગેતિ પંચકમ્ ।

પ્રાતરેવ પઠેન્નિત્યં, મહાપાતક નાશનમ્ ॥

હે બહેનો ! શુદ્ધ નીતિમાં પણ કહ્યું છે કે:—

પત્યુઃ પૂર્વસમુત્થાય દેહશુદ્ધિં વિધાય ચ ।

ઉત્થાપ્ય શયનીયાનિ કૃત્વા વેશ્મ વિશોધનમ્ ॥

સ્ત્રીએ પોતાના પતિની અગાઉ ઉઠી, દાંતણુ પાણી કરી, મુખ ઘોષ શરીર શુદ્ધ કરવું અને પલંગ, પથારી વિગેરે ઉપાડી ઘરને વાળી આડીને સાર કરવું.

હે બહેનો ! એ પ્રમાણે સ્ત્રીએ દરરોજ વર્તવું તથા પંદર પંદર દિવસે કે એથી ઓછી મુદતમાં પુરસદ મળે તો એક પણ વખત ઘરની અંદર કે ભીંતો આડીઆપટી જાળાં વિગેરે કાઢી નાંખવાં. અને તેમ કરતાં બીજાં કપડાં ઉપર કચરો ન પડે માટે તેના ઉપર એક જીવુ કપડું ઢાંકવું. પછી આંગણુ બહારી સાફ કરવું; કે જેથી દુર્ગંધ મારે નહીં. આંગણામાં કોઈ દિવસ પૂજે, એકવાડ કે એક પાણી નાખી કદી ગલીચી કરવી નહીં. આખા ઘરમાં તથા ભીંતો ઉપર ઓછામાં ઓછા પંદરે દિવસે એક વખત લીપવું. એમ થવાથી મકાનની હવા સ્વચ્છ રહેશે. ઘરમાં ભીનાશ થવા દેવી નહિ. તેમ થવાથી હવામાં બીજાડ થાય છે; અને વધારે હવેજ માર્યાથી કોઈ વખત સંધીવાનો ઉપદ્રવ થાય

શુદ્ધકાર્ય.

છે. પૂજે વાળ્યા પછી એક લુંગડાનો કકડો લેઇ ઘરનો સર સામાન સાફ કરવો; અને લાકડા વિગેરેનો સામાન પ્રતિમાસે ધોઈ સાફ કરવો. વાપરવામાં આવતાં ત્રાંખા પીતલના તથા માટીના વાસણ હમેશાં માંજ સાફ ચાંદની જેવાં અંદર અને બહારથી રાખવાં. સુવાળી પથારી, પલંગ, ગોદડાં ગાદલાં, વિગેરે દરરોજ ઝાડી, ઝાપટી, સંકેલો દરરોજના સ્થાને મુકવાં. કઢી માંકડ થયા હોય તો એક બે દિવસ સારો તડકો ખવડાવવો. ઓછાડ ત્રોજે ચોથે દિવસે બદલતાં રહેવું. ખાળકુડી વિગેરે સાફ રાખવી. લોટા તથા દેવ સેવાનો સામાન વિગેરે અજવાળવો, આટલું કર્યા બાદ સૂર્ય ઉગે એટલે ચોટલો હોળી નિર્મળ જળે શરીરના તમામ ભાગ ચોળી મસળીને મેલ દૂર થાય એવી રીતે સ્નાન કરવું. હે બહેનો ! વસ્ત્ર પહેરીને સ્નાન કરવું. વસ્ત્ર પહેર્યા વિના સ્નાન કરવું નહીં. માથાના વાળ માટી, ખારો, આમળાં કે અરીઠાથી ચોળી સાફ રાખતાં રહેવું.

હે બહેનો ! ન્હાવાની જગા સ્વચ્છ ને અજવાળા વાળી તથા મલાજો પાળી શકાય તેવી પસંદ કરવી.

સખવડવાળા મકાનમાં દરેક જનોએ ન્હાવાની જગાની ઓરડો બુદ્ધિજ બનાવી રાખવી જોઇએ.

હે બહેનો ! ઘણીજ નિર્લજ સ્ત્રીઓ એકબાદ ચોથે કે ઘરમાં વસ્ત્ર કહાડી નાખી ન્હાવા બેસે છે, એવું સદ્ગુણી સ્ત્રીએ કદી કરવું નહીં.

સુંદરી સહયોધ માળા:

હે બહેનો ! ગામડાની સ્ત્રી જેમ બહાર આડો ખાટલો મૂકી પહેરવાનું વસ્ત્ર તે પર નાંખી લોટો પાણી શરીર પર રેડી લે છે અને નીતરતે શરીરે વસ્ત્ર પહેરી તેવડે અંગ લુછે છે, તેમ કદી કરવું નહીં. આવા નામનાજ સ્નાનથી શરીરમાં ગુમડાં, ખસ, દાદર, વિગેરે રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. માટે સ્ત્રીઓએ સ્નાનાંતે કોરા દુવાલ કે ખાદીના કકડાથી શરીરનો તમામ ભાગ લુછી નાખી સ્વચ્છ અને ધોએલાં વસ્ત્ર પહેરવાં; અને વસ્ત્ર બદલતી વખતે કાળજી રાખવી. બે મર્યાદ માલમ પડીએ એવી રીતે કદી વસ્ત્ર બદલવું નહીં.

હે બહેનો ! ઘરમાંના રાચરચીલાં વિગેરે તમામ વસ્તુઓ શોભાયમાન દેખાય એવી રીતે ગોઠવવી. વળગણી ઉપર લટકતાં લૂગડાં સરખાં કરી ગોઠવવાં, કારણ એવી અવ્યવસ્થા રાખવાથી પતિનું દીઠ ઘરમાં ગોઠતું નથી.

હે બહેનો ! દરેક ચીજ પોતપોતાને ઠેકાણે સંભાળથી ગોઠવવી પુવડ સ્ત્રીઓ એક વખત ગમે તેવું સાડ કપડું પહેરીને પછી દુરો કરી એક ખુણે નાંખે છે. તથા જણુશો ગોઠડા નીચે, ઉશીખા નીચે અથવા તાકામાં, ગદ્દા ઉપર વિગેરે ઠેકાણે ઉઠવાને આગસે મૂકે છે એથી ઘણી વખત નુકશાન થાય છે.

હે બહેનો ! આર્ય ભગિનીઓ તેમાં સુંદરી બહેનો ઘણે ભાગે શરીરે નિર્ભજ, માથકાંકલી, નિરૂત્સાહી, રોગીષ્ઠ

ગૃહકાર્ય.

શરીરમાં જરાએ લોહી નહિ અને મોં સફેદ પુણી જેવું એવીઓ દેખાય છે. આર્ય મહિલાઓની આવી દુર્બળ દશાનું કારણ હે ભગિનીઓ તમો જો સાચી રીતે સમજો તો તમોએ કસરત કરવા યોગ્ય તમારા પૂર્વજોથી પરંપરા ચાલતું આવેલું ખાંડવું, દળવું, પાણી ભરવું, વાસણ માંજવાં, લીપવું, કપડાં ધોવાં વિગેરે ઘરનું કામકાજ ત્યજી દેઇ શેઠાણીઓ બની તેવાં કામ આકરોથી લેવા શરૂ કર્યું છે તેજ છે. ઉપરની કસરતરૂપ ગૃહકાર્યની મહેનત ત્યજી દેવાથી તમારી શરીર સંપત્તિ કેવળજ દુબળ બની ગઇ છે. બાળકની તંદુરસ્તીનું અંધારણ માતાની શરીર શક્તિ ઉપર આધાર રાખે છે, તો એવી દુર્બળ સ્ત્રીઓની પ્રજા હિન્દનું કદયાણ કેમ કરી શકશે ? અરે ! એવી સ્ત્રીઓથી ઉત્પન્ન થનાર સંતાનો દેશની સેવા કેમ બજાવી શકશે ? અરે ! જે માતાઓએ બીમ, અર્બુન, રામ, હરિશ્ચંદ્ર, ભોજ, વિક્રમ, અને શાલી-વાહન, પ્રતાપ પૃથુ અને શિવાજી જેવા વીર પુરૂષોનો જન્મ આપ્યો છે; એવી માતાઓ ક્યાં ? અને આજકાલની ઉધરતી એવી અબળાઓ ક્યાં ? માટે હે બહેનો ! મનની મોટમતા મૂકી દેઇ, તનની તંદુરસ્તીને ખાતર તમારા વડીલોથી ચાલતી આવેલી એક પંથ અને દોકાજ એવી ગૃહકાર્યની ઉત્તમ કુશળતા ભરેલી ઉપરની કસરત તમારે જરૂર કરવી જોઇએ. એ કાર્ય કરવાથી તમો શેઠાણી મટી જનાર નથી, પરંતુ મારી લાડકવાઇ બહેનો ! જો તમો તેવી કસરતથી મજબુત

સુદરી સહબોધ માળા.

ખાંધાની હશે તો, તમારાથી તમારો એકલાનો નહી; પણ આખા ભરતખંડનો કેટલો બધો લાલ થશે, તેનો તમોજ ખ્યાલ કરી લેશો ! હે બહેનો ! જેમ ગાય આખા જગતનું પાલણુ કરતા છે એમ કહીએ છીએ તેવીજ રીતે એક મ-જબુત ખાંધાની અને તાંદુરસ્ત આર્ય મહિલા આપણા દેશને દીપાવનાર જનેતા છે એમ કહીએ તો અતિશયોક્તિ કહેવાશે નહીં.

હે બહેનો ! ઉપર જણાવેલી દળવા, ખાંડવાની કાયદા ભરેલી રીતથી કદી કાયર થવું નહીં. તેવાં ઘરનાં કામ કરવાથી મોટમ જતી રહી હલકા માખાપનાં કહેવાવાનાં નથી. પરંતુ તેથી તાંદુરસ્તી સુધરી શરીર સંપત્તિ સારી રહેશે. અને તમો જગતના કલ્યાણરૂપ ગણાશો.

હે બહેનો ! ઘરના દાણાદુણીની બરણીઓ કે કો-ડીઓ સાફસુફ રાખવી અને તેમાં ભરેલી ચીજો, બીજે ત્રીજે કે ચોથે દિવસે જરૂર તપાસવી. કીડ પડી હોય તો પછી તેને તડકે નાખી ઝાડકીને સાચવી-સંભાળી ભરવા. મશાલા વિગેરે ઉપર પણ કાળજી રાખવી. તેને વીણવો આળવો અને જે વાસણમાં ભરીએ તેને મજબુત બંધ કરી રાખવું.

હે બહેનો ! સ્નાનાંતે માથામાં તેલ નાખી વાળ હોળી કપાળે કુંકુમનો આંદલો કરવો. સ્કંદપુરાણમાં કહ્યું છે કે:-

हरिद्रां कुंकुमचैव सिन्दूरं कज्जलं तथा ।

कूर्पासकं च तांबूलं मांगल्याभरणं शुभम् ॥

કેશસંસ્કાર કવરી કરકર્ણ વિભૂષણમ્ ।
મર્ત્તરાયુષ મિચ્છન્તી દૂરયેન્ન ક્વચિત્ સતી ॥

સ્કન્દપુરાણ.

સુવાસેષુ સ્ત્રીઓએ હમેશાં કપાલમાં કુંકુમનો આંદો કરવો, સેંશામાં સિંદૂર તથા હલધર ધારણ કરવી. આંખમાં કાળલ આંજવું. સેંથો પાડીને અંગોરો વાળવો કાંચળી અથવા ચોળી હમેશાં પહેરી રાખવી ભોજન થઈ રહ્યા પછી પાન ખાવું. સારા અને સ્વચ્છ વસ્ત્ર તથા મળી શકે તેવાં મંગળકારક આભૂષણો પહેરવાં.

હે બહેનો ! જે સ્ત્રી પોતાના પતિના આયુષ્યની વૃદ્ધિ ઇચ્છતી હોય, તેણે ઉપર કહેલો સૌભાગ્ય સૂચક શશુગાર હમેશાં ધારણ કરવો.

હે બહેનો ! સૌભાગ્ય સૂચક શશુગાર ધારણ કરી પાણીયાફૂં વિગેરે સાફ કરવું-ધોવું-પાણી ગાળવું. અને ત્યાર બાદ ઉમરા વિગેરે પૂંજી પતિને પૂજના કામમાં જોઈતી સામગ્રી કરી આપી, ટાંકામાંથી પાણી ગળી, પછી સોણું પહેરી રસોઈ કરવા પેસવું.

આર્ય મહિલાઓ—હે માતૃશ્રી સ્ત્રીઓના બધા ગુણોમાં રસોઈ કરવા સંબંધિનો ગુણ શ્રેષ્ઠ કહેલો છે; તે તે રસોઈ કેટલા પ્રકારની તથા તે વખતે શું શું સાહિત્ય મેળવવાની જરૂર છે; તેનું વર્ણન કરવા કૃપા કરશે તો મોટો ઉપકાર થશે.

સાધ્વીબાઈ—હે બહેનો ! તમારી એ દરખાસ્ત સ્તુતિ-પાત્ર છે; કારણ રસોઈ એ આર્યમહિલાઓનો સંસાર નીલા-

સુંદરી સહબોધ માળા.

વવાના પગરણનું પ્રથમ પગથીયું છે; તો સાંભળો તમારી ઇચ્છાનુસાર હું તમને તેનું સંક્ષેપમાં વર્ણન કરી બતાવું છું:-

રસોઈ કરવાનું ચતુરાઈ ભર્યું કાર્ય એ આજકાલનું પ્રસિદ્ધિમાં નથી. પરંતુ ત્રેતાયુગમાં નળરાજ તથા દ્વાપર-યુગમાં ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રહેનાર પાંડુપુત્ર ભીમસેન વૈરાટ નગરમાં શુભ રહ્યા, તે વખતે અનેક તરેહના પાક ભેદ કલા હતા. પરંતુ એવા પાક કરવા જતાં ખરચ ઘણો થાય છે માટે તેનું વર્ણન બાળપર રાણી આપણે તો ખાસ હમેશ ઘરસંસારને ઉપયોગી રીત બણવી જરૂરની હોવાથી તે જણાવું છું

હે બહેનો ! રસોઈનું પૃથક્કરણ કરવા પહેલાં આપણે વાસણના ગુણે જાણવા પ્રથમ અગત્યના છે. ત્રાંબા પીતળના વાસણમાં જમવાથી ઘણોજ અવગુણ થાય છે અને સ્વાદ પણ બગડે છે !

કલઈ તથા કાંસાના વાસણમાં વસ્તુ સ્વાદિષ્ટ રહે છે. લોઢાના વાસણમાં કીધેલી રસોઈ હમેશ ખાધામાં આવે તો આંખોને હરકત લાગે છે.

સોના, રૂપાના વાસણમાં જમવાથી વસ્તુ સ્વાદિષ્ટ લાગે છે. અને શુભ થાય છે.

કાચના વાસણમાં સ્વાદિષ્ટ રહે છે અને માટીના વાસણમાં રસોઈ કરવાથી તેઓજ શુભ આપે છે.

પથ્થરના વાસણનો શુભ પણ સોનારૂપાના વાસણ જેવોજ છે. માટે અવગુણ થાય એવા વાસણ વાપરવાં નહીં.

હે બહેનો! આપણા લોકોમાં ત્રાંખા, પીતલના વાસણોનો વપરાસ ઘણો રહ્યો છે; તો તેના ઉપર હમેશ કલઈ ચઢાવી વાપરવાં. કલઈ ઉતરે તો તુરત ચઢાવવી. તેમ કીધા શિવાય વાપરવામાં લેવાં નહીં.

હે બહેનો! હવે રસોઈખાનામાં જોઈતી ઉપયોગી ચીજોનું ખ્યાન કરું છું.

હમેશને માટે તો તપેલાં, ત્રાસકો, થાળીઓ, વાડકા, કડછી, તવેતો, સાણસી, તવો અથવા તાવડી, ખાંડણી, વેલણ, ભુંગળી, લોટા, જલપાત્ર ઇત્યાદિ તૈયાર કરી રાખવાં.

એક વાસણમાં રસોઈમાં જેટલું પાણી જોઈએ તેટલું ગળી સ્વચ્છ રીતે રસોડા પાસે મૂકવું.

હે બહેનો! માટીના ચુલા સ્વચ્છ રાખવા. કેટલીક પુવડ સ્ત્રીઓના જેવી બીલકુલ કઠંગી ગંદકી રાખવી નહીં. રાંધતી વખતે કશેા બીગાડ થાય નહીં માટે રસોડામાં ચારે બાજુ તપાસ રાખવી. વખતે ઘરમાં ફરતી ગરેળીઓ ગલ નાખે તો તમામ રસોઈ નકામી થવા સાથે કદાચ ભૂલમાં તે ખાવામાં આવે તા હેરાન થવાય.

હે બહેનો! રસોઈખાનામાં ઝાઝી ગડબડ રાખવી નહીં. રસોઈ કરનારે એસવા માટે એક પાટલો રાખવો અને મીઠું, મરચાં, મરી, મશાલા, હળદર વિગેરેને માટે એક લાકડાનું અગર મજબુત પથ્થરનું ઢાંકણાવાળું કઠોડું કરી રાખવું અને તે તે વખત પાસે રાખવું. મસોતાં નવાં અ-

મુંઢરી સહબોધ માળા.

થવા જૂનાં ધોયલાં રાખવાં, રાંધવાનું અનાજ ઝાડકી સ્વચ્છ રાખવું. શાકભાજી વધારતાં કાળજી રાખવી અને દાઝી ન મરાય માટે ઘણી સંભાળ રાખવી. રસોઈનું અખોટીયું સ્વચ્છ રાખવું અને રસોઈ કરવા પેઠા પછી ઘડી ઘડી કારણ વિના બહાર નીસરવું નહીં. તથા કોઈ વસ્તુને અડકવું નહીં. મર્યાં વિગેરે કંઈ ખાંડવાની જરૂર પડે તો ખાંચણી પરાર પણ હાજર રાખવાં.

હે બહેનો ! ચુલા ઉપર કે તૈયાર થએ ઉતારેલાં જે પાકપાત્ર હોય તે કદી ઉઘાડાં રાખવાં નહીં.

હે બહેનો ! રસોઈનાં બેઈતાં સાધનો તૈયાર કરી જીવજંતુ વગરનાં ઇંધણ (લાકડાં) તથા ઉપર જણાવેલી વસ્તુઓ પાસે રાખી, ચુલાને પણ જીવજંતુ ન હોય તેવી રીતે બેઈને સળગાવવો.

હે બહેનો ! રસોઈ કરતા ઉદ્વેગ, ચિન્તા; ભય અને આતુરપણું રાખવું નહીં. સ્થિર ચિત્તથી બેસવું. તાપ બહુ મંદ નહી તેમ વધારે પણ નહિ રાખવો, અને ધીમા ધીમા તાપે રસોઈ કરવી. જે વસ્તુ ચુલા ઉપર હોય તેમાં વારંવાર સંભાળ રાખવી. ઉભરાય કે દાઝી જાય તેની તથા ઓસાવાના વખતની સંભાળ રાખવી. પોતાનું શરીર પણ સાચવવું. સાહસ કરવું નહીં. ઉતાવળ કરવી નહી. ગાભરા બની જવું નહીં, તપેલું કે ઢાંકણું ઉતારવું હોય ત્યારે ઉપર કહેલાં મસોતાં કે સાણસીથી ઉતારવું.

શ્રુતકાર્ય.

હે બહેનો ! હમેશના અનુભવથી રસોઈ કાર્યમાં એવાં પ્રવીણ થવું કે તેમાં કાંઈપણ ન્યૂનતા રહે નહીં.

હે બહેનો ! સ્વામીને વશ કરવાનું પ્રથમ પ્રકરણ સારી રસોઈ બનાવી શકવું તેજ છે, માટે હે આર્ય ભગિનીઓ તે શિખવા માટે તમારે ન્હાનપણથીજ કાળજી રાખવી જોઈએ.

હે બહેનો ! જે સ્ત્રીને સારી રસોઈ કરતાં નથી આવડતું, તે સ્ત્રીનું જીવતર વરાળ વિનાના સરસ એન્જીન જેવું છે.

હે બહેનો ! અહારના પદાર્થ ચાર પ્રકારના છે.

(૧) ખાવાના (૨) પૂસવાના (૩) પીવાના (૪) ચાટવાના. અને તે ચારેની ક્રિયા કરવાના અનેક પ્રકાર છે. માટે તે પોત પોતાની હસ્ત ક્રિયાના ફેરથી કાંઈ ચૂક બણવામાં આવતાં સુધારી લેવી.

હે બહેનો ! રસોઈ અંદર મીઠું, મરચું, ત્રિગેરે જેમાં જોઈએ તે એવી ખુબીથી નાખવું કે સમધારણ આવી રહે.

હે બહેનો ! રસોઈનો સ્વાદ આવવા થોડો ગરમ મશાલો તથા ધાણાજૂનો સંભાર બનાવી રાખવો. અને તે દરરોજ જરાજરા ફાળ, શાક ત્રિગેરેમાં નાખવાથી થએલી રસોઈમાં જરા સુવાસ આવશે.

હે બહેનો ! નાનપણથીજ અનુભવી મા બાપોએ પુત્રીઓને આ શિક્ષણ આપવું જોઈએ. સુઝ સ્ત્રીઓને એ વિશે વધારે કહેવાની જરૂર નથી.

મુંદરી સહબેદ માળા.

હે બહેનો ! રસોઈ તૈયાર થાય અને પોતાના પતિ નિત્ય કર્મથી પરતાર્યા પછી લોજન કરવા આવે, ત્યારે તેને બેસવાને માટે આસન (પાદલો) મૂકી તથા જમણી બાજુએ પવાલ સહિત જલપાત્ર મૂકી સ્વચ્છ પાત્રમાં રાંધેલું અન્ન પીરસવું.

હે બહેનો ! જમણની વસ્તુઓ પીરસવામાં પણ ચતુરાઈ સમાએલી છે. ઘી, દાળ, કઢી, દૂધપાક, શ્રીખંડ, આમ્રરસ તથા જે જે નરમ પદાર્થ હોય તેના પાત્ર પણ જમણી બાજુએજ મૂકવાં તથા લોજન પાત્રમાં શાક, ચટણી, અથાણું, તથા કઠોળ વિગેરે પણ જમણી બાજુએ મૂકવાં. અને પુરી, સેટલી, ખાખાં, માલપુવા, પૂરણપોળી વિગેરે ખાદ્ય પદાર્થો તથા લાડુ, કંસાર, શીરો વિગેરે મિષ્ટાન્ન પદાર્થો લોજન પાત્રમાં ડાબી તરફ મૂકવાં. અને કેસરી ભાત તથા મોળો ભાત વિગેરે અન્ન મધ્યમાં મૂકવું.

હે બહેનો ! લવણ (મીઠું) શાક, ઘી, તેલ વિગેરે હાથોહાથ લેવા દેવાં નહીં પણ પીતલના અમચા વડે લેવા દેવાં. અને ભાત, દાળ, શાક ખીચડી વિગેરે કંકડીથી પીરસવાં.

હે બહેનો ! પતિ જમવા બેસે ત્યારે તેમને કાંઈ બેઠવું કરવું હોય માટે પાસેજ રહેવું. અને તેઓ જમી રહે ત્યારે તાંબૂલ (પાન) આપવું. હમેશ પોતાના પતિ જમી રહે ત્યારે તેમણે જમતાં છાંદેકું, મીઠું અન્ન, ફળ (૯૮)

શુદ્ધકાર્ય.

આદિને મહા પ્રસાદ છે એમ ગણી હરિષ્થી નિરંતર તેનું
લોજન કરવું.

હે બહેનો ! વળી સ્ત્રીએ સર્વદા પોતાના સ્વામીના
ચરણકમલનું પૂજન કરીને જમવું એજ સ્ત્રીઓનો ઉત્તમ
નિયમ શાસ્ત્રકારોએ વર્ણવ્યો છે.

હે બહેનો ! પતિવ્રતા સ્ત્રીએ કોઈ દિવસ પતિના
પહેલાં અથવા તે છાંની રીતે જમી લેવું નહીં. શાસ્ત્રમાં
કહ્યું છે કે:—

યા ભર્તારં પરિત્યજ્ય મિષ્ટ મશ્નાતિ કેચલમ્ ।

उलूही जायते कूरा वृक्ष कोटर शायिनी ॥

જે સ્ત્રી સ્વામીને મૂકીને પોતે એકલી ગીઠા પદાર્થ ખાય છે,
તે સ્ત્રી જાડના પોલાંચમાં સુનારી ફર ધુલણ થાય છે.

વળી કહ્યું છે કે:—

पुनः सायं पुनः प्रातर्गृह शुद्धिं विधाय च ।

कृतान्न साधना साध्वी सभृत्यं भोजयेत्पतिम् ॥

પતિવ્રતા સ્ત્રીએ વારંવાર સાંજે તથા સવારે ધરને વાળી ઝાડી
તથા લીંપીને શુદ્ધ રાખવું. રસોઈ તૈયાર કરી પતિ બકિતમાં તત્પર
રહી, સાસુ, સસરાદિક પોપણ * કરવા યોગ્ય અનુષ્ઠાની સાથે પોતાના

*પોષ્યવર્ગ:—પિતા માતા ગુરુર્ભાગ્યા પ્રજાદીના સમાશ્રિતા: ।

ज्ञातिर्बन्धु जनः क्षीण स्तयाऽनाथः समाश्रितः ॥

अन्ये प्यघ्नन युक्ताश्च पोष्य वर्ग उदाहृतः ॥

પિતા, માતા, ગુરુ, સ્ત્રી તથા પોતાની પ્રજા અને પોતાને

મુંદરી સદ્બોધ માળા.

સ્વામીને ભોજન કરાવવું અને ચાર પછી તેની આજ્ઞા લેધને પોતે ભોજન કરવું.

હે બહેનો ! સન્નારીઓનું કર્તવ્ય છે કે તેમણે અતિથિ સત્કાર કરવો. અતિથિ સત્કારથી સ્ત્રીઓનો (૧) પંચ સૂના દોષ નિવૃત્ત થાય છે. આપણામાં કેટલાંક ધરોમાં પંચ લાગ આપવાનો પૃથા છે, એ પંચ સૂનાનો દોષ નિવારણ થવાને અર્થેજ છે.

હે બહેનો ! વળી જન્મવા અગાઉ જૌઆસ, શ્વાન આસ તથા વાયસ બલિ (૨) કહાડવા અને તે જન્મ્યા પહેલાં વા પછી સૌને આપી દેવા,

હે બહેનો ! ઘરમાં જન્મતી વખતે કદી પંક્તિ લેદ કરવો નહીં. મિષ્ટાન્ન ત્રિગેરે થોડું હોય તો થોડું થોડું પણ સર્વેને મુકવું. એકલાં પિંડ પોસવો નહીં.

હે બહેનો ! દરરોજ એક બાતનું ભોજન નહિ કરતાં વખતો વખત ખોરાકમાં ફેરફાર કરવો. જન્મતી વખત રસોઈ સ્વચ્છ અને તાજી રાખવી. એકદમ પરાણે ખાધાથી સરીરની તંદુરસ્તી બગડે છે. માટે થોડુ થોડુ વધારે વખત

આશ્રયે રહેલાં ગરીબ, તથા જ્ઞાતિ, સ્નેહી માણસ, ક્ષીણ થએલો, અનાથ, પોતાનો આશ્રિત તથા નિર્ધન, એટલાં પોખ્ય વગમાં ગણાય છે.

(૧) પંચસૂતા—વંટી, ખાણીઓ, ચૂલો કે શધડી, પાણીઆરં, તથા સાવરણી, એ પાંચેથી જે પ્રતિદિન પાપ થાય છે તેને પંચ સૂતા કહે છે.

(૨) ગાય, કૂતરા તથા કાગડા માટે અન્નમાંથી વિભાગ કહાડવો તે

ગૃહકાર્ય.

ખાવું પણ એકી વખતે પરાણે ખાવું નહિ. અને મીતાહારી થવું. તથા જમતાં જમતાં ગમત થાય તેવી સ્મિત હાસ્ય યુક્ત વાતો કરવી. કારણ તેથી અન્નનું પાચન જલદી થાય છે,

હે બહેનો ! પોતે જમી રહ્યાં પછી થોડો વખત પતિ સાથે વિનોદાર્થે વાતો કરી, પછી રસોડામાં પડેલાં વાસણો માજવાં. જમી ઉઠીને તુરતાતુરત વાસણ અજવાળવા મંડવું નહીં. એઠવાડ, અખોટ કરવો અને ચૂલો ઘોલવા તરફ પૂર્ણ કાળજી રાખવી. ચૂલો આગલ સફાઈ રાખવી. રાખોડી તથા કોયલાનો ગંદવાડ ભરી રાખવાથી તેમાં કાનખજુરા, વીંછી વિગેરેનો ઉપદ્રવ થાય છે.

હે બહેનો ! અખોટ, એઠવાડ થઈ રહ્યા પછી પાછા ઘરમાં પુંજે વિગેરે કહાડી, વાસણો યથાયોગ્ય સ્થાને ગોઠવવાં. ત્યાર બાદ બેઠકની જગ્યા પણ સાફ કરવી, એ પ્રમાણે ગૃહકાર્યથી પરવારી પ્રીતિપૂર્વક ઉત્સાહથી કલાક બે કલાક અનુકૂળતા પ્રમાણે શાસ્ત્રાવલોકન કરવું. જેનાથી સદ્બોધ મળે અને કોઈ પ્રકારનો વિકાર ઉત્પન્ન ન થાય તેવાં નીતિતથા જ્ઞાનનાં પુસ્તકો વાંચવાં.

હે બહેનો ! સ્ત્રીઓએ શૃંગારી કે બલકારિક ગ્રંથો વાંચવા નહિ. પરંતુ મણિરત્ન માલા, અનસૂયાબુદ્ધય, સાવિત્રી ચરિત્ર, સીતાજીને કૌશલ્યાનોબોધ, દેવહુતિનું આખ્યાન, નલદમયંતીની કથા વિગેરે સ્ત્રીઓને વાંચવા યો-

સુંદરી સહબોધ માળા.

ગ્ય ઘણું પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં છે તે વાંચવાં.

હે બહેનો ! ઉપરનું કાર્ય થઈ રહ્યા બાદ ઘરનો ખરચ લખવો. પતિએ જે પૈશા ખરચવા આપ્યા હોય તેનો યોગ્ય હિસાબ રાખવો ઘરની અંદરનાં વાસણો, સરસામાન, લૂગડાંલત્તાં વિગેરે ગોઠવવાં. ઘરમાં કાંઈ ચીજ જોઈતી હોય તેનો તરસાલો કહાડી તે મંગાવા તજવીજ કરવી. અને તે આવેથી યોગ્ય સ્થળે મૂકવી.

હે બહેનો ! સાયંકાલ થયે તુરત દિવો કરવો; અને તે દક્ષિણ દિશા શિવાય બીજી દિશાઓ તરફ મૂકવો. અને તે પ્રજવાળી ઇંધર સ્તવન કરવું. હે ભગિનીઓ ! સંધ્યા સમયે કાંઈ પણ કામ કરવું નહીં.

હે બહેનો ! રાત્રીએ જમવાને સાફ રસોઈ બનાવવી હોય તો બનાવવી. અને તે રાત્રીના પ્રથમ પ્રહરમાંજ ભોજન થઈ જાય તેમ કરવું. રાત્રીના ભોજનમાં હલકો ખોરાક વહેલો પચી જાય તેવો બનાવવો. કઠોળ, ઘણું તેલ તથા મરચાં એ વધારેની વસ્તુ રાત્રીએ ખાવી નહીં. હે બહેનો ! રાત્રીનો એઠવાડ વાસી રાખી ન મૂકતાં રાત્રેજ સાફ કરવો.

હે બહેનો ! ઉપરનું કાર્ય થઈ રહ્યા બાદ સારી રીતે સ્વચ્છ શય્યા બીછાવીને પતિને સુવરાવવા અને તેની સેવા કરવી.

હે બહેનો ! સુવાનું આશીર્કુ ઉત્તર દિશા તરફનું
(૧૦૨)

કરજું નહીં.* સચ્ચા પાસે પાણીનું જલખત્ર, સાકડી, લીપક, દીવાસળીની પેટી એટલાં સાનિધ્યમાં મૂકવાં.

હે બહેનો ! પતિ જ્યારે નિન્દ્રાવશ થાય ત્યારે તેમાં મન રાખીને પોતે પણ નિષ્કામ તથા જિતેન્દ્રિય થઈ સાવ-ધાનપણે સઘળાં વસ્ત્રો સાથે મુઠ જવું. સુતી વેળાએ વસ્ત્રો પહેરી રાખવાં.

હે બહેનો ! સુતી વખતે બારી બારણાં બંધ કરવાં, પણ દીવાની ચતી ધુણી જાય તેવો માર્ગ રાખી બંધ કરવાં, નહિ તો હે બગિનીઓ ! આજકાલ પ્રસરી રહેલ વિદેશી

* ઉત્તર દિશા તરફ માથું રાખી સુવાને આપણા શાસ્ત્રમાં પાપ ગણ્યુ છે. તેને આજ કાલની સુધારાતુ ડોલ ધાલનાર અર્ધ દબ્ય સ્ત્રીઓ હસી કહાડે છે. પરંતુ શાસ્ત્રકારોએ જે લખેલું છે તેમાં કાંઈ કાંઈ પણ ઉંડો ભેદ સમાયલોજ છે. આ બખત વિદેશી વૈદિક મતવાળાઓએ પણ તેનો ખતથી શોધ કરી સિદ્ધ કર્યું છે કે:— ભોજનમાં વિજળી અને ચુંબક શક્તિ વધારે છે. અને ઉત્તર દિશામાં કેન્દ્ર નક્ષત્ર રહેલ છે તો તે નક્ષત્રમાં ચુંબક આકર્ષણી શક્તિ હોવાથી તે સઘળાં પદાર્થોને મોતાની તરફ હમેશ ખેંચે છે અને ભેજુ તેથી દુર્બળ બની જાય છે. તેથી ઉત્તર તરફ માથું મૂકી સુવાથી નુકસાન બતાવ્યું છે. તો આપણા શાસ્ત્ર વેતાઓએ પણ એ કારણને લીધેજ તે સંબંધિ પાપ થવું કહ્યું છે. જેઓ ઉપરનું કારણ સમજશે તેઓ વહેમ ગણી હસી કહાડવા હામ બીડશે નહીં (*)

(*) see Psychology or the Science of Soul, by Joseph Haddok. M. D.

મુદરી સરબોધ માળા.

કરોશીનના દીવાની ધુણી એટલીબધી ઝેરી છે કે જે રાત્રીનાં શાન્ત વખતે તેને બહાર નીકળવા માર્ગ હોતો નથી તો તેનું પરિણામ બહુ ભયંકર નિપજે છે. તે ધુણીથી ઘણીવાર લોકો ગુંગળાઇ મરણ શરણ થાય છે. માટે તેવી બાબતમાં અસુસ તમારે ધ્યાન રાખવાની ઘણી અગત્ય છે.

હે બહેનો ! આખી રાત્રી દીવો રાખવો એ ઉત્તમ છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

સ્વેરસ્તં સમારમ્ય યાવત્સૂર્યોદયો ભવેત્ ।

યસ્યતિષ્ઠેદ્ ગૃહેદીપો નાસ્તિ તસ્ય ટરિદ્રતા ॥

સૂર્યના અસ્તથી માંડીને ઉદય પર્યંત જેના ઘરમાં અખંડ દીવો રહે છે તેને દારિદ્ર્ય પ્રાપ્ત થતું નથી.

હે બહેનો ! વખતે પતિની અવસ્થા મધ્યમ સ્થિતિમાં હોય અને વિશેષ ઘરેણાં તથા ઘણાં મૂલ્યવાન વસ્ત્ર પહેરવાને મળે નહીં, તો પણ ઘણીને 'ખોટું' ન લાગે તેને માટે હુમેશાં સંતોષ રાખવો. વિશેષ લોભ કરવો નહિ. ઘરના કામમાં કુશળ રહેવું. ધર્મની બાબતમાં ધ્યાન આપ્યા કરવું, દરરોજ પ્રિય તથા સાચું બોલવું, વિશેષ દ્રવ્ય હોય અથવા તો પોતે ઘણીની માનીતી હોય અથવા સ્વરૂપ ઘણું સુંદર હોય, તો પણ તેને માટે ગર્વ કરવો નહીં. પવિત્ર રહેવું, તથા સ્નેહથી પવિત્ર એવા પતિની સેવા કરવી એજ ઉત્તમ સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય છે.

(૧૦૪)

ગૃહકાર્ય.

હે બહેનો ! ગૃહ ઉપરથીજ ગૃહીણીની પરીક્ષા થાય છે અને જે સ્ત્રી ઘરમાં દરેક વસ્તુ સુઘડ અને સ્વચ્છ રાખતી નથી તે પુવડમાં ગણાય છે. જેના ઘરનું પાણી સરખું પણ પીતાં સુગ આવે છે. અને યોગ્ય ઠેકાણે શેલે એવી વસ્તુની ગોઠવણ વાલી સુઘડ સ્ત્રીના ઘરમાં જઈ બેસવાથી આનંદ થાય છે. પુવડ ભાર્યાના ઘરમાં સાબો માણસ પણ માંદો પડયા વિના રહેતો નથી.

હે બહેનો ! કરકસર કરવી એ સ્ત્રી જાતિનો મુખ્ય ધર્મ છે. જેમ રાજ્યપ્રધાન રાજ્યની આબાદી વધારવા કરકસર કરે છે તેવી રીતે સ્ત્રીએ પોતાના ગૃહરાજ્યની આબાદી વધારવા તે શુભ ગ્રહણ કરવા જોઈએ.

હે બહેન ! પતિ હજારો રૂપિયા પ્રાપ્ત કરતો હોય તે વખતે તે દ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરવા ન દીધો હોય તો—હુમેશ કોઈના દિવસ સુખમાં જતા નથી એ કહેવતને અનુસરી—વખતે વિપદાશી આવી પડે તો જે સાચવી રાખ્યું હોય તે સોના મોઢોર જેવું લાગે છે.

હે બહેનો ! ઘર ચલાવવામાં, કોઈ પણ વસ્તુ મંગાવવામાં નકામો ખર્ચ થતો બચાવવા વિગેરે બાબતમાં સ્ત્રીએ ખમુસ કસર કરવી જોઈએ.

હે બહેનો ! કમાવાનું કામ ધણીનું છે. તથા ગૃહ-રૂપી રાજ્યતંત્ર ચલાવવાનું કામ સ્ત્રીનું છે. પુરૂષને તો ઘરની બહારે હોતી નથી એ વખતે સ્ત્રી પોતે કરકસર નથી

મુંદરી સહબોધ માળા.

કરતી તો પુત્ર જલદીથી આપત્તિમાં આવી પડે છે. માટે સ્ત્રીએ નામું રાખી પતિની આલુવિકા જોઈ તેમાંથી બચે એટલું જરૂર બચાવી બાકીના પૈસામાં ગુજરાન ચલાવવું. પેદાશ વધુ હોય તેથી ઉડાઉ ખર્ચ ન રાખવો. હે બહેનો ! ગૃહીણી નામ ધારણ કરનાર સ્ત્રીએ ઘરમાં દરેક વસ્તુને સંચક કરી રાખવો જોઈએ. અને તોજ તે નામ રાખ્યાનું સાર્થક ગણાય.

હે બહેનો ! યુવાન છોકરી અથવા સ્ત્રીવાળા ઘરમાં યુવાન ચાકર અથવા રસોઈઓ રાખવો નહિ, પણ ઘણું કરીને ગૃહ કાર્ય માટે તો સ્ત્રીઓને નોકર રાખવી ઉચિત છે. અને તેવી ન મળે તો છવટ જે નોકર રાખવો પડે તે કેળવાયલો અને ઉમરે પુગેલો, તેમ ઘરનાં માણસો સાથે સંબંધતા રાખે, નીમકહલાલ, વિશ્વાસુ, હાડકાંનો હરામ ન હોય, પ્રમાણિક, હાથનો ચોખો, આજ્ઞાંકિત, ઠંડા મીઠાજનો એવો નોકર રાખવો.

હે બહેનો ! પતિવ્રતા સ્ત્રીઓએ ચાકરને હોંકારા દુંકારા ન કરતાં તેની સાથે સંબંધતાથી વર્તવું. તેના ઉપર હઠપાર કામ નાંખવું નહીં. તેમ ચાકરો ઉપર વિશ્વાસ લાવી તેમને હઠ બહાર બહેંકાવવા નહીં. તેની સાથે છાનીછપની વાતો કરવી નહીં, તથા ખાનગી વાતો તેને કહેવા દેવ રાખવી એ કુલ્લટા સ્ત્રીનું લક્ષણ છે. હે બહેનો ! કાચી કેળવ-

રજોદર્શન.

છીવાળા મોકરો દુઃખનોની શિખવણીથી કોઇ વખત આપ-
ણને આપણિમાં નાખી દે છે. માટે તેઓથી સાવચેત રહેવું
તથા તેની સાથે બાંહે પ્રસંગ ન રાખતાં તેને વિશ્વાસુ માની
એસી રહેવું નહીં.

દિવસ ૬ ફો.

રજોદર્શન.

હે બહેનો ! હવે તમોને રજસ્વળા-રજોદર્શન, આવે
એસું, એ વિષય જે સ્ત્રી જાતિને બહુ અગત્યનો છે તે
સમજાવું છું.

હે બહેનો ! રજોદર્શન એ બીજું કાંઈ નહીં પણ
સ્ત્રીઓને ગર્ભ ધારણ કરવા યોગ્ય શક્તિ છે. જ્યારે સ્ત્રીઓ
ભરણુવાનીમાં આવે છે, જ્યારે તેમના શરીર અને સઘળા
અવયવ પરિચક્ર થાય છે, ત્યારેજ તેમનામાં સંતતિ ઉત્પન્ન
કરવાની સ્વાભાવિક શક્તિ અને સમય આવે છે.

હે બહેનો ! વૈદક મતવાદીઓએ શોધન કરી સાબી-
લીથી સિદ્ધ કર્યું છે કે:—સ્ત્રીના પેટમાં ડિમ્બકોષ અથવા ઈંડાં
છે, ગર્ભકોષમાંના તે ડિમ્બકોષના આચ્છાદન અથવા આમ-
સની કોથળીના કોહીમાં દર મહિને ઈંડાં જેવાં નાનાં નાનાં
પદાર્થો જન્મે છે. પરંપરા લગભગ મહિનો કહાસે પુરે

(૧૭૭)

મુંદરી સદ્બોધ માળાં.

થાય એટલે તે ડિમ્બકોષ ફાટી જાય છે, ત્યારે લોહી નીકળે છે. અને પરંપરા તે ઇંડાંઓ ગર્ભ કોષની બાબુની નીચે નાભીમાં આવે છે. અને લોહી વિગેરેની સાથે ગભાશયમાં થઈ મહાર નીકળી જાય છે. એવી રીતે કોઈ સ્ત્રીના ગભાશયમાંથી બે ત્રણ દિવસ, કોઈનામાંથી પાંચ સાત દિવસ એમ લોહી નીકળતું જાય છે. આ લોહીનેજ આપણે રમેદશન કહીએ છીએ. જે ઇંડાંઓ ગર્ભકોષની બાબુએ નાભી દેશમાં જઈને રહે છે; તે સાથે પછી જ્યારે પુરૂષ સમાગમ થી વિર્ય જઈ મળે છે, ત્યારે તરત તેમાં બીજા નવા મનુષ્યનો જન્મ થાય છે.

હે બહેનો ! સ્ત્રીઓનો રમેદશનનો વિષય અતિશય અધરો અને મહાન વ્યાપારરૂપ છે. માટે તે વખતે અસાવધાન થઈ કોઈ નિયમ ભંગ કરવાથી અથવા કોઈ નિયમ ન પાળવાથી સ્ત્રીઓને અસંખ્ય રોગના ભોગ થઈ હેરાન થવું પડે છે. એટલુંજ નહીં પણ ભવિષ્યમાં થતી સંતતિ હમેશને માટે દુર્બળ, રોગીષ્ઠ અને દુઃખી થઈ પેદા થાય છે.

હે બહેનો ! સ્ત્રી જ્યારે પહેલઠ્ઠેલી રજસ્વળા થાય છે, ત્યારે શરીરમાં સામાન્ય જવર અને નબળાઈ માલમ પડે છે. ડુંડીની નીચે પેદુ અને કેડ વિગેરે દુઃખે છે. ગર્ભાશયમાં એક પ્રકારનો દુઃખાવો, સોજો, અને બાર લાગે છે. બન્ને સ્તન સુજેલાં, અને બારે થઈ દુઃખે છે. આ સમયે કેટલીક સ્ત્રીઓને જવર, માથાનો દુઃખાવો વિગેરે થાય છે, અને સુ-

રજોદર્શન

ઘેછા આવનાર રોગ (હિસ્ટેરિયા) શરીરમાં જો હોય તો આ વખતે તે ધીમે ધીમે સ્પુરતો જાય છે. ત્યાર પછી એક જાતનો ભૂરો રસ ગર્ભાશયમાંથી નીકળે છે આ રસ ધીમે ધીમે લોહી સાથે મળી જાય છે ત્યાર પછી ક્રિસ્ત શુદ્ધ લોહી જ નીકળે છે. રજોદર્શન બંધ થતાં પહેલાં પ્રથમ લોહી નીકળવાની વખતની માફક રક્ત મિશ્રિત સફેદ અને છેવટે કેવળ સફેદ રસ નીકળી બંધ થાય છે. આ સઘળી અવસ્થા સાત આઠ દિવસ સુધી રહે છે. ત્યાર પછી ઉપર બતાવેલી પીડા અને તેની ઇજા તથા થાક, નબલાઈ વિગેરે સઘળું રજોદર્શન બંધ થવાની સાથે એકદમ બંધ થઈ જાય છે.

હું બહેનો ! પહેલ વહેલું રજોદર્શન કોઈ તરેહનું પૂર્વ લક્ષણ જણાયા વગર એકદમ અકસ્માત રાત્રે ઉપજી આવે છે. વળી પહેલાં કોઈ કોઈ સ્થળે કોઈ કાંઈ સ્ત્રીને દર મહિને તેવું જ થાય છે અને કેવળ સ્વચ્છ (સફેદ) રસ નીકળીને જ બંધ થાય છે; અને લોહીનું ચિન્હ પણ રહેતું નથી.

હું બહેનો ! સ્ત્રીઓને રજોદર્શન કેટલી ઉમરે થવું જોઈએ તેનો કાંઈ નિશ્ચય નથી. પરંતુ તે દેશ, હવા અને સંગતી ઉપર આધાર રાખે છે. ઠંડા દેશની બાલાઓને ત્યાંની ઠંડી હવાને લીધે તથા મનની લાગણી ઉસ્કેરાય એવી બાબતથી, અલગ રહેવાને સબજો, મોટી ઉમરે અટકાવ આવે છે. અને આપણા આ ગરમદેશમાં એથી ઉલટું ગરમ હવાને લીધે તથા ઠામ ઠામ, પરણવાની જ વાતો ક-

મુંદરી સહૃદય માળા.

રનારી સ્ત્રીઓના સહવાસથી બાળાઓને નાનીજ વયમાં અટકાવ આવે છે. મહેનત કરનાર અથવા ઉદ્યોગી સ્ત્રીઓનાં કરતાં, આળસુ અને નાટક, સુંગારી વાતો વાંચનાથી, ખ્યા-રનાં ગીતો ગાવાથી, તથા તેવીજ વાતો કરવાથી તેમ પુછી કારક મશાલેદાર સારા ઉંચો ખોરાક ખાવાથીજ અટકાવ વ-હેલો આવે છે.

હું બહેનો ! રન્નેદર્શન પ્રાપ્ત થવાનો સમય સાધારણ રીતે ૧૧ થી ૨૦ વર્ષની વયની અંદર છે. પરંતુ આપણા આ દેશમાં તો ૧૧ થી ૧૫ વર્ષ સુધીમાં બાલાઓ રજસ્વળા થાય છે. અને ઘડપણ આવતા પહેલાં, એટલે એકંદર રીતે ૪૫ વર્ષ ની વયે તે બંધ થાય છે.

હું બહેનો ! રન્નેદર્શનનું લોહી સાધારણ રીતે ૩-૪ દિવસ સુધી આવે છે. પરંતુ સ્ત્રીઓની અવસ્થાના ફેટલાક લેદોને લીધે ઘણી વખત ૯-૧૦ દિવસ સુધી પણ આવતું દેખાય છે.

એક રન્નેદર્શન થવાના દિવસથી બીજા રન્નેદર્શન સુધીના વચ્ચેના દિવસો એકંદર રીતે ચાર અઠવાડિયાં એટલે એક સંદ્ર માસ અથવા અઠ્ઠાવીસ દિવસ ગણાય છે. પરંતુ એમાં પણ બહુ ફેરફાર જણાય છે. વધારેમાં વધારે ઠોઠ મહિનો અને ઓછામાં ઓછાં ત્રણ અઠવાડિયાં તે બંધ રહેતું માલમ પડે છે.

ફેટલીક રોગીષ્ટ સ્ત્રીઓને તો સ્વાભાવિક રીતે ધાતું
(૧૧૦)

રજોદર્શન

અને પ્રફર રસ પડતાં હેખાય છે; તેમ તેવો રસ કોઈ કોઈ વખત નમક, કાન, મુખે, ઇત્યાદીમાંથી પણ વહે છે. આ બધું શરીરના બાંધાના પ્રમાણમાં થાય છે.

હું બહેનો ! જ્યારે સ્ત્રીઓને પ્રથમ રજોદર્શન હેખા દેછે, ત્યારે કેટલીક અજ્ઞાત સ્ત્રીઓ ભયથી બહાવરી અને છે. પણ તેમાં કોઈ પણ તરેહના ભયનું કારણ નથી પરંતુ શરીર તે વખતે સ્વસ્થ અને સખલા રહે, તેવા ઉપાયો દરેક સ્ત્રીઓએ યોજવા જોઈએ.

હું બહેનો ! અટકાવ આવવા આગમ્ય કમરમાં દુઃખાવો થાય છે. પેઢામાં કોઈ ચીરી નાખે એવું કળતર થાય છે. મુસ્તી આવે છે. અને જરા જરા કામ કરતાં થાક લાગે છે. વળી મુઠ રહેવાનું મન થાય છે રતનમાં દુઃખારો વિગેરે ચિન્હો થાય છે; પરંતુ પ્રથમના અટકાવ કરતાં પછીના અટકાવોના પ્રસંગમાં આગળ પીડા થતી નથી.

હું બહેનો ! યોગ્ય ઉમર થયે અટકાવ આવતો નથી તેને કોઈ કોઈ વખત ક્ષય, હિષ્ટેરીયા વિગેરે રોગો લાગુ પાડે છે. અને તેવા રોગોનું મૂળ લેજવાળો જન્મમાં રહેવાથી, નવરાં બેસી રહેવાથી, મુખમાં દિવસ ગાળવાથી ઘણું ઉદ્ધવાથી તથા હંમેશા ગુસ્સો રાખવાથી અને શરીરની નબલાઈ છે.

હું બહેનો ! અજ્ઞાત સ્ત્રીઓ કોઈ કોઈ વખત લમ
(૧૧૧)

રજોદર્શન.

પ્રસંગમાં હોયો લેવા અટકાવને અટકાવવા દવા વિગેરે કરે છે પરંતુ તેમ કરવાથી ઘણો માઠો બનાવ બને છે. ગર્ભ સ્થાનમાં સોળે આવવા ઉપરાંત લોહીનો જોસ વધે છે માટે સમજી સ્ત્રીએ કોઈ પણ દિવસ તેવી રીતે નહીં કરતાં કુદરતી રીતે, પુખ્ત ઉમરે તે બંધ થાય તે શિવાય થતા રતુ આવને અટકાવવો નહીં.

હે બહેનો ! રજોદર્શનના વખતમાં સ્ત્રીઓએ કેમ વર્તવું તેને માટે શાસ્ત્રની આજ્ઞા એવી છે કે—

પ્રથમેઽહનિ ચાંઢાલી દિતીયે બ્રહ્મ ઘાતિની ।

તૃતીયે રજકી પ્રોક્તા ચતુર્થેઽહનિશુધ્યતિ. ॥

મહાભારતીય પુરાણ.

રજસ્વળા સ્ત્રીઓનું સ્વરૂપ પ્રથમ દિવસે ચાંડાલણુના જેવું સમજવું, જેમ ચાંડાલણુને અડકવામાં દોષ છે, તેમજ પ્રથમ દિવસે અડકાએલી સ્ત્રીને અડકવાથી દોષ લાગે છે. બીજો દિવસે બ્રહ્મહત્યા કરનારી સ્ત્રીના જેવી જણવી. ત્રીજો દિવસે ધોળણુ જેવી જણવી. અને ચોથો દિવસે શુદ્ધ થાય છે. માટે ઉપરના બતાવેલા ત્રણ દિવસમાં અડકાયેલી સ્ત્રીએ અડકવું નહીં.

હે બહેનો !

વળી કહ્યું છે કે—

(૧૧૨)

રજ્જેશન.

સ્નાનં શૌચં તથા ગાનં રોદનંહસનંતથા ।
યાનમ ધ્યંજનં નારીચૂં ચૈવાનુલેપનમ્ ॥
વર્જયેચ્ચ નમસ્કારં દેવતાનાં રજસ્વલા ॥

બૃહન્નારદીય પુરાણ.

રજસ્વલા સ્ત્રીએ નહાવું નહીં, બહુ પવિત્રપણે પણ રહેવું નહીં, ગાવું નહીં, રડવું નહીં, હસવું નહીં, પંથ ન કરવો શરીરે તેલનું મર્દન ન ચોપડવું, તથા દેવતાઓને નમસ્કાર નહીં કરવા.

વળી:—

દિવા સ્વપ્નં વિશેષેણ તથાૈ દંત ધાવનમ્ ।
મૈથુનં માનસં વાપિ વાચિકં દેવતાર્ચનમ્ ॥

રજસ્વલા સ્ત્રીએ દિવસમાં સુવું નહીં. ત્રણ દિવસ સુધી કાષ્ઠથી દાંતચ્ચ કરવું નહીં; કારણ કે વનરવતિ દેવરૂપ છે; માટે તેનો સ્પર્શ કરવાયા પ્રાયશ્ચિત લાગે છે. કામનો મનમાં જરા વિચાર પણ કરવો નહિ, તેમ વાણીયી પણ વિષયી બાબતોની વાતો કરવી નહિ. તથા દેવતાઓનું પૂજન કરવું નહીં.

હું બહેના:—

ત્રિરાત્રં સ્વમુલં નૈવ દર્શયેચ્ચ રજસ્વલા ।
સ્વ વાક્યં શ્રાવ યેન્નૈવ યાત્ત સ્નાતા ન શુદ્ધયતિ ॥

બૃહન્નારદીય પુરાણ.

રજસ્વલા સ્ત્રીએ ત્રણ રાત્રી સુધી પોતાનું મુખ કોઈને પણ દેખાડવું નહીં. તેમ પોતે જ્યાં સુધી નાહી ન હોય ત્યાં સુધી કોઈને પોતાનો શબ્દ પણ સંભળાવવો નહીં

સ્નાત્વાન્યં પુરુષં નારી ન પદ્યેષ્વ રજસ્વલા ।
 દીક્ષેત ભાસ્કરં દેવં બ્રહ્મ કૂર્વં તતઃ પિબેત ॥

મૃદ્ધાચાર્ય પુરાણ.

રજસ્વલા સ્ત્રીએ ચોથે દિવસે નાલા પછી પરપુરુષનું મોઢેડું
 ન્મેયા પહેલાં સૂર્યનારાયણનાં દર્શન કરવાં અને બ્રહ્મકૂર્ચ (પંચ ગવ્ય)
 નું જ્ઞાન કરીને પોતાના પતિનાં દર્શન કરવાં-મોઢેડું ન્મેવું

વળી હે બહેનો ! રજસ્વલા સ્ત્રીએ આંખમાં આંજન
 આંજવું નહીં. માથાના વાળ ઝોળવા નહીં. બ્રહ્મચર્ય પાળવું.
 પતિને પણ આધુન્ય વૃદ્ધિને માટે પોતાનું સુખ બતાવવું
 નહીં. પત્રાવળીમાં જમવું. મહેનત કરવી નહીં. ભારે ગર્જ-
 નાવાળો અવાજ સાંભળવો નહીં. ભૂમી ખેડવી નહીં. બહુ
 વાયુ વાતો હોય તેવી જગામાં રહેવું નહીં. ત્રણ દિવસ ડાહ
 કે તૃણની ચટાઈ ઉપર અથવા તો ઊનના કે શણના બીછા-
 ના ઉપર સુઈ રહેવું.

હે બહેનો ! બનતા સુધી ગૃહસ્થજનોએ રજસ્વલા-
 ગૃહ ખસુસ જૂઠું કહાડવું અને એમ થાય તો રજસ્વલાથી
 શાસ્ત્રોક્ત રીતે ધર્મ પાળી શકાય. માટે જેને ઇશ્વરે પૈસા
 આપ્યા છે એવા જનોએ જરૂર આ મારી પ્રાર્થના ધ્યાનમાં
 લઈ રજસ્વલાગૃહ જૂઠું કહાડવા પ્રયત્ન કરવો.

હે બહેનો ! જે સ્ત્રી રજસ્વળા થએ ઉપર કહેલા
 ધર્મો નથી પાળતી તે પરિણામે જાતે દુઃખી થઈ, ભવિષ્ય-
 (૧૧૪)

ની થનાર પ્રજાને રાગી અને નિર્માલ્ય બનાવે છે એમાં જ-
રાએ સંશય નહીં.

હું બહેનો ! ઉપરની રીતે ચોથે દિવસે સ્ત્રી શુદ્ધ થાય છે. અને તે દિવસથી બાર દિવસ સુધી એકંદર સોલ રાત્રી સુધી સ્ત્રીનો ઋતુકાળ વિદ્વાનોએ કહેલો છે. તેમાં પ્રથ-
મની ચાલ એટલે અડકાવની રાત્રીઓ, તથા અગીરમી અને તેરમી રાત્રી એ છ રાત્રીઓ સારા હોકાએ જી ગમત મારે નિન્દેલી છે. બાકી દસ રાત્રીઓ સારી ગણાય છે મારે ગભી-
ધાનની અભિલાષા રાખનાર સ્ત્રીએ પવિત્ર મનથી એ દિવ-
સોએ પતિ સમાગમાં જોડાવું.

હું બહેનો ! ઉપર બતાવેલા શાસ્ત્રોક્ત રીતે ધર્મ પાળી
જે સ્ત્રી પોતાના પતિ સાથે સહગમન કરે છે તે સ્ત્રી ઉત્તમ
પ્રજાને જન્મ આપનાર માતા ગણાય છે.

આર્ય મહિલાઓ :—હે માતૃશ્રી ! ઉપર આપ સ્ત્રીને
ચોથે દિવસે અડકાવથી શુદ્ધિ થવા પંચ ગવ્ય કહી ગયાં,
એ પંચ ગવ્ય એટલે શું ! એ જણાવવા કૃપા કરશો.

સાધ્વીબાઇ :—હે બહેનો ! પંચ ગવ્ય એટલે ગાયનું
મૂત્ર, ગાયનું છાણ, ગાયનું દુધ, ગાયનું દહીં, અને ગાયનું
ધી. એ પાંચે વસ્તુઓને એકઠી કરવાથી તે પંચ ગવ્ય કહે-
વાય છે. અને એ પ્રાશન કરવાથી શાસ્ત્રકારો કથી ગયા છે
કે દેહની શુદ્ધિ થાય છે.

મુંદરી સહબોધ માળાં.

આર્ય મહિલાઓ:—હે માતૃશ્રી ! કદાચ કોઇ સ્ત્રીથી તે યંચ ગવ્ય ન પી શકાય તો તેને બદલે ખીજો કાંઇ ઉપાય હશે ? !

સાધ્વીબાઇ:—હે બહેનો ! જેને તે પસંદ પડતું ન આવે તેઓએ એકલું, ગાયનું દુધ પીવું. જે પવિત્ર અને ગર્ભને ધારણ કરતા છે.

દિવસ ૭ મા.

પ્રેષિત ભર્તૃકા સ્ત્રીનું કર્તવ્ય.

હે બહેનો ! આજ હું તમોને હવે પ્રેષિતભર્તૃકા સ્ત્રીનું એટલ જેના પતિ પરદેશ ગયો હોય, તેવી સ્ત્રીનું કર્તવ્ય સમજાવું છું. કહ્યું છે કે:—

અકૃત્વોદ્ધર્ષનં નિલં પત્યૌ દેશાંતરં ગતે ।

પત્યુર્જીવન રક્ષાયં કર્મ કુર્યાદ નિન્દિતમ્ ॥

મૃહસ્મારદીય પુરાણ.

પતિ પરદેશ ગયો હોય ત્યારે સ્ત્રીએ નિલ શરીર ઉપર તેલ વિગેરે ઝોળીને નહાવું નહીં. પરંતુ શુદ્ધિને માટે સાધારણ સ્નાનજ કરવું. તથા પતિના આયુષ્યના રક્ષા માટે નિલ સૌભાગ્ય પ્રતો કરવાં.

વળી:—

પ્રોષિત ભર્તૃકા સ્ત્રીનું કર્તવ્ય.

મંદનં વર્જયન્નિત્યં તથા પ્રોષિત ભર્તૃકા ।
ધારયન્મંગલાર્થાનિ કિંચિદા ભરણાનેવ ॥
દેવતા રાધનપરા તિષ્ઠેદ્ભર્તૃહતે રતા ॥ ૧ ॥

બૃહન્નારદીય પુરાણ.

પ્રોષિત ભર્તૃકા સ્ત્રીએ હમેશાં ધણાં ધરણાં પડેરવાં નહીં પરંતુ થોડાં માંગલિક આભૂષણો જ ધારણ કરવાં તથા દેવતાઓની આરાધના કરવામાં અને પતિનું હિત કરવામાં તત્પર રહેવું.

વળી કહ્યું છે કે:—

વિધાય પ્રોષિતે વૃત્તિં જીવેન્નિય મમાસ્થિતા ।
પ્રોષિતેત્વવિધાયૈવ જીવેન્નિત્યપર ગૌરતૈઃ ॥

મનુ. અ. ૯-૭૫.

જો પતિ ભરણપોષણનો બંદોબસ્ત કરીને પરદેશ જાય, તો જ્યાં સૂંઠી પોતાનો પતિ પરદેશમાં રહે ત્યાં સૂંઠી સ્ત્રીએ પતિવ્રતાના નિયમો પાળીને રહેવું, પરંતુ ભરણપોષણને માટે કંઈ પણ બંદોબસ્ત કર્યા વિનાજ પરદેશ જાય તો પછી સ્ત્રીએ રેંડીઓ કાંતીને અથવા તો ખીજો નિર્દોષ ધધો કરીને પોતાનો નિર્વાહ કરવો.

હે બહેનો! પતિ પરદેશ જાય ત્યારે સ્ત્રીએ સાસુ, સસરાની પાસે સુવું, પરંતુ તેનાથી દૂર બીજી જગ્યાએ જઈ સુવું નહીં. તથા દરરોજ પ્રયત્નથી પતિના સમાચાર મંગાવ્યા કરવા.

હે બહેનો! સ્ત્રીએ પતિના કુશળ બખર બાણવા
(૧૧૭)

સુદરી સહયોધ માળાં.

માટે તેની પાસે દુતો મોકલવા, પ્રસિદ્ધ દેવોની પાતના ક-
લ્યાણ માટે પ્રાર્થના પણ કરવી.

હે બહેનો! શરીરપર ચંદનાદિક સુગંધી પદાર્થો
લગાડવા નહીં, પુલની માળા પહેરવી નહીં, આંખમાં આંજન
આંજવું નહિ, નખ કપાવવા નહિ, માથાના વાળ હોળી શો-
લીતા કરવા નહિ, તથા દાંતને રંગવા નહિ, તથા તેને દેદિ-
ધ્યમાન બનાવવા નહિ.

હે બહેનો! પતિ પરદેશ ગયો હોય તેવી સ્ત્રીઓએ
રમત ગમત, શરીરનો શણગાર, સલાઓમાં જવું, ઉત્સવ
જેવા જવું, ખહુ હસવું, તથા પારકે ઘેર જવું આટલી બા-
બતનો ખમ્મસ ત્યાગ કરવો.

હે બહેનો! દાંત કહાડીને ખડખડાટ હસવું નહીં,
પરપુરુષોની સાથે મફકરીઓ કરવી નહીં, પારકી ચેષ્ટાઓ
જેવી નહિ, મરજી પ્રમાણે ભટકવું નહિ, પરપુરુષના શરી-
રવડે પોતાનું શરીર દબાય એમ બેસવું નહીં. હે બહેનો
પતિ પ્રદેશ ગયો હોય ત્યારે હરિકીતેન અને સ્ત્રીઓનાં ઉ-
ત્તમ ચારીત્રોનું અધ્યયન કરવું તે શિવાયનાં શ્રૃંગારી વાતો
કે નાટકી પદો વાંચવાં કે ગાવાં નહીં.

હે બહેનો—એક વસ્ત્ર પહેરી ભટક્યા કરવું નહિ.
પરંતુ અંદર ચણીઓ પહેરવો. નિર્લજ રીતે એટલે માથાનો
છેડો ઉતરી જાય અથવા તો ચોળી ખરી જાય તેમ બેસવું

ગર્ભવતી સ્ત્રીનું કર્તવ્ય.

ઉઠવું નહીં. તથા મરણ મુજબ ક્રિયા કરવું નહિ, કારણ કે આ દોષો સ્ત્રી જાતને હમેશાં દુઃખ આપનારાજ કહેલાં છે.

હે બહેનો ! પતિ પરદેશ ગયો હોય ત્યારે સ્ત્રીએ વિવાહાદિ ઉત્સવ જોવાને જવું નહિ વળી પતિને દુઃખે-દુઃખી અને આનંદે આનંદ માનવો. પતિ પરદેશ હોય ત્યારે મલીન રહેવું, દુબળી થાય, તેની પાછળ મરે એવી સ્ત્રી પતિવ્રતા જાણવી.

દિવસ ૮ માં.

ગર્ભવતી સ્ત્રીનું કર્તવ્ય.

હે બહેનો ! આજ હું તમને સ્ત્રીઓ ગર્ભ કારણ કરે છે તે વખતે કેમ ચાલવું તે વિશય ઉપર વિવેચન કરી બતાવું છું તે ધ્યાન પૂર્વક સાંભળશો.

હે બહેનો ! સ્ત્રી રજસ્વલા થયા પછી ચોથે દિવસે સ્નાન કરી શુદ્ધિને પામે છે એટલે પ્રજોત્પત્તિની અભિલાષા રાખનાર સ્ત્રીએ તે દિવસે પોતાના પતિ સાથે સમાગમમાં જોડાવું. જુઓ તેને માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

ઋતુ સ્નાતા તુયા નારી પર્ત્વરનેપસર્પતિ ।

સામૃતા નરકં યાતિ વૈધવ્યં ચ પુનઃ પુનઃ ॥

(૧૧૬)

મુંદરી સદ્બોધ માળા.

જે સ્ત્રી ઋતુ પ્રાપ્ત થયા પછી સ્નાન કરીને પોતાના સ્વામીની પાસે જતી નથી, તે સ્ત્રી મુઆ પછી નર્કમાં જાય છે; અને તેને વારંવાર વિધવાપણું ભોગવવું પડે છે.

હે બહેનો સ્ત્રી ઉપર મુજબ સમીક્ષન થતાં મિતાના શરીરમાંથી જે દિવસે વિર્ય નીકળી માતાના વિર્યની સાથે મળી ગર્ભમાં જઈ પડે છે, તે સંતાનના જન્મનો હે બહેનો! પહેલો દિવસ છે. અને તે દિવસથી બરોબર દસ માસ અને દસ દિવસ ગર્ભનો સમયગણાય છે. ગર્ભાશયમાં ટકી રહેલું તે વિર્ય ગર્ભરૂપ થઈ દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતું જાય છે. અને પૂણું દિવસે તે પ્રસવસ્થાન દ્વારા બહાર નીકળે છે.

હે બહેનો! પોતાના પતિની સાથના ગમનથી ગર્ભ ધારણ કર્યો છે એવી તે સ્ત્રીના શરીરમાં તેજ વખત શ્રમ, ગ્લાની, તૃષા, પીડામાં પીડા તથા પ્રસવસ્થાનનું ફરકવું વગેરે ચિન્હો થાય છે. તેમજ ગર્ભ રહ્યા પછી મહિને કે પંદર દિવસે સ્તનનાં મુખ કાળાં થાય છે. રૂવાડાં ઉભાં થાય છે. તથા આંખની પાંપણો બાઝી જાય છે. વળી ઉલટી, સારા મુગંધી પદાર્થોમાં દુર્ગંધ આવવી, મોઢામાં પાણી આવવું અને શરીરમાં કળતર ઇત્યાદી ચિન્હો પણ થાય છે. ગર્ભ રહ્યા પછી એક માસે સ્ત્રી અને પુરુષના રજ તથા વિર્યનું સર્વોંશે મળવું થાય છે.

ગંધપતી સ્ત્રીનું કંતવ્ય.

હે બહેનો ! તે ગર્ભ ૪૦ મે દિવસે મનુષ્યના અચ્ચા-
ના સ્વાભાવિક આકારને પામતો જણાય છે. અને બે મહિ-
નામાં તેનાં અંગના સઘળા અવયવો પૂર્ણ અવસ્થાને પહોંચે
છે. તે વખત તેનો આકાર મનુષ્યના જેવો લાસે છે. ચક્ષુની
જગ્યાએ બે કાળાં બિન્દુ હોય છે, આંખની પાંપણનું લક્ષણ
જણાય છે. લેળુ થઇ રહ્યું છે તે પણ માલમ પડે છે, ત્રણ
મહિનામાં અચ્ચાનાં સમસ્ત અંગ રચાઈ સ્વાભાવિક રૂપને
પામે છે. આંખ, કાન, નાક, મોઢુ, પગ વિગેરે સઘળાં બહાર-
ના અવયવ સ્પષ્ટ દેખાય છે; તેમજ શરીરની અંદર પણ
ઇન્દ્રિયાદિ અનેક અનેક અવયવો જન્મે છે. ચાર મહિનામાં
માથાથી પગ સુધી અંદર અને બહારના સઘળા અવયવો
નિયમ પ્રમાણે વધતા જાય છે. પાંચ મહિનામાં અચ્ચાની
અતિશય વૃદ્ધિ થાય છે. છ મહિનામાં માથે વાળ ઉગી આવે
છે, તથા સર્વ ચિન્હ દેખાય છે. સાતમે મહિને બાળક સં-
પૂર્ણાવસ્થાને પામે છે; આ સમયે બાળક જો પેદા થાય તો
પણ તે બચી શકે છે. આપણા દેશમાં ઘણી સ્ત્રીઓને સા-
તમા મહિને અચ્ચુ અવતરે છે; અને સ્વાભાવિક રીતે મોટાં
થઈ સંસાર ધર્મ ચલાવતાં દેખાય છે. આઠમા મહિનામાં
અચ્ચાના અંગ પ્રથમ કરતાં વધારે પરિપૂર્ણતાને પામે છે.
નવમા મહિનામાં અંદર અને બહારના સઘળા અવયવોની
સાથે પરિપૂર્ણતા અને પરિપક્વતાને પામી બાળક સ્વતંત્ર
રીતે ચોતાના જીવની રક્ષા કરવાને સંપૂર્ણ યોગ્ય થઈ રહે છે.

સુદરી સહયોધ માળાં.

હે બહેનો ! નવસા મહિનામાં પણ પ્રસવ થવાની ઘણી સંભાવના હોય છે. અને તે વખતે પ્રસવ થવાથી બચ્ચાને કંઈ હરકત નથી એવું ઘણા વિદ્વાન વૈદ્યાનું કહેવું છે.

હે બહેનો ! આઠમા મહીને ગર્ભ સાથે સંબંધ રાખનાર નાડીથી માતા ગર્ભનું અને ગર્ભ માતાનું લોહી વારં-વાર ગ્રહણ કરે છે. અને તે એવી રીતે કે બચ્ચાની કુંટી-માંથી નળ જેવી એક આંતરડાંની નળી નીકળી આવે છે, અને તે વાટે માતા શરીરનું લોહી બચ્ચાના શરીરમાં ભાય છે.

હે બહેનો ! જ્યારે સ્ત્રી ગર્ભવતી થાય ત્યારે તેણે શાસ્ત્રમાં કહેલા નિયમો પાળવા તત્પર રહેવું જોઈએ. જીવો આપણા પવિત્ર બૃહન્નારદીય પુરાણમાં કહ્યું છે કે:—

ગર્ભિણી સ્ત્રીએ હમેશાં મોઢાડું પ્રસન્ન રાખવું, પોતાના ધર્મમાં પરાયણ રહેવું, બાહારથી તથા અંદરથી સ્વચ્છ રહેવું, ગર્ભનું રક્ષણ કરવું, સુંદર વસ્ત્રો પહેરીને શણગાર સજવો અને ધરના વાસ્તુ દેવતાની પૂજામાં તત્પર રહેવું.

હે બહેનો ! ગર્ભવતી સ્ત્રીએ દુષ્ટ સ્ત્રીઓની સાથે વાતચીત કરવી નહીં, સૂપડાંને પવન લેવો નહીં, જેના છોકરાં મરી જતાં હોય તેવી સ્ત્રીઓની સાથે ખેસવા ઉઠવાનો સંબંધ રાખવો નહીં તથા પારકે ઘેર ભોજન કરવું નહીં.

હે બહેનો ! ખીલત્સ એટલે ચીતળી સદે તેવી કોઈ પણ વસ્તુ જોવી નહીં, ભયંકર વાત સાંભળવી નહીં, ભારે અથવા તો અત્યંત ગરમ ખોરાક ખાવો નહીં.

ગર્ભવતી સીવું કર્તવ્ય.

હે બહેનો ! મત્સ્ય પુરાણમાં કહેલું છે કે:—

ગર્ભવતી સ્ત્રીએ બહુ લુખો ખોરાક ખાવો નહીં, બહુ ખાટો ખોરાક પણ ખાવો નહીં, અકરાંતિયાવેડા પણ કરવા નહીં, તેમ અત્યંત શીતવિર્ય, અત્યંત ઉષ્ણવિર્ય તથા ભારે ખોરાક પણ ખાવો નહીં.

હે બહેનો ! ગર્ભિણી સ્ત્રીએ પંચમાસીની ક્રિયા થઇ ગયા પછી ઉઘ એટલે સખત ઔષધો અને ખાર ખાવો નહીં, મૈથુન સેવવું નહીં, તેમ ભાર ઉપાડવો નહીં.

હે બહેનો ! આપણા પવિત્ર પદ્મપુરાણમાં કહ્યું છે કે:—

ગર્ભિણી સ્ત્રીએ હાથી, ઘોડા, પર્વત તથા ઉચ્ચી હવેલી વિગેરેપર ચડવું નહીં, કસરત કરવી નહીં, ઉતાવળથી ચાલવું નહીં તથા ગાડીપર બેસીને પ્રવાસ કરવો નહીં.

હે બહેનો ! ગર્ભવતી સ્ત્રીએ સાવરણીપર મુસળપર તથા ખાંડણીઆ પર બેસવું નહિં, પાણીમાં ઉડા ઉતરીને નાહાવું નહીં; ઉજ્જડ ઘરમાં જવું નહીં.

હે બહેનો ! સફડાપર બેસવું નહીં, મનમાં ઉદાસ થવું નહી, નખથી પૃથ્વીને ખોતરવી નહીં, કોયલાથી કે રાખથી લીંતપર કે જમીનપર લખવું કે લીંટા કરવા નહીં, સદા સુઈ રહેવાની ટેવ રાખવી નહીં, સાળનાં ફેતરાંપર, અંગારાપર, રાખપર, હાડકાંપર તથા ઘડા વિગેરેનાં ભાંગેલાં ઠીકરાંઓપર બેસવું નહીં.

હે બહેનો ! વળી ગર્ભવતી સ્ત્રીએ ઘરમાં કળઓ

મુંદરી સહયોધ માળા.

ઠરવો નહીં, શરીરને બહુ વાંકું વાળવું નહીં, માથાના વાળને છુટા મૂકીને ઉભા રહેવું નહીં તથા કોઈ પણ દિવસ અપવિત્ર રહેવું નહીં, પરંતુ નાહીને સ્વચ્છ રહેવું.

હે બહેનો ! વળી મત્સ્યપુરાણમાં કહ્યું છે કે:-

ગર્ભવતી સ્ત્રીએ ઉત્તર દિશા તરફ માથું કરીને સુવું નહીં, તેમ કોઈ દિવસ જમીન ઉપર નીચે માથુ લટકે તેમ પણ સુવું નહીં, વસ્ત્ર વગરના થઈ સુવું નહીં, એઠે મોઢોડે સુવું નહીં, તેમ ભીને પગે સુવું નહીં, પરંતુ પગને ઘોઈ લુછી નાંખી સુવું.

હે બહેનો ! ગર્ભવતી સ્ત્રીએ અમાંગલિક વાણી બોલવી નહીં, વધારે હસવું નહીં, સંધ્યા કાળે જમવું નહીં, તથા હમેશાં ઝાડની નીચે ઉભા રહેવું નહીં તેમ ત્યાં જવું પણ નહીં.

હે બહેનો ! ગર્ભિણીએ હમેશાં મોઢોડું ચઢાવ્યું રાખવું નહીં, ખાટલાની છાયાતળે ઉભા રહેવું નહીં તથા હોય ત્યારે સેહેવાતા પાણીમાં સર્વ ઔષધિઓ નાંખીને તે પાણીથી નાહાવું.

હે બહેનો ! ગર્ભવતી સ્ત્રીએ ઝાડપર, કીટ્ટાપર ચડવું નહીં, સમુદ્રમાં મુસાફરી કરવી નહી તથા ઉંડી ખાઈને પણ ઉદ્ધાંધવી નહીં.

હે બહેનો ! જે ગર્ભવતી સ્ત્રી ઉપર પ્રમાણે આચરણ કરે છે, તે જે પુત્રને જન્મ આપે છે, તે સ્થિર આયુ-

ગંભીરતી સ્ત્રીનું કર્તવ્ય.

ધવાળો અને બુદ્ધિમાન થાય છે.

હે બહેનો ! ઉપર આપણે કહી ગયા છીએ કે નવ-
મો અને દસમો માસ ઘણું કરીને પ્રસવ કાળ કહેવાય છે
તે વખતે ગર્ભ સ્થિર થઈ રહે છે. તેથી તેની પુષ્ટિને માટે
સ્નેહાદિક ઉત્તમ પદાર્થોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. કારણ કે
તેથી ગર્ભ અભિવૃદ્ધ થાય છે. ગર્ભની અભિવૃદ્ધિ કરનારાથી
વિપરીત પદાર્થોનું સેવન થાય તો ઉદરમાંજ ગર્ભ નાશ પામે
છે અથવા ઘણે દિવસે જન્મે છે. સારા ઉપચારોથી સ્નિગ્ધ
શરીર અને બળવાળી સગર્ભા સ્ત્રી ઉપદ્રવ રહિત સુખેથી
પ્રસવ કરી શકે છે. પ્રસવ વખતે કેટલીક અબળા સ્ત્રીઓને
મૂછા આવે છે અને તે મૂછાથી છોકડું જન્મ્યા પછી તેને
ભાન રહેતું નથી, તેથી વખતે ખરાબ પરિણામ આવ-
વાનો સંભવ રહે છે.

હે બહેનો ! પ્રસવ થવાના થોડા દિવસ પહેલાં એટલે
નવમે માસે ગંભીરતી સ્ત્રીને સૂતિકાગૃહ (સુવાવડના ચોર-
ડામાં)માં દાખલ કરવી. સૂતિકાગૃહ સારી રીતે લીંપેલું, જો-
ઈતી સામગ્રીવાળું, ઉગમણા અને દક્ષિણા પવન વાળું તથા
આઠ હાથ લાંબું અને ચાર હાથ પહોળું હોય તો ઉત્તમ
ગણેલું છે. વળ તે ઘરમાં બજવાળું હોવું જોઈએ. તે મજ
તેમાં થોડી થોડી હવાની આવ જાય તેને માટે રસ્તો
પણ રાખવો જોઈએ પરંતુ અતીશય પવનના સપાટા આ-
વતા હોવા ન જોઈએ.

સુંદરી સંબોધ માંગી

હે બહેનો ! વળી તે ગ્રહમાં એક ખાળ હોવો ભે-
ઈએ. સારાં અને પહોળાં કપડાં, એરડીયું તેલ, બિછાવ
સાફ રહે તે માટે તેપર પાથરવા ઉનનું કે એવુંજ બીજું
ગરમ કપડું, ગરમ તથા ઠંડુ સ્વચ્છ પાણી, સ્ત્રીને પેટે ખાં-
ધવાનો પાટો, સૂતરનો દોરો, ખુફી કાંતર, વાદળીનો કટકો,
લાકડાની કથરોટ, ચણાનો લોટ, સાબુ, મીઠું તેલ, કપૂર;
લૂગડાંના કટકા, તથા છોકરૂ જન્મ્યે તેનો નાળ કાપ્યા પછી
પેટે ખાંધવાનો પાટો, વગેરે સાધનો પ્રસૂતિગૃહમાં તૈયાર
રાખવાં ભેઈએ.

હે બહેનો ! પ્રસવ થવાને આઠ દસ દિવસ ખાકી
હોય ત્યારે સ્ત્રીઓને અગાઉ કરતાં સાફ લાગે છે. તેનું શ-
રીર હલકુ થએલું જણાય છે કારણ કે અન્યુ તે વખતે
નીચે કેડમાં ઉતરે છે શ્વાસ પણ ખુલાસાથી લેવાય છે, જીવ
આનંદમાં રહે છે તથા ફરવા હરવાને ઉમંગ વધે છે.

હે બહેનો ! પ્રસવ જલદી થવાનો છેએવું બહુવાનાં
બીજાં ઘણાં ચિન્હો છે અને તે એ કે જ્યારે ગર્ભવતીનું
ઉદર શિથિલ થઈ જાય છે, સાધળમાં શુભ થવા માંડે, વા-
રંવાર પાયખાને જવાની અને પિશાબની હાજત થાય તથા
બળતશ થાય ત્યારે એમ સંભવે છે કે હવે પ્રસવ જલદી
થશે. વળી પ્રસવ થવા પહેલાં કેડમાં તથા વાંસામાં વેદના
થાય છે. અને પેશાબ વળતે પ્રસવસ્થાનના સુખમાં કદ
આવે છે. આ વખતે જો તેને ઠંડી લાગવા માંડે તો આહ
(૧૨૬)

ગર્ભિણી સ્ત્રીનું દર્શન.

પાવી. અને ગર્ભસ્થાનમાં દુઃખાવો થાય ત્યારે સ્ત્રીએ હરવું કરવું જોઈએ. કારણ એમ કરવાથી છુટકારો વહેલો તથા સહેલો થાય છે.

હૈ બહેનો ! ઉપર પ્રમાણે બધાં ચિન્હો થયા પછી ગર્ભસ્થાનમાં રહેતી કોથળી ફટીને તેમાંથી પાણી નીકળી જાય છે. પછી શરૂઆતમાં જે અત્યંત દુઃખાવો હોય તે બદલી જઈ કોઈ પણ વસ્તુ નીચે આરતી હોય એવો દુઃખાવો થાય છે. ગર્ભસ્થાન નીચે ઉતરવાથી ને લાગના તંતુઓ પર દબાણ થાય છે અને તેથી પગમાં તથા જાંઘમાં ચુંથારો થાય છે પરંતુ હરવા કરવાથી ઝાઝો ચુંથારો થતો નથી.

હૈ બહેનો ! પ્રસવ થવોએ કુદરતી નિયમ છે, ઇશ્વરી લીલા છે, માટે તેને સ્વાભાવિક રીતે થવા દેવો જોઈએ. નકામાં માથા મારી પોતાનું હડાપણ તે વખતે દોડાવવું નહીં. વખતે દવા દારૂ કરવા જેવો સંભવ જણાય તો તે કાબેલ વૈદ્યની સલાહથી અથવા તેવા અનુભવી વૈદ્યને હાથેજ કરવા દેવી.

હૈ બહેનો ! પ્રસવસ્થાનની આગળ જે દુઃખાવો થાય તેને અટકાવવો નહીં; કારણ દુઃખાવાને લીધેજ ગર્ભસ્થાન તથા ખીજા લાગો પહેાળા અને પોચા થાય છે. તેમ બચ્ચાને બહાર આવવાને સહેલો રસ્તો મળે છે. પ્રસવ થતાં પહેલાં ગર્ભસ્થાન નીચે ઉતરે છે પછી તેનું દ્વાર મોટું થાય છે. અને ત્યાર બાદ બચ્ચું બહાર આવે છે. દ્વાર મોટું થાય (૧૨૭)

મુંદરી સદ્બોધ માળા.

તે વખતે સ્ત્રીઓએ હરફર કરવાની આવશ્યકતા છે.

હે બહેનો! ગર્ભિણી સ્ત્રીને નવમો માસ બેસે અને સૂતિકાગૃહમાં લઈ જવામાં આવે તે વખતથીજ તેને સૂયા-
ણી સાથે મિત્રાચારી કરાવવી જોઈએ; કારણ કે સૂયાણીને પ્રસવ વખતે બોલાવવાથી લજ્જાને લીધે સ્ત્રી મનમાં સંકો-
ચાય છે. સૂયાણીએ જણનારી સ્ત્રીના ગર્ભ માર્ગને પ્રસવસ્થા નના મુખ તરફ હાથ જાય તમ તેલથી ચોળીને પછી ગ-
ર્ભની આસપાસ રહેલો નાડાનો બંધ છુટે અને કેડનો પા-
છલો ભાગ, ખરડો, ખસ્તી તથા માથામાં વેદના દેખાય ત્યારે હળવે હળવે ચોળવું અને ગર્ભ મુખમાં આવે ત્યારે તેથી પછી વધારે ચોળવું, આ ક્રિયા ગર્ભ બહાર આવે ત્યાં સુધી કરવાની છે, વખત વિના ગર્ભને પ્રવાહમાં લેવાથી તે બહેરો મુંગો, મસ્તકની પીડાવાળો, કાસ, શ્વાસ અને શોષથી પિ-
ડિત તથા દુખેલો થાય છે.

હે બહેનો! પ્રસૂતિ વખતે સૂતિકાગૃહમાં ચાર સૂ-
યાણી શિવાય બીજી વિશેષ સ્ત્રીઓએ રહેવું જોઈએ નહિ. કારણ કે તે વખતે આસપાસની લાગતી વળગતી ઘણી સ્ત્રીઓ એકઠી થઈ પરસ્પર ઘુસમુસ ઘુસમુસ વાતો કરી ઘોંઘાટ મચાવી મૂકે છે. વળી મૂર્ખ સ્ત્રીઓ સગાં સ્ત્રીની દયા ખાઈ બોલે છે કે ફક્ત સ્ત્રી તો જણાને ઢાળી પડી, આને પર-
મેશ્વર ખેર કરે. આ પ્રમાણે વાતો થવાથી સુવાવડીનો જીવ ચિંતાતુર થાય છે. અને વખતે ખરાબ પરિણામ આવે છે.

ગર્ભવતી સ્ત્રીનું કર્તવ્ય.

માટે તેમ બીજકુલ થવું ન જોઈએ.

હે બહેનો ! સુવાવડીનું બીજાનું જોલ ન પડે તેવું સીધું હોવું જોઈએ. જોલ પડતા બીજાનાથી તેને સુખ થતું નથી. વળી એક આદર ખાટલાના પાયા જોડે બાંધી બીજે છેડો પ્રસુતા સ્ત્રીના હાથમાં આપવો કે તેને બળ કરવામાં ત મદદગાર થઈ પડે.

હે બહેનો ! ગર્ભ જેમ જેમ નજીક આવતો જાય તેમ તેમ સ્ત્રીએ વધારે બળ કરવું જોઈએ. જેથી ગર્ભ સહેલાઈથી બહાર નીકળી શકે છે. ગર્ભનું માથું ગર્ભસ્થાનના મોઢામાં આવે કે તરતજ સ્ત્રીએ યુક્તિથી ડાબા બાજુએ સુવું. માથું બહાર દેખાય કે તરત તેને જમણા હાથની હથેળીમાં સૂચાણીએ લેવું, પણ જોરથી દાબવું નહીં. જેમ જેમ બાંધ અને શરીર બહાર આવતું જાય તેમ તે માથું સૂચાણીએ હળવે હળવે પોતાના તરફ લેવું. માથું બહાર આવે કે બીજી સ્ત્રીએ પ્રસવવાળી સ્ત્રીના પેટપર હાથવડે જોરથી દબાવું કરવું. અને છેવટ પાટો બાંધાય ત્યાં સુધી હાથનું દબાવું કાઢી લેવું નહિ; અને જેમજેમ તે છોકરાને ગતિ મળતી જાય તેમતેમ દબાવું પણ નીચે ઉતારતાં જવું.

હે બહેનો ! છોકરાનું ફક્ત માથુંજ બહાર આવ્યું જણાયતો હળવેથી તેની બગલમાં આંગળી ઘાલી ઘણી સંભાળથી તેના શરીરને બહાર કહાડી લેવું.

હે બહેનો ! આ કામ કરતાં જો જરા પણ ગફલત (૧૨૯)

મુંદરી સહયોધ માળા.

થઈ તો છોકરાને ફાંસો આવી જાય છે. માટે સૂચાણી સ્ત્રી-
ઓએ બહુ સાવચેતી રાખવી જોઈએ.

હે બહેનો ! છોકરું જન્મે કે તુરત એક સ્ત્રીએ તે
છોકરાની અને બીજી સ્ત્રીએ સુવાવડીની માવજત કરવા માં-
ડવી. છોકરાના શરીરપર ઠંડુ પાણી નાંખવું અને તેના
ગળામાં રહેલો ચીકણો પદાર્થ કાઢી નાખવો. વખતે કોઈ
છોકરાની આસપાસ કંઈ પડ જેવું જણાયતો તેને પણ
નખથી કાઢી નાંખવું. હે બહેનો ! એમ કરવામાં જો તુરત
સંભાળ લેવામાં નથી આવતીતો છોકરું મરણ શરણ થાય છે.

હે બહેનો ! છોકરું જન્મે કે તરત શ્વાસો શ્વાસ
લેવા માંડે છે અને રહે છે. તેના શ્વાસો શ્વાસ બરોબર ચાલે
ત્યારે કુંટીથી આશરે બે ઇંચ છેટે સુતરનો તૈયાર રાખેલો
દોરો, ચોગણો અથવા છગણો કરી નાળને બાંધવો. વળી તેથી
પણ ચાર આંગળને છેટે બીજો દોરો બાંધવો. અને બંને
બાંધનની વચમાંથી નાળ કાપવો. આ પ્રમાણે નાળ કાપવાથી
રક્તસ્રાવ થશે નહીં. નાળ કાપ્યા પછી ચોર સાથે વળગે-
લો કટકો એક સ્ત્રીએ મજબુત પકડી રાખવો. નહીતો નાળ
નો કટકો અંદર પાછો જતા રહેશે.

હે બહેનો ! બાળક અવતર્યા પછી જો તે ન રહેતો
પીઠપર અથવા કમરપર હથેલી વતી અથવા આંગળાંથી
જરા જરા પ્રહાર કરવા અથવા કપુરને તેલમાં બોળી તેનો
ધુમાડો બાળકના નાકની અંદર જાય તેમ કરવું જોઈએ.
અથવા ગરમ પાણીથી બાળકને નવરાવવું.

ગર્ભવતી સ્ત્રીનું કર્તવ્ય.

હે બહેનો ! ઉપર પ્રમાણે સઘળી ક્રિયા થઈ રહ્યા પછી બાળકના શરીર ઉપરનો ચીકણો પદાર્થ સાબુ, ચણાનો લોટ અથવા એવા બીજા પદાર્થથી ધીમે હાથે ચોળી સહેજ સાજા ગરમ પાણીથી બાળકને નવરાવવું. અને વાદળી કે કોઈ સુવાળા લૂગડાનાં કડકાથી બાળકના શરીરને ઘ્રાવું. નવડાવતી વખતે તેના નાક, કાન કે મોઢામાં પાણી ન જાય એની સંભાળ રાખવી.

હે બહેનો ! બાળકને નવરાવ્યા પછી સાફ કપડાથી તેનું શરીર લુછી નાખવું અને કેઈ પણ જગાએ જરા પણ બીનાશ રહેવા દેવી નહીં. પછી તેના શરીરે મીઠું તેલ ચોપડવું. બાદ કાપેલી નાળ ઉપર ફરતું સુવાળું સ્વચ્છ કપડું લપેટી બાળકને પેટે પાટો બાંધવો. આ પ્રમાણે કરવાથી એક બે દિવસમાં નાળ ખરી પડશે અને ડુટી ઉપર જો લાંબી નીકળતું હોયતો ૩ બાળી તેની રાખ તે ઉપર દળાવવી.

હે બહેનો ! જન્મ્યા પછી બાળકને બે ત્રણ દિવસ સુધી ફક્ત ગળથુથી ઉપરજ રાખવું. પણ ધવરાવવું નહીં. કારણ સુવાવડી સ્ત્રીને બે ત્રણ (અડતાલીસ કલાકે) દિવસે ધાવણ આવે છે. અને તે ધાવણમાં રેચક ગુણ રહેલા છે. તેથી તે બાળકની મળ શુદ્ધિ થાય છે. કદાચ તેમ ન થાયતો થોડું એરંડીયું અને મધ સાથે મેળવી ચટાડવું.

હે બહેનો ! આપણે ઉપર કહી ગયા તેમ છોકરૂ જન્મે કે તરત સ્ત્રીને ચતી સુવાડી પેટપરનો ભાગ સારી

સુદરી સહયોગ માળા.

રીતે દબાવવો. ઓર બહાર પડે ત્યારે પાટો બાંધ્યા પછીજ આ હાથનો દાબ દૂર કરવો. ઘણું કરીને પ્રસવ થયા પછી સ્ત્રીને પાંચ દસ મીનીટે ઓર પડે છે. અને જો તે બહાર પડતાં વાર થાયતો હળવે હળવે દાબીને હાથ ફેરવતાં જવો, એટલે ઓર બહાર આવશે.

હો બહેનો ! ગર્ભાશયથી છુટી પડેલી ઓર તપાસવા સાફ ગર્ભાશયના દ્વારની નાળ પકડી જરા ખેંચવી અને જોતે છુટી પડી હશે તો તરત બહાર આવશે. પરંતુ નાળ ખેંચીનેજ ઓર બહાર કાઢવાનો કદી પ્રયત્ન કરવો; નહીં કારણ તેથી બહુ નુકશાન થાય છે.

હો બહેનો ! ઓર બહાર પડ્યા પછી સ્ત્રીના બગડેલા ભાગો ગરમ પાણીથી ઘુછી નાંખવા, આ વખત સ્ત્રીના શરીરમાંથી એક દમ ઘણું લોહી પડી જાય છે. તેથી સુવાવડીનું શરીર નરમ અને ઠંડુ થઈ જાય છે. એટલા માટે તેને ગરમ લૂગડાં, પગમાં ગરમ ચોખ્ખાં પહેરાવવાં વળી કેટલાકોનો એવો પણ મત છે કે જો સુક્ષ્મ તાપ આપવા માં આવે તો તેથી શરીર બળવાન થઈ તાકાત આવે છે. પરંતુ સુવાવડના ઘરમાં ધુમાડો થવાથી મા તથા બચ્ચાની તનદુરસ્તીને વિશેષ હરકત થવાનો સંભવ છે. માટે તેવી રીતે નથવા દેતાં કોલસાના તાપનો ઉપયોગ કરવો વધારે સારો છે.

હો બહેનો ! પ્રસવ થયા પછી સુવાવડીને તેનાં પ-

હેરેલાં કપડાં તરત બદલાવી નાખી સ્વચ્છ કપડાં પહેરાવી છાનામાના સુવાડી રાખવી જોઈએ કે તેથી શ્રમને લીધે તે સ્વસ્થ પણે ઉંઘ લેઈ શકે. શરદી કે ખરાબ હવા ન લાગવા માટે તેના ઓરડામાં દેવતાની શગડી રાખવી. પણ હે બહેન ! રાત્રીએ એવા પ્રસુતિગૃહમાં કેરોશીન (ગ્યાસતેલ) તેલનો દિવો કદી બાળવો નહીં. કારણ તેની થતી ધુણી. બાળકના તથા માના સ્વાસ્થ્યમાં ભરાઈ જઈ કાળજીમાં દાહ ઉત્પન્ન કરે છે.

હે બહેનો ! સુવાવડી સ્ત્રીને હલકો અને પચી શકે તેવો સારો પૌષ્ટિક ખોરાક આપ્યા કરવો તથા કમતીમાં કમતી દસ દિવસ સુધી ગરમ કરેલા પાણીમાં વાવડીંગ નાંખીને ઠારીને પીવા આપવું.

હે બહેનો ! આ વખતે સ્ત્રીને જરા ઠંડી લાગી તાવ પણ આવે છે. પરંતુ તેથી ગભરાવું નહીં. કારણ તે પ્રસવ વેદનાનો હોવાથી પાછો તે તુરત જતો રહે છે. અને તાવ ઝાઝો વખત ચાલુ રહે તથા ઝાઝો થતો જણાયતો તેને માટે ઇલાજ કરવો જોઈએ.

હે બહેનો ! સુવાવડી સ્ત્રીને એક મહીના સુધી, પ્રદર નામનો રસ ઝર્યા જાય છે અને તેથી ગર્ભસ્થાનમાં જેટલો દુરગંધી ભાગ રહેલો હોય તે એક મહીનામાં બહાર નીકળી જાય છે.

હે બહેનો ! સુવાવડીમાં જરૂરના કારણ શિવાય કોઈ
(૧૩૩)

સુંદરી સદ્બોધ માળા.

પણ જાતની આપધી આપવા જરૂર નથી. વળી કેટલીક સ્ત્રીઓ પ્રસવ થયા પછી કેટલીક જાતની દવાની પોટલી પહેરે છે- પરંતુ તેમ કરવું બ્યર્થ છે. કારણ કુદરતનો એવો નિયમ છે કે પ્રસવ વખતે વિસ્તૃત થએલો ભાગ અમુક વખતે યાછો તેની મેળેજ સંકુચિત થઈ જાય છે.

હું બહેનો! આપણા દેશમાં ૩૦-૪૦ દિવસ સુધી સુવાવડીને સુતીકા ગૃહમાં રાખવાનો રીવાજ છે તે બહુ ઉત્તમ છે. કારણ તેથી તે સ્ત્રીનું શરીર સુદૃઢ થઈ સ્વાભાવિક અવસ્થાને પામે છે. અને તેવી સખળ માના ધાવણથી બાળક પણ મજબુત અને પ્રબુદ્ધ થાય છે. માટે તે અવસરમાં તેને જે ખોરાક આપવામાં આવે તે સારો પૌષ્ટિક આપવો જોઈએ. એમાં ખનતા સુધી કંબુસાઈ કરવી નહીં. કારણ તેને તે વખતે જે ખોરાક મળે છે. તે પર તેની એકલીની નહિ પણ તે સાથે બાળકની જીન્દગીનો આધાર રહેલા છે.

હું બહેનો! સુવાવડી સ્ત્રીએ. ઠંડા પાણીમાં, છો વાળી તથા ભીની જગામાં કદી બેસી રહેવું નહિ; તેમ તે અવસ્થામાં કોઈની પણ સાથે વધુ વાત ચીત કરવી નહી. કારણ પ્રસવની વેદનાથી નખળી પડી ગએલી મગજ શક્તિને લીધે બહુ બોલવાથી તથા ભીનામાં બેસી રહેવાથી શરીરની તંદુરસ્તીની હાની થાય છે.

વિધવા સ્ત્રીઓના ધર્મ.

દિવસ ૯ માં,

વિધવા સ્ત્રીઓના ધર્મ.

હે બહેનો ! હવે હું તમને જે સ્ત્રીનો પતિ મરી ગયો હોય એવી વિધવા સ્ત્રીએ કેમ ચાલવું તે કહી બતાવું છું.

હે બહેનો ! શાસ્ત્રમાં પતિ મરણ પામ્યા પછી તેની વિધવા સ્ત્રીને બે કર્મો કરવાનાં કહ્યાં છે.

પત્યૌ મૃતેતુ માર્યાણાં વિધિદ્વય મુદીરિતમ્ ।

વૈધવ્યં પાલયેત્ સમ્યક્ સહાગ્નિ ગમનંતુવા ॥

બૃહત્પરશ્વર પુરાણ.

જેના પતિ મરણ પામ્યા હોય એવી વિધવા સ્ત્રીએ કાં તો સારી રીતે વિધવાનો ધર્મ પાળવો અથવા તો પતિની સાથે બળી મરવું.

હે બહેનો ! જે સ્ત્રી પતિના મરણ પછી સદાય વિધવાના ધર્મ પાળે છે, તે સ્ત્રી પોતાના પતિને પરલોકમાં મળીને સ્વર્ગ લોકમાં જાય છે.

હે બહેનો ! પતિ મરી ગયા પછી વિધવા સ્ત્રીએ ઉત્તમ એવાં પુલ, ફળ તથા મુળ ખાઈને શરીરને પાડી નાંખવું પરંતુ પરપુરુષનું નામ સુદ્ધાંત લેવું નહીં.

હે બહેનો ! પતિ મરી ગયા પછી જે પતિવ્રતા સ્ત્રી બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, તે પુત્ર વિનાની હોય તો પણ બ્રહ્મચારીઓની પેઠે સ્વર્ગમાં જાય છે.

(૧૩૫)

મુંદરી સહયોધ માળા.

હે બહેનો ! ગરૂડ પુરાણમાં કહ્યું છે કે વિધવા સ્ત્રીએ માથાપર વાળ રાખવા નહી. કારણ કે માથાપર કેશ રાખી તેનો જે સ્ત્રી અંબોડો વાળે છે તે સ્ત્રીનો મરણ પામેલો પતિ બંધનમાં પડે છે. તેમ તેવો કદરૂપો ચહેરો રાખવાથી પરપુરૂષનો લય પણ આણે રહે છે.

હે બહેનો ! વિધવા સ્ત્રીએ સદાય એકજ વખત લોજન કરવું, પરંતુ કદી પણ બીજી વખત લોજન કરવું નહીં તથા પલંગપર સુવું નહી પણ પથારીએ સુવું. પલંગપર સુનારી સ્ત્રી પોતાના પતિને નરકમાં નાંખે છે. એવું બૃહન્નારદીય પુરાણમાં કહેલું છે.

હે બહેનો ! વિધવા સ્ત્રીએ બાપ, દીકરા કે કુટુંબના વૃદ્ધથી બુદ્ધા દૂર સ્વતંત્ર રીતે વસવું એ ઘણું જ નિહિત છે. માટે તેવી રીતે રહેવું નહિ. શરીરે તેલ કે મુગધી પદાર્થો મર્દન કરવું નહીં. તથા પાન ખાવું નહીં અને વૃત ઉપવાસના દિવસો આવે તે નિયમથી ઉત્સાહ પૂર્વક કરવા.

હે બહેનો ચોમાસામાં પણ વિધવા સ્ત્રીએ એક પદાર્થ એકજ વખત જમવાનો નિયમ રાખવો. કાંસાના વાસણમાં જમવું નહિ, આંખમાં અંજન લગાવવું નહીં. રંગબેરંગી વસ્ત્રો પહેરવાં નહીં. પુષ્પ સેવન કરવું નહીં, અને એથી ઉલટી રીતે ચાલનાર વિધવાઓ મહા ઘોર નરકમાં પડે છે.

હે બહેનો ! વિધવા સ્ત્રીએ આંદ્રાયણાદિ વ્રતો કરી. શરીરની ઇંદ્રિયો નરમ પાડવી. સારાં આચરણ રાખવાં, સૌ.

વિધવા સ્ત્રીઓના ધર્મ.

ગઠા બાજી અગર એવી બીજી કોઈ રમત રમવી નહીં. રાગ દ્વેષ રાખવો નહીં. અને સર્વદા અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવું. વૈરાગ્યનાં તથા સંસારપર ઉદાસીનપણું કરાવનારાં નિવૃત્તિ માર્ગનાં શાસ્ત્રો સાંભળવાં, વાંચવાં, પરંતુ શૃંગારી પુસ્તકો હાથમાં ઝાલવાં નહિ તથા તેનું શ્રવણ પણ કદી કરવું નહીં.

હે બહેનો ! પોતાની સમાન વયનો ભાઈ હોય; તો પણ તેની સાથે એકાંતમાં રહેવું નહિ. તેમ પરપુરૂષ સાથે કદી વાત કરવી નહિ, મજાક મશ્કરી કરવાની ટેવ રાખવી નહીં. અને મહા વ્રત એવું જે બ્રહ્મચર્ય તેનું સંરક્ષણ કરવા જરા પણ ચુકવું નહીં.

હે બહેનો ! વળી ઘણા માણસના સમૂહમાં, વિવાહ પ્રસંગમાં, વૃદ્ધની સંગત વિના તીર્થ યાત્રાએ તથા જ્યાં ઘણા હાસ્યવિનોદ થતાં હોય ત્યાં જવું નહીં.

હે બહેનો ! પાખંડી, ધૂતારા, સાધુ સંન્યાસીઓની સેવનાથી અલગ રહેવું.

હે બહેનો ! વિધવા સ્ત્રીએ તો પુરૂષના વસ્ત્રનો પણ સ્પર્શ કરવો નહીં એવું બ્રહ્મચર્ય પાળવું જોઈએ અને તેને તો સદા ધોળાં વસ્ત્ર પહેરવાનીજ શાસ્ત્ર આજ્ઞા છે.

હે બહેનો ! ઉપર પ્રમાણે બ્રહ્મચર્યના નિયમો પાળી સદા શાંતી, દયા, પતિવ્રતપણું, ગરીબાઈ અને નિરહંકારીપણું રાંખી ઈશ્વર ભજનમાં પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરે છે તેજ

મુંદરી સદ્બોધ માળા.

શ્રી પોતાના પતિને પરલોકમાં સુખ આપનાર પરમ સાધ્વી છે.

હે બહેનો વળી ધર્મ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:-જો પુત્ર ન હોય તો વિધવા સ્ત્રીએ દર્ભ તથા તિલોદકથી હમેશાં પોતાના સ્વર્ગવાસી પતિનું તર્પણ કરવું. અને પોતાના સસરા અથવા તેમના પિતા મરણ પામ્યા હોય તો તેનું નામ તથા તેના પિતા અને તેના પિતાનું નામ પણ બોલીને નિત્ય તર્પણ કરવું તથા પ્રદ્યુમ્ન પાળવું જોઈએ.

દિવસ ૧૦ મા.

બાળકની માવજત.

હે મોટાં ભાગ્યવાળી બહેનો ! આપણું કહેવું હવે બધું પુરૂ થવા આવ્યું છે. હવે ફક્ત બાળકની માવજત સંબંધી આર્ય મહિલાઓને પુરતું ધ્યાન આપવા જોગ વિષય માટે બે બોલ બોલી છેવટ ઉપસંહાર સાથે ચાલતો વિષય પૂર્ણ કરીશું.

હે બહેનો ! મા અને સંતાન એ બંનેની વચ્ચે કેવો મહાન શારીરિક અને માનસિક સંબંધ જોડાયેલો છે, એનું વર્ણન કરવાને આપણે શક્તિવાનજ નથી. પરંતુ તે પરમેશ્વરની અકલિત કળાનો અનુભવ હે વહાલી માતાઓ તમે અનુભવથી જાતેજ કરી લેશો.

(૧૩૮)

હે બહેનો ! માના શારીરિક અને માનસિક ગુણોનું સરખાપણું થયા વિના સંતાન ઉત્પત્તિ સ્વપ્નવત્ એટલે તેવી પ્રબળી દેશનું કશું કલ્યાણ થવાનું નથીજ. માટે હે ભગિનીઓ ! પોતાનું અને દેશનું કલ્યાણ કરનાર-ધર્મ, અર્થ કામ તથા મોક્ષની અભીલાષા રાખનારી બાળાઓએ પ્રથમ શારીરિક અને માનસિક એ ઉભય ગુણોની સમાન-તાથી ઉન્નત થવું જોઈએ.

હે બહેનો ! દેશનું કલ્યાણ અકલ્યાણ નારિ જાતિના શારીરિક અને માનસિક સુખ દુઃખ ઉપર આધાર રાખે છે. એ અખંડ સત્ય વાત જણાયલી છે. માટે પોતાની તંદુર-સ્તીને જાળવી રાખવી તથા બાળકની તંદુરસ્તી સંભાળવા માતાઓએ ખુબ ધ્યાન આપવું જોઈએ; કારણ માત પિતાની મૂર્ખાઈ અને અધમપણાથી નાનપણમાં બચ્ચાંને બહુ તરે-હના રોગ વિકારથી અશક્ત થઈ જીવાનીમાં અનંત દુઃખ-દુર્દશા ભોગવવી પડે છે. આપણા આ દેશમાં બચ્ચાની પ્ર-કૃતિ અને મનોભાવ સમજવાના અભાવથીજ બચ્ચાના રોગ ભોગની ચિકિત્સામાં આટલી નિષ્ફળતા જણાય છે. મા પો-તાના સંતાનના મનોભાવ અને પ્રકૃતિ સારી પેઠે વધારે સમજી શકે છે. માટેજ બચ્ચાના રોગ ભોગની ચિકિત્સા માના હાથે જેવી રીતે સારી થવાની આશા છે તેવી બીજાને હાથે થઈ શકતી નથી.

મુંદરી સદ્બોધ માળા.

એટલાજ સારૂ ખુબ સંક્ષેપમાં બચ્ચાંના રોગ ભોગ અને તેની દવાની વ્યવસ્થાની વીગતોનું આજ વર્ણન કરું છું.

હે બહેનો ! બાળક બાળ વયમાં પોતાની હાજત બાળી શકતું નથી. તેમ તેને માટે તેનાથી કાંઈ થઈ શકતું નથી. માટે બચપણમાં તેની જવાબદારીનું બધુ જોખમ તેની માતા ઉપર રહેલું છે. માટે જનેતાઓએ પોતાના બાળકની સંભાળ માટે યોગ્ય લક્ષ આપવું જોઈએ.

હે બહેનો ! બાળકોને યોગ્ય, નિયમસર અને પૂરાતો ખોરાક આપવો, શરીરની વૃદ્ધિ અને પ્રવૃત્તિતતા માટે તેને પુષ્કળ સ્વચ્છ પ્રાણવાયુવાળી હવાની જરૂર છે. પૂરતા અજવાળાની તેને ઘણી જરૂર છે. ટાઢ અને તાપથી બચાવ કરવા તેને યોગ્ય લૂગડાંની જરૂર છે. શગર અને કપડાની સ્વચ્છતા રાખવી. ધવરાવવાનો નિયમ રાખવો. વારંવાર ધવરાવવાથી બાળકને અજીણ થાય છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ બાળક જરા રડયું કે ખોળામાં લેઈ ઝટ ધવરાવા બેસે છે પરંતુ તેની મરજી સમજતીઓ નથી. બાળક રડતું હોય તો પણ કલાકે એક વખત શિવાય વધુ વખત ધવડાવવું નહિ. કારણ તેને રડવાનું કારણ કાંઈ આખો દિવસ ધાવવાનું જ હોતું નથી.

હે બહેનો ! બાળકના મોંમાં સ્તન આપી તેને ઉંઘવા દેવું નહિ તેમ પોતે તેવી હાલતમાં ઉંઘવું નહીં. તેમ થવાથી બાળકના મોંમાં ચાંદા પડે છે. બાળકને ધવરાબ્યા પછી સ્તન સાફ સુચ્છી નાખવું કે ચાંદા પડે નહિ.

બાળકની માવજત.

હે બહેનો ! આપણા આ દેશની સ્ત્રીઓમાં બાળકને ઉંઘાડવા માટે અફીણ તથા તેવી વસ્તુ મિશ્રિત બાળગોળીનું બંધારણ કરાવે છે એ ધારો ઘણો કઠંગો અને બાળકની તંદુરસ્તીને આગળ ઉપર હાનિકરતા થઈ પડે છે, કારણ બાળગોળીથી બાળક સુસ્થ અને મંદ રહે છે, શરીર ગળી જાય છે, અને પેટ મોટું વધે છે, માટે સમજી અને સુસ્થ માતાઓએ કોઈ દિવસ તે ગોળી ખવરાવા દેવ રાખવી નહિ.

હે બહેનો ! બાળક જન્મ્યા પછી સાત આઠ માસ સુધી સ્ત્રીને અટકાવ આવતો નથી, ત્યાં સુધી ધાવણ ઘણું પુષ્ટિકારક હોય છે; અને જ્યારે અટકાવ આવે છે ત્યારે ફેરફાર થાય છે. માટે તેટલાજ માસ સુધી બચ્ચાંને માતાના દૂધપર રાખવું. અને પછીથી ધવરાવતાં ધીરે ધીરે કમતી કર્યા જવું અને ગાયનું દૂધ ગરમ કરી તેમા સાકર નાંખી જેમ માફક આવે તેમ થોડા દિવસ આપવું. ત્યાર બાદ દૂધમાં ચોખાનો આટો, આરાડટ, કે રોટલાનો ભૂફો ઉકાળી આપવા દેવ રાખવી.

હે બહેનો ! હમેશાં મન શાન્ત અને ખુશાલી ભર્યું રાખી, બાળકને હસાવી રમાડી પ્રથમ સ્તનમાંથી જરા ડીટડી દબાવી દુધ કહાડી નાંખી, પછી બાળકને માથે હાથ રાખી માતાએ તેને ધવરાવવું જોઈએ. હે બહેનો એ રીતે નહિ કરતાં ગુસ્સો કરી, તેને મારી, ઉદ્વેગ મન રાખી ધવરાવાથી તે પય બાળકને ઝેર સમાન થઈ પડે છે. માટે સમજી

(૧૪૧)

સુંદરા સદ્બોધ માળા.

માતાઓએ આ બાબત બહુ ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે. કારણ ઘણી વખત એવો પ્રસંગ બને છે કે સ્ત્રી કાંઈ કામમાં રોકાયેલી હોય છે. અને બાળક ધાવવા માટે રડારડ કરે છે, તે વખત માતા કંટાળી ગુસ્સો કરી બાળકને ધવરાવા બંધ છે. પરંતુ તેમ ન કરતાં બાળકના હિતાહિતનો વિચાર કરવો એજ સદ્ગુણી માતાનું લક્ષણ છે.

હું બહેનો! બાળક બાર માસનું થાય એટલે તેને ધાવણુ મૂકાવવું. અને તેને કાંઈ ને કાંઈ ખાવાની ટેવ પાડવી. પ્રથમ દાળનું પાણી, પછી તે સાથે લાત અને પછી દાળ ને લાત એવો રીતે તેને માફક આવે તેવો ખોરાક આપવો. આપણામાં કેટલાકનું કહેવું છે કે બાળકને નાહાનપણથી ખાધાની ટેવ પાડવાથી એ ડબ્બલ બની જાય છે. તે જો કે વ્યાજબી છે અને તેને ગરચી ગરચી ખોરાક આપવાથી તે તેવું બને છે પણ નિયમસર તેને માફકસર ખોરાક ચડાવા યત્ન થાય તો તેમ થતું નથી. ઉપર જણાવેલી ઉમરમાં જો બાળકને ખોરાકની ટેવ પાડવામાં નથી આવતી તો કેટલાંક બાળકો ઘણી મુદત સુધી ખોવાપર અપ્રીતિજ રાખે છે અને તેથી કેટલીક વખત આપણા હિન્દુ રીવાજ પ્રમાણે માખાપોને કેટલીક મુશ્કેલીઓ સહન કરવી પડે છે માટે ઉપર મુજબ ખાધાની ટેવ ધીમે ધીમે પાડવી એ ઉત્તમ પદ્ધતિ છે.

હું બહેનો! વળી બાળકને કાચાં પાકાં ફળ ફળાદી, શાક, લાજી કે અતિશે મિઠાસવાળી ચીજ ખાવા આપવી
(૧૪૨)

બાળકની માવજત.

નહિ. કારણ મીઠાશ બાધાથી તેને ઘણી વખત કફ થાય છે. તેમ કાચા પાકા ફળ ખાવાથી તે પચાવવા જેટલી તેના જઠરાગ્નિમાં શક્તિ હોતી નથી. તેથી અપચાને લીધે હેરાન થવાનો તેને સંભવ રહે છે.

હે બહેનો ! માતા બીમાર હોય, મરી જાય, અથવા તો તેને ધાવણુ ન આવતું હોય તેવે વખતે સારી ધાવ મળી ન શકે તો ગાય કે બકરીના દૂધમાં પાણી તથા જરા સાકર નાંખી ઉકાળી તે ઉપર આવેલી તર કહાડી નાંખી તે પાવાનો યત્ન કરવો. એવું તૈયાર કરેલું દૂધ માતાના દૂધ જેવો ગુણુ આપે છે.

હે બહેનો ! બાળકને તેવું દૂધ ધાતુના વાસણમાં કદી પાવું નહિ પણ ચીની કે માટીના વાસણમાં લેઈ પાવું વળી તેવા દૂધમાં એલાઈચી, જાયફળ આદી ચીજો નાંખવા થી તે બચાંને ભારે પડે છે ને તે નહિ પચી શકવાથી અજરણુ થઈ વરાધ, ઉલટી, ઝાડો અને તાવ વગેરે વ્યાધિ ઉત્પન્ન થાય છે માટે તેવી ચીજો તેમાં ન નાંખતાં સાદુ દૂધ પાણી મિશ્ર કરી ઉકાળી પાવું એજ ઉત્તમ છે.

હે બહેનો ! બાળકને માટે જો ધાવ ન મળે તો ધીમે ધીમે દૂધ પીતાં શિખવવું. પરંતુ બજારમાં મળતી દૂધ ચુસવાની શીશીનો વપયોગ કરવો નહિ; કારણ કેટલાક વિદ્વાનોનો એવો મત છે કે એવી રબરની ડીટરીવાળી શીશી બાળકને ઘણું નુકશાનકરતા છે.

સુદરી સહૃદય માળા.

હું બહેનો ! મા જો બરોબર કચરી પાળે તો બાળકને કોઈ દિવસ વ્યાધિ થતો નથી. માતાઓએ અજ્ઞાનતાથી કોઈ ઔષધ કરવાં નહિ. તેમ અજ્ઞાન લોકોથી પણ ઔષધ મેળવી આવું નહિ. કહ્યું છે કે:—

કુર્યાન્નિપતિતો મુર્દ્ધનિ સશેષં વાસવાશનિઃ ।

સશેષ માતુરંકુર્યાન્નિત્વજ્ઞ મતમૌષધમ્ ॥

ચરક

મંદ્રનું વજ્ર માથા ઉપર પડવાથી પણ જીવવાની આશા રહે છે; પરંતુ અજ્ઞાન લોકોના ઔષધ પેટમાં જઈ પડવાથી જીવવાની જરા પણ આશા રહેતી નથી.

હું બહેનો ! સ્વચ્છ અને કોંકરવરણા પાણીથી હમેશા બાળકને સાબુ ચોપડી નવરાવવું. ઉકમતા પાણીથી તથા ઘણું ચોળી ચોળી નવરાવાની કૃતતા જનેતાઓએ કરવી નહિ. પણ ધીમે ધીમે મસળી નવરાવાથી બાળક પ્રપ્રુલ્લિત તથા ઉત્સાહી રહે છે. વળી દરેક સાંધા ઘણી સંભાળથી ઘોઘ સાફ કરવા પછી તેવાજ કોંકરવરણા પાણીથી એક બે લોટા પાણીની મસ્તકપર ધાર કરવી; પણ કઠી ગરમ પાણી રેડવું નહિ. ઉપરની રીતે નવરાવાથી બાળક સુખમાં રહે છે અવયવ ખીલે છે અને ચરળી આદીનો વધારો થાય છે. અને ગડગુમડાં થતાં નથી, નાદ્યા પછી સાફ કપડાવતી તેનું શરીર લુચ્છી સાફ કરવું.

બાળકની માવજત.

હે બહેનો ! વળી આર્ય દેશની અને તેમાં ધણું કરી ગુજરાત પ્રાંતની (ધણે ભાગે) સ્ત્રીઓમાં કુમળી વયના બાળકને તેના ગળ ઉપરાંત ઘરેણાં ધાલી શણગારવાની ઘેલછા વધારે પ્રસરેલી હોય છે. અને એમ કરવાનો હેતુ દોલતવાળાં કહેવાના અથવા તો બચ્ચાંને રમવાની હીંગલી શણગારી આનંદમાની લેવાનો ખોટો અને અજ્ઞાનતા ભરેલો ભાવ છે. આથી જેઓને સારા ખોટાની પરીક્ષાજ હોતી નથી એવા બાળકોને ઉલટુ સુખને બદલે દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે અને કોઈ કોઈ વખતે તો તેવી માતાની અજ્ઞાનતા ને લીધે બાળકોના જાનની ખરાબી થયાના હજારો દાખલા આપણને મળી આવે છે. માટે બાળકનું શુભ ઇચ્છનાર સમજી જનતાએ અણસમજી બાળકોને દોલતવાળા કહેવાવાની નકામી અભિલાષાએ ન લલચાતાં તેને વયમાં આવ્યા શિવાય એવા નકામા આડંબરથી શણગારવા નહિ.

હે બહેનો ! પીશાબ કે પસીનાવાળું બાળકનું કપડું થાય તેને તુરત બીજું સ્વચ્છ વસ્ત્ર પહેરાવી તે બગાડેલું કપડું ઘોઈ તાપમાં સુકવી નાખવું.

હે બહેનો બચ્ચાને કદી ખુલ્લે શરીરે રાખવું નહિ ઉઘાડે શરીરે રહેવાથી ઘણી વખતે બચ્ચાં શરદીનું દરદ ભોગાવતાં દેખાય છે. માટે તેમ ન થવા હેતાં સદા સર્વદા તેનું શરીર સ્વચ્છ કપડાંથી આચ્છાદિત કરી રાખવું ધણું (૧૪૫)

મુદરી સહયોધ માળા.

અમલનું છે. વળી પોશાક પાતળા લૂગડાનો અને તેપણ હીલો શીવડાવે.

હે બહેનો ! બાળકને સ્વચ્છ હવામાં ફેરવવું અતિ ઉત્તમ છે- ત્રણ વર્ષ થાય ત્યાં સુધી તેને દિવસે બે કલાક સુવા દેવું. રાત્રીએ પણ સુવાડી દેવું. સુવાડતી વખતે અન્ન-વાળું આવે એવી રીતે સુવાડવું. પરંતુ તેની આંખ ઉપર તડકો કે તેજ ઘણું પડવા દેવું નહિ. કારણ કે તેમ થવાથી તેની આંખને ઘણું નુકશાન થાય છે.

હે બહેનો ! બચ્ચાં માટે બીછાતું સ્વચ્છ તથા નરમ રાખવું. વળી તેની શરીરશક્તિ અનુસાર થોડી કસરત પણ કરાવવી. તે ઉઘતુ હોય ત્યારે તેના મ્હોપર કઢી લૂગડું નાખવું નહિ. કારણ તેથી તેનો શ્વાસોચ્છ્વાસ રૂંધાય છે. અને તેથી કરીને તે જલદી વધતું નથી. વળી બાળકને ખોળામાં સુવાડી રાખવાની તેમ ગોડીયામાં સુવારી હીંચકા નાખ્યાની ટેવ પાડવી નહીં. કારણ તેવી ટેવથી કેટલીક વખત લેજી અતિશય ભેરથી હાલા જઈ ઘણી વખત બચ્ચાની તંદુરસ્તીને નુકશાનીમાં લાવી મેલે છે.

હે બહેનો ! બાલક તંદુરસ્ત હોય ત્યારે તેને શિતલા કઢાવવા અને તે છ સાત માસની ઉંમરનું થાય ત્યારેજ કઢાવી લેવા એ ઘણું ઉત્તમ છે. શિતળા કઢાવ્યાથી નવદસ દિવસે તેના દાણા ભરાય છે. અને સોભે ચઢી આવે છે. તે વખતે બાલકને ઘણી પીડ્યા થાય છે અને તાવ આવે છે, પણ

બાળકની આવજત.

તેથી ગભરાવું નહિ. તે તાવ એક બે દિવસે મટી જઈ આરામ થાય છે. તે વખતે કોઈપણ જાતની દવા કરવાની કંઈ જરૂર નથી. તે તાવ સોજનો હોય છે અને તે સોજો નરમ પડેથી કુદરતી રીતેજ તાવ મટી જાય છે. દાણા ઉપર તાડ વધારે થાય તો તેપર ઘી ચોપડવાથી ભીગડાં ઉખડી જશે અને દુઃખ નરમ પડશે. પણ બાલકને હાથે તે જગાએ ખોતરવા-વલુરવા-દેવું નહિ. પણ તેની મેલેજ ઉખડવા દેવું.

હું બહેનો ! માળક ઉઘી ઉઠે કે તેની આંખયો ઠંડા પાણીથી ધોતી એટલે તે સ્વચ્છ અને તેજસ્વી થશે. અને દુખવા આવશે નહિ. તેની આંખમાં ગોદો વાગે નહિ એવી રીતે સંભાળથી તે ધોવી. વળી જેની આંખયો આવી હોય એવા બાળકને તેની પાસે લાવવું નહિ તથા તેને તેવા બાળક પાસે જવા દેવું નહિ; તેમ ઓરી, અચ્છમડા, શિતળા, ઉટાંટીયા, દાદર, કોલેરા વિગેરે રોગ જ્યાં હોય ત્યાં બાળકને લેઈ જવું નહિ.

હું બહેનો ! દાંત આવતી વખત બાળકને બહુ વેદના થાય છે. બેડાં કુલે છે. એ બેડાં ઉપર જો માખણ ચોપડવામાં આવશે તો તેથી વેદના ઓછી થશે. આ વખતે દાંતની વગર રંગેલી ચુસણી બાળકને ચુસવા આપવાથી દાંત વહેલા આવશે. કેટલાંક છોકરાંને ટકોરીયા કેટલાંકને ઝાડે, તથા કેટલાંકને ઘુટણ તાણતા દાંત આવે છે.

હું બહેનો ! બાળકના મોંમાંથી લાળ પડતી હોય તો

મુંદરી સહયોધ માળા.

લોહર, ગોરોચન, અને તલનો કવાથ કરી મધ સાથે આપવાથી લાળ બંધ થાય છે.

હે બહેનો ! બાળક કેટલીક વખત ધૂળ કે માટી ખાય છે તે ન ખાવા દેવા પુરતી સંભાળ રાખવી. કારણ તે ખાવાથી પેટમાં રોગ થઈ તે વધે છે. અને હાથપગ ગળી જાય છે. જો કદાચ તેમ થયું હોય તો વરીઆળી, ગંધક, એલચી, બોહાર એ ચીજોનું ચુર્ણ કરી તે બે વાલ લેઈ ધાવણ કે ગાયના દૂધ સાથે પાવાથી રેચ લાગી બીગાડ નિકળી જાય છે.

હે બહેનો ! બાળકની માતાએ કદી વાયડો પદાર્થ ખાવો નહિ કારણ તેથી બાળકના પેટમાં ભાર થાય છે. એમ થયું હોય તો એરંડીયાનો કે ગરમાળાનાગરનો રેચ આપવો. અથવા જવ કે એરંડીયાની ખીર પેટપર ચોપડવી. અથવા કરીયાતુ કે સોનામુખીની ચાહ ગોળ સાથે આપવાથી ઝાડો સાફ આવી પેટ ફલકુ થશે.

હે બહેનો ! ન્હાનાં બાળકને વરાધ થવાનો બહુ સંભવ છે. માટે તે થાય તો આકડાનાં મૂળિયાની છાલનો ભૂકો પાંચ ઘઉં ભાર તથા ઘોળી ખાંડ (૩૬) છત્રીસ ઘઉં ભાર લેઈ તે બંને એકઠાં કરી તેમાંથી પાંચ પાંચ ઘઉં ભાર ચાર ચાર કલાકે આપવો તથા છાતી ઉપર નાગરવેલના પાનનો શેક કરવો. અથવા અજમે વાટી ઉનો કરીને છાતીની આબુઆબુ લેપ કરવો.

બાળકની માવજત.

હે બહેનો ! ઉઠાંટીયાનો રોગ પણ બાળકને બહુ ખીડા કરે છે. એ શરદીથી થાય છે. અને તેને માટે પણ ઉપરનાંજ ઔષધ કહેલાં છે.

હે બહેનો ! બાળકને આંચકીનો ઉપદ્રવ થાય છે. અને તે દાંત આવે છે તે વખતે થાય છે. તે વખતે મગજ ઉપર ઠંડા પાણીનાં પોતાં લપેટી રાખવાં, અને એક વાલ ટંકણખાર અગ્નિમાં ફુલાવી ધાવણ સાથે મેળવી આપવો. તથા ગોરોચન ઘસી પાવું.

હે બહેનો ! પુવડ સ્ત્રીઓ કાળજી નહિ રાખતી હોવાથી બાળકના માથામાં જોડો થાય છે. અને જીવો પડે છે. ત્યારે પાપડીયો ખારો પાણીમાં મેળવી માથું ધોવું અથવા ઉજળી ખાંડને લીંબુના રસમાં મેળવી માથું ચોળવું. તેથી તમામ જોડો કે જી હશે તે નીકળી જઈ વાળ સાફ થશે.

હે બહેનો ! બાળકને ઉલટી થતી હોય તો લોચ-રીંગણીના ડોડવાંનો રસ, પીપળી મુળ, યવક, ચિત્રક, અને સુંઠ તે સર્વેને વાટી મધમાં કે ઘીમાં મેળવી બાલકને ચટાડવું.

હે બહેનો ! રતવા એ એક જાતનો ગરમીનો રોગ છે. તે થવાથી તાવ, ઝાડો, અને ઉલટી થાય છે. શરીર લાલચોળ થઈ જાય છે. તેવા રોગ માટે જીવના વાંસની ગાંઠ ઘસી શરીરે ચોપડવાથી અગ્નિ શમે છે. તથા હેમકંદ, રત-વેલીઓ, ઘણો હંસરાજ, ચીનીકખાલા, વાળો, સુખડ અને સોનાંગેરૂએ સર્વેને સમભાગે લેઈ વાટીને ચોપડવાથી તે મટે

સુદરી સદબોધ માંજા.

છે અથવા તો ગરમાજાની છાલ અને બેઠાંનો ભુકો સરખે ભાગે લેઈ વાટી ખદખદાવી તેને ચોપડવામાં આવે તો પણ મટે છે.

હે બહેનો ! બાલકને રમાડતાં અથવા કોઈ રીતે પછડવાથી ગળું પડે છે. તેને માટે સીંધવ, વજ, બાવચી, હળદર, મરી, પીપર એ સઘળાં સમભાગે લેઈ ખાંડી, કપડ છાણ કરી મધ સાથે તે ચટાડવામાં આવે તો તે મટે છે.

હે બહેનો ! બાળકને પેટમાં કૃમીનો વ્યાધિ થાય છે. એક બે વર્ષના બાળકના પેટમાં જો તે રોગ થએલો માલમ પડે તો તેને કપીલો વાટી ફહીમાં પાવાથી કૃમી મરી જાય છે અથવા બહાર નીકળી જાય છે. તેમ દાડમની છાલને પાણીમાં ઉકાળી પાવાથી પણ કૃમી નીકળી પડે છે.

હે બહેનો ! બાળકને અવ્યવસ્થિત રીતે ધવરાવાથી માતાના સ્તનની ડીંટડી ઉપર ચાંદાં પડે છે એ વખતે આ-લીવનું તેલ ચોપડી શેક કરવો. અથવા તેપર ત્રણ ચાર ઘઉં ભાર ફટકડીને પાણી તોલા અઢીમાં મેળવી લગાડવું. જો કદાચ સોજો હોય તો સોનાગેરૂં, મરવો, સુખડ, અને સુંઠ એ સમભાગે લેઈ બારીક વાટી તેનો ગુલાબજલમાં લેપ કરવો. વળી જો સ્તન પાકી સણુકા મારતું હોય તો ખસખસના ડોડાંને પાણીમાં ઉકાળી તેનો શેક કરવો અથવા લીમડાનાં પાંદડાં ઉઠ્ઠાં કરીને બાંધવાં. તેમ સુખડ અને રતાં જલી ઘસીને ચોપડવાથી પણ આરામ થાય છે.

હે બહેનો ! અચ્ચાંને બીજે ત્રીજે દિવસે હાંડ, 'કડુ,

(૧૫૭)

બાળકની માવજત

કરીયાતું, અને સંચળ તથા ઝેળીયો અને વાવડીંગ ગસી પાવાથી તેના પેટમાં કાંઈ બીગાડ નહિ રહેતાં ઝાડો સાફ આવી તે શરીરે તંદુરસ્ત રહેશે. માટે માયાળુ જનેતાએ જરૂર આ બાબતપર ધ્યાન આપવાનું છે.

હે બહેનો ! વળી બાળકને ઘણી વખત ઉઠરસ થાય છે. કાળજીમાં કફ બોલે છે. તે વખતે નાગરવેલના પાનમાં ખેરસાળ મેળવી બચ્ચાને પાવાથી આરામ થાય છે.

હે બહેનો ! ઉપર બાળકો માટેના ઔષધો મેં તમને કહ્યાં. હવે તમને કેટલાક સાધારણ વ્યાધિઓ અને તેનાં ઔષધ કે જે સ્ત્રીઓને જાણવાં બહુ અગત્યનાં છે. તે કહી બતાવું છું તે ધ્યાનમાં લેશો.

હે બહેનો ! કેટલીક વખતે મોંમાંથી નિદ્રા વખતે લાળ પડે છે તો તે થોડા દિવસ મીઠાનું પાણી પાવાથી મટે છે.

હે બહેનો ! ખાંસી અથવા બીજા કોઈ કારણથી છાતીમાં દુખાવો થાય તો તે ઉપર જુનામાંજુનું ઘી ચોળવાથી મટે છે.

હે બહેનો ! ઉંચેથી પડી જવાથી શરીરમાં કળતર થાય તો ટરપીનટાઇન તેલને ખુબ ઘસી ચોપડી શેક કરવાથી મટે છે.

હે બહેનો ! જો લાલ અથવા સફેદ મરડો થતો હોય તો કાચા બીલાને દેવતામાં બાળી અથવા પાકાં બીલાં થોડાક દિવસ ખાવાથી મટે છે.

મુંદરી સદ્બોધ માળા.

હે બહેનો ! કદાચ અકસ્માત બે ચાર ઝાડા થઇ લોહી પડે તો બસુતીના પુલનાં પાંદડાં અને સાઠીચોખા અડધો શેર પાણીમાં ખુબ મસળી કૃપ્ત તે પાણી પીવાથી લોહી બંધ થશે અને આરામ થશે.

હે બહેનો ! ખાધા પછી અથવા બીજે વખતે જો છાતીમાં દાહ બળતો જણાય તો કળીચુનાતું પાણી કરી થોડા વખત તે સ્વચ્છ થાય ત્યાં સુધી રહેવા દેઇ પછી દરરોજ બે તોલા સવારમાં તે પાણી થોડા દિવસ પીવામાં આવેથી આરામ થશે.

હે બહેનો ! વળી રજેદર્શન થવાની સાથે ઘણી વખત સ્ત્રીઓનો ડાબી તરફનો પેદાનો ભાગ દુઃખે છે. અને ઘણી વખત તે ગોળા જેવો ચઢી આવેછે. તેથી સ્ત્રીઓની છાતીમાં ગભરામણ થાય છે. દમ રોકાય છે અને તેથી ઘણી પીડા થાય છે, એટલેથી તેનો અંત આવતો નથી પણ એ મરજ સ્ત્રીઓને બચ્ચું થવા દેતું નથી. એ દરદ દૂર થવા માટે અડધો તોલો આદુ, પા તોલો સંચળ અને પાંચ તોલા કાળી તુળસીનાં પાંદડાં એ સર્વેને વાટી ત્રણ ગોળીઓ કરી સવાર, બપોર અને સાંજે એમ ચાર દીવસ ખાવાથી દુખાવ બંધ થઇ જઇ આરામ થશે. અગર જો બે ચાર રજેદર્શન વખતે ઉપર મુજબ જો ગોળી ખાવામાં આવે તો તેવું દુઃખ પછી કદી પણ થશે નહીં.

હે બહેનો ! શરદી થઇ હોય તો કાળાં મરીનો ખુકો
(૧૫૨)

ધી સાથે મેળવી ચાટી જવાથી આરામ થશે.

હે બહેનો ! મરી, હળધર, સાકર અને મધ એ ચાર વસ્તુ સમભાગે લેઈ રાત્રે સુતી વખતે બે ત્રણ દીવસ ચાટવાથી ગમે તેવી ઉદરસ હોય તો તે મટે છે.

હે બહેનો ! લમર તથા કપાળમાં કળતર થાય તો લીલી હળધર વાટી માખણ સાથે ચોપડવાથી મટે છે. તથા નાળીએરનું કોમળ પુલ્લ વાટી ચોપડવાથી પણ આરામ થાય છે.

હે બહેનો ! માથામાં બળતરા થતી હોય તો તે ગુલાબજળ અને પાનનો રસ, એ જાંને ચોપડવાથી મટે છે.

હે બહેનો ! કોઈ ભાગ કપાઈ જાય તો થોડુક લીલું દરબધાસ દાંતથી ચાવી તે ઘાપર ચોહોડી તેપર લીના લૂગડાનો પાટો બાંધવાથી જખમ રૂઝઈ આરામ થશે.

હે બહેનો ! અજીણ થઈ પેટમાં ચુંક આવે તો થોડુંક આદુ અને સંચળ ચાવીને તેપર થોડું ગરમ પાણી પીવાથી તરત આરામ થશે.

હે બહેનો ! શરીરનો કોઈ ભાગ અગ્નિથી દહાઈ બળી જાય તો ત્યાં ચુનો અથવા કાળી સહી ચોપડવાથી બળતરા કમી થઈ ફાટ્લો થતો નથી.

હે બહેનો ! વીંછી કરડયો હોય તો નવસાર અને ચુનો એકઠો કરી ખુબ જોરમાં સુધવો અને તે ડાંખપર લગાડવાથી દરદ મટે છે.

સુંદરી સહજોધ માળા:

હે બહેનો ! વળી મરડો થઈ પેટમાં અતિથય ચુંક
આવતી હોય તો અડધા પૈસાની આવચીઆવચી લઈ અડધા
શેર પાણીમાં થોડો વખત પલાળી રાખી જ્યારે સફેદ થઈ
જાય ત્યારે તેમાં થોડી સાકર અને ચાર ગ્રેન કવીનાઈન સા-
લ્ફેટ નાખી પીવાથી તુરત ચુંક બંધ થઈ મરડો મટી જાય છે.

હે બહેનો ! ઘણી સ્ત્રીઓને હાથપગના તળીઆયે
બળતરા થાય છે. તેને માટે મોગરો અથવા ચંબેડીના તેલ-
ની સાથે થોડું પાણી મેળવી ચોપડવાથી મટે છે.

હે બહેનો ! લોહી બંધ થઈ કોઈ જગ્યામાં દુખાવ
થાય તો સરસીઆના તેલની સાથે કર્પૂર મેળવી તે જગ્યામાં
થોડોક વખત સુધી ચોપડવાથી દુખાવો નાશ થાય છે.

હે બહેનો ! હાથપગ અથવા બીજી કોઈ જગ્યાની
નસ ખેંચાઈ જાય તો ત્યાં અપ્રીણ ગરમ કરી ચોપડવાથી
મટે છે.

દિવસ ૧૧ માં,

ઉપસંહાર.

હે માયાળુ બહેનો ! દસ દિવસ સુધી આપની સમક્ષ
મેં આર્ય મહિલાઓના શાસ્ત્રોક્ત ધર્મો કથ્યા, જેનું આપે
પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી શ્રવણ કર્યું છે, જે જોઈ મને અત્યાનંદ પ્રાપ્ત
(૧૫૪)

ઉપસંહાર.

થયો છે. હવે બહેનો આજનો છેલ્લો દિવસ કે જે ઉપસં-
હાર સાથે પૂર્ણ કરવા માગુ છું તે તરફ આપનું લક્ષ દોરશો.

હું બહેનો ! આગળ આપણે કહી ગયા છીએ કે:-
ન મજેસ્વીસ્વતમ્પ્રતામ એટલે કે સ્ત્રીએ કોઈ દિવસ સ્વતંત્ર વર્તવું
નહી. અને ત્યાંજિ મ્રાહ્મય યૌવને એટલે યુવાવસ્થામાં પતિને
વશ રહેવા કહેલું છે તો યૌવનાવસ્થામાં જેની તે તાબેદાર
ભાર્યા થઈને રહે છે, એવો જ તેનો પતિ તેના ઉપર તેની
નોકાનો આધાર રહેલો હોય છે. કારણ શાસ્ત્રમાં પણ પ્રમાણ
સિદ્ધ કહેલું છે કે જેવો તેનો પતિ તેવા તે સ્ત્રીમાં ગુણ
આવે છે. જુઓ તેને માટે આપણા પૂજ્યપાદ મતુ મહારાજ
કહે છે કે:-

યાદગુणेન ભર્ત્રા સ્ત્રી સંયુજ્યેત યથાવિધિ ।

તાદગુણાસાભવાતિ સમુદ્રેણેવ નિમ્નગા ॥

મતુ. અ. ૧-૨૨.

શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી જે પુરૂષની સાથે જે સ્ત્રી પરણે છે, તે પુરૂ-
ષના જેવા ગુણ હોય તેવા ગુણ તેની સ્ત્રીમાં પણ આવે છે જેમકે,
નદી સમુદ્રની સાથે મળે છે ત્યારે સમુદ્રના ગુણો નદીમાં આવે છે.

વળી:-

અક્ષમાલા વસિષ્ઠેન સંયુક્તાઽધમયોનિજા ।

સારંગી મંદપાલેન જગામાઽભ્યર્હણીયતામ્ ॥

મતુ. અ. ૧-૩૨૩

અક્ષમાલા, નીચ કુળની સ્ત્રી હતી પરંતુ વસિષ્ઠ ઋષિને પરણી

(૧૫૫)

સુંદરી સદ્બોધ માળા:

હતી તથા સારંગી મંદપાળ રૂપિને પરણી હતી, તેથી તે બંને સ્ત્રીઓ પૂજ્યપદ્મીને પામી હતી.

માટે જેની સાથે પોતાની જીંદગી બાંધી છે એવા પતિએ પણ કેવા ગુણ ગ્રહણ કરવા જોઈએ એને માટે જો હું આ વિષયને અંગે બોલીશ તો તે અચુક્ત ગણાશે નહિ.

હે બહેનો ! લગ્ન કરતી વખતે તે પુરૂષ સ્ત્રીની સાથે વર્તવા કેવી પ્રતિજ્ઞાથી અગ્નિ, દેવ, ગાંધર્વો, લોકપાત્રો વિગેરે સમક્ષ બાંધાય છે તે હું સંક્ષેપમાં જણાવું છું.

જે સમયે કાર્ય કરતા કન્યાને યજ્ઞમંડપમાં લાવી વરના સામા બેસારે છે તે વખતે વર કહે છે કે:—

ॐ समञ्जन्तु विश्वे देवाः समापेहृदयानि नौ ।

संमातरिश्वासे धाता समुद्रेष्ट्रीदयातुनौ ॥१॥

હે વિશ્વ દેવા ! આયજ્ઞશાળામાં એકત્રા ચિદાન્ લોકો અમો બંનેને નિશ્ચય પૂર્વક જાણે કે અમારી પ્રસન્નતા પૂર્વક ગૃહસ્થાશ્રમમાં એકત્ર રહેવાને સાફ અમો એકબીજાનો સ્વીકાર કરીએ છીએ. અમો બંનેનાં હૃદય જળની માફક શાન્ત અને એકબીજાથી મજેલાં રાખીશું. જેમ પ્રાણવાયુ અમન પ્રિય છે તેમ અમો એકબીજાથી સદા પ્રસન્ન રહીશું. જેમ ધારણ કરવાવાળો એવો પરમાત્મા જેમ બધામાં મળીને સર્વે જગતને ધારણ કરે છે તેમ અમો બંને એકબીજાને ધારણ કરીશું. અને વક્તા જેમ શ્રોતાઓને પ્રીતિ ઉપજાવે છે તેમ અમારો એકબેકનો આત્મા એકબીજાની સાથે દ્રઢ પ્રેમને ધારણ કરો.

વળી કહે છે કે:—

(૧૫૬)

ઉપસંહાર.

ૐ ગૃહ્ણામી તે સૌભગત્વાય હસ્તં મયા પત્યાજસ્દષ્ટિર્યથાસઃ
ભગોઅર્યમા સવિતા પુરન્ધર્મહં સ્વાદુર્ગાર્હપત્યાય દેવાઃ ॥

પારસ્કર ગૃહ્ય સૂત્ર.

હે સ્ત્રી ઐશ્વર્ય, સુસન્તાનાદિ સૌભાગ્યની ચડતી થવા સાઈ હું તારો હાથ ઝાલું છું. તું મારી સાથે વૃદ્ધાવસ્થા સુધી સુખરૂપ રહે. સ-કલ ઐશ્વર્ય યુક્ત ન્યાયકારી સર્વ જગતની ઉત્પત્તિના કર્તા બહુ પ્રકારના જગતના ધારણ કરનાર પરમાત્મા અને આ સભા મંડપમાં બેઠેલા વિદ્વાન લોક ગૃહાશ્રમ કર્મના અનુયાયને લીધે તું સ્ત્રીને મને આપે છે. જેથી આજથી તું મારે હસ્તે અને હું તારી સાથે વેચાઈ ચુક્યા છીએ. જેથી આપણુ એકબીજા સાથે કદી પણ અપ્રિયાચરણ કરીશું નહીં.

હે બહેનો ! વળી જુઓ તે શું કહે છે કે:—

ૐ ભગસ્તે હસ્ત મગ્ર મીત્ સવિતા હસ્ત મગ્ર મીત્ ।

પત્નીત્વમસિ ધર્મનાહં ગૃહપતિ સ્તવ ॥

હે પ્રિયે ! ઐશ્વર્ય યુક્ત હું તારા હાથને ગ્રહણ કરું છું. તથા ધર્મયુક્ત માર્ગમાં પ્રેરક હું તારો હાથ ગ્રહણ કરી ચુક્યો છું. તું ધર્મ કરીને મારી પત્ની, ભાર્યા છે અને હું ધર્મ કરીને તારો ગૃહપતિ છું.

મમેયમસ્તુ પોષ્યામહં ત્વાદાદ્ બૃહસ્પતિઃ ।

મયાપત્યા પ્રજાવતિશંજીવ શરદઃ શતમ્ ॥

હે સ્ત્રી ! સર્વ જગતના પાલણ કરનાર પરમાત્માએ જે તને માઈ અર્પણ કર્યું છે એવી તું આખા જગતભરમાં મારી પોષણ કરવા યોગ્ય પત્ની છે. હે પ્રજાવતી તું હું પતિની સાથે સો શરદાક્રતુ પર્યંત સુખ પૂર્વક જીવન ધારણ કર.

સુંદરી સદ્બોધ માળા.

વળી:—

અહં વિષ્યામિ મયિરૂપમસ્યા વેદદિપ્તશ્ચમનસા
કુલાયમ્ન સ્તેયમદ્ભિ મનસોદમુચ્યેસ્વયં
શ્રન્ધાનો વરૂણસ્ય પાશાન્ ॥૬॥

હે કલ્યાણ કોડે ! જેમ મનથી કુળની વૃદ્ધિને જોતો હવો એવો હું આ તારાશ્પને પ્રીતિથી પ્રાપ્ત અને તેમાં પ્રેમદ્વારા વ્યાપ્ત થઉં છું. તેમજ તું મારી સ્ત્રી મારામાં પ્રેમથી વ્યાપ્ત થઇને અતુલ્ય વ્યવહારને પ્રાપ્ત થા. હું તુજ સ્ત્રી સાથે મનથી પણ ચોરી કરતી છોડી દઉં છું અને કદી ઉત્તમ પદાર્થની ચોરીથી પણ કદી ભોગ કરીશ નહીં. અને સ્વપુરુષાર્થથી શિથિલ થઇને પણ ઉત્કૃષ્ટ વ્યવહારમાં વિદ્વન્રૂપ દુર્વ્યસની પુરુષના બંધનોને દૂર કરું છું.

વળી:—

ૐ અમોઽહમસ્મિસાત્વર્ઠ સાત્વમસ્યમોઽઅહમ્
સામાહમસ્મિક્ત્વં યૌ રહં પૃથિવી ત્વં
તાવેદિં વિવહાવહે સહરેતોદયાવ હૈ ॥૧૭॥

હે સ્ત્રી જેમ હું જ્ઞાનવાન જ્ઞાનપૂર્વક તને ગ્રહણ કરવાવાળો થઉં છું. તેમ તુ પણ જ્ઞાનપૂર્વક મને ગ્રહણ કરવાવાળી છે. હું પૂણે પ્રેમથી તને ગ્રહણ કરું છું એટલે મારી ગ્રહણ કરેલી એવી તું મને પણ ગ્રહણ કરે છે. હું સામ વેદની પેઠે પ્રશંસિત છું અને તું ઋગ વેદ પ્રમાણે પ્રશંસિત છે.

હે બહેનો ! વળી કહે છે કે:—

(૧૫૮)

ૐ મમવ્રતે તે હૃદયં દશામિ મમાચિત્તમનુ ચિંતંતે અસ્તુ ।

મમ વાચમેકમના જુષસ્વ પ્રજાણતિષ્ઠા નિયુનક્તુ મહ્યમ્ ॥

પારસ્કર ગૃહ સૂત્ર.

હે વધુ તારા અંતઃકરણ અને આત્માને મારા કર્મને અનુકૂળ ધારણ કરે છું. મારા ચિત્તને અનુકૂળ તારા ચિત્ત સદા રહે. મારી વાણીને તું એકાગ્રચિત્તે એવન કયા કર. પ્રાણનું પલણ કરવાવાળો પર-
માત્મા તને મારે લીધે નિયુક્ત કરે.

હે બહેનો ! ઉપરની રીતે અગ્નિ આદિ દેવો સમક્ષ પુરૂષ પ્રતિજ્ઞા કરી સ્ત્રીનું પાલણ, સંરક્ષણ કરવા બંધાય છે તો તે પુરૂષોએ પોતાની તે દેવતાઓ સમક્ષ લીધેલી પ્રતિજ્ઞા વિસરી ન જતાં સ્ત્રીઓ પ્રત્યે તેઓ ઉપર મુજબ અનન્યભા-
વના રાખે તો તેના દાસત્વમાં દોરાએલી છે એવી સ્ત્રી કદી પણ આડે રસ્તે ચાલી અધર્માચરણ કરશે નહિ.

હે બહેનો ! જે કુળમાં સ્ત્રીથી પતિ સંતુષ્ટ રહે છે અને ભર્તારથી સ્ત્રી સંતુષ્ટ રહે છે. તે કુળમાં સદા કલ્યા-
ણનો વાસો છે. અને સ્ત્રીઓ જે વસોથી તથા આભૂષણોથી પ્રસન્ન રહે નહીં, તો તે પોતાના પતિને પ્રસન્ન કરી શકે નહિ અને પતિ જે પ્રસન્ન ન રહે, તો સંતતિ એટલે પ્રભ થાય નહીં. માટે પતિએ સ્ત્રીને પ્રસન્ન રાખવી એવી શાસ્ત્ર-
ની આજ્ઞા છે.

હે બહેનો ! પુરૂષ જ્યાં સુધી પરણ્યો ન હોય ત્યાં સુધી અરધો કહેવાય છે; કારણ કે એકલા પુરૂષથી કાંઈ પ્રભ ઉત્પન્ન કરી શકાતી નથી, તે સ્ત્રીને પરણ્યા પછી પૂણ થાય

સુંદરી સદ્ગોષ્ઠ માળા.

છે ત્યારે પ્રબળને ઉત્પન્ન કરી શકે છે. એવું શ્રુતિ કથે છે તથા સ્ત્રી એ ધર્મ, અર્થ, તથા કામની બાબતમાં પુરૂષને સાહ્ય કરનારી છે. અને પરદેશ જતી વખતે વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય પણ તેજ હોય છે. વળી રોગથી પીડાતા અને દુઃખ પામેલા દુઃખી પુરૂષને નિત્ય સ્ત્રીના સમાન બીજું કોઈ પણ ઔષધ નથી.

હે બહેનો ! જગત્માં પુરૂષને સ્ત્રીના જેવું સંબંધિ, આધાર તથા ધર્મનો સંપ્રદ કવવામાં સહાય કરનાર બીજું કોઈ પણ નથી. આ લોકમાં સ્ત્રીજ પુરૂષનું અર્ધ અંગ તથા ઉત્તમોત્તમ મિત્ર છે. અને સહાય વિનાના પુરૂષને આ જગત્માં લોક વ્યવહારાદિ કાર્યમાં સ્ત્રીજ સહાયતા કરનારી છે.

હે બહેનો ! કહું છે કે:—

કાન્તારેષ્વપિ વિશ્રામો જનસ્ય મૃદિણી મતા ।

યઃ સદારઃ સવિશ્વાસ્ય સ્તસ્માદારાઃ પરાગતિઃ ॥

આદિપર્વ.

પુરૂષને અરણ્યમાં પણ એક સ્ત્રી વિસામારૂપ મનાયલી છે તથા જને સ્ત્રી હોય છે, તે પુરૂષ વિશ્વાસપાત્ર ગણાય છે. માટે સ્ત્રી પુરૂષને એક મોટો આધાર ગણાય છે.

હે બહેનો ! તેટલાજ કારણથી પુરૂષને રોજગાર અર્થે પરદેશ જાય તો તેણે પોતાની સ્ત્રીના ભરણપોષણનો બંદોબસ્ત કરીને પછી જવું. કારણકે કે સ્ત્રી ગમે તેવી સહ-ગુણી હોય તો પણ તેને આધાપીધાના સાંસા પડે છે તો તે આડે માર્ગે વર્તવા માંડે છે.

ઉપસંહાર.

હે બહેનો ! જે પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીની સંભાળ રાખીને તેને દુરાચરણને રસ્તે જતાં અટકાવે છે, તો તે પુરૂષ પોતાની પ્રજા ઉપર કલંક આવવા દેતો નથી, પોતાનાં ચરિત્રને એટલે આચારને બળવી શકે છે, કુળની પ્રતિષ્ઠા વધારે છે. આત્માને પ્રસન્ન રાખે છે. અને સ્વધર્મનું પાલન કરી શકે છે.

હે બહેનો ! ઉપરના કારણોથી આ સંસારરૂપી નાવ તુ સુકાન જેના હાથમાં રહેલું છે એવા પુરૂષે વેદમાં તથા ધર્મશાસ્ત્રમાં સારી રીતે કહેલા અધ્યયન આદિક સ્વર્કર્મોના અંગરૂપ અને ધર્મના હેતુરૂપ સદાચરણોનું સેવન કરવું એજ ઉત્તમ પુરૂષનું લક્ષણ છે.

હે બહેનો ! સદાચરણી પુરૂષે પોતાના આયુષ્યના રક્ષણ માટે હિમેશાં પાછલી ચાર ઘડી રાત બાકી રહે ત્યારે ઉઠવું; જો તેમ ન બને તો સૂર્યોદયની પહેલાં અડતાલીસ મીનીટે તો અવશ્ય ઉઠવું. ઉઠ્યા પછી પ્રથમ દિશાએ જઈ મલમૂત્રનો ત્યાગ કરવો, અને દિશાએ જઈ આંઘ્યા પછી કાળા હાથમાં દસવાર, બંને હાથમાં સાતવાર અને બંને પગમાં એક એકવાર, એ પ્રમાણે શુદ્ધ મૃત્તિકા લગાડવી અને તેટલીજ વાર જલ વતી તે અંગો ધોવાં.

હે બહેનો ! પ્રાતઃકાળમાં દિશાએ જઈ આંઘ્યા પછી પ્રથમ દાતણ કરવું, અને તે દાતણ બાર આંગળ લાંબું,

સુંદરી સહ્યોધ માળા.

ટચલી આંગળી જેટલુ બહુ, સીધું, ગાંઠ વગરનું અને વણ વગરનું હોવું જોઈએ, દાંતણના આગસા લાગેના કોમળ કુચો કરી, તે ઉપર કોઈ સાફ દંતમંજન ભભરાવી, તે કુંચાથી દાંતના માંસને, પેઢાંને ઇજા ન આવે તેમ એક એક દાંત ઘસવો. પછી તે દાંતણની ચીર કરીને તેથી જીભ ઉપરની ઉલ્લ ઉતારી નાખવી, પછી વડ વગેરે જેમાંથી છીર નીકળતું હોય એવા વૃક્ષોના અથવા તો આંબળાંના ઉકાળાથી અથવા ઠંડા પાણીથી મોઢું તથા આંખો ધોઈને સાફ કરવાં, એવી રીતે દાંતણ કરવાથી મોઢાની દુર્ગન્ધ, દાંતોનો મેલ અને કફ, ફર થાય છે, મોઢું સ્વચ્છ થાય છે, અન્ન ઉપર રૂચિ થાય છે અને મન પ્રસન્ન રહે છે.

હે બહેનો ! ત્યાર પછી શરીરે તેલ ચોળી થોડી કસરત કરી સ્નાન કરવું.

હે બહેનો ! સ્નાન કરવાથી આપણા મહર્ષિઓએ કેટલો બધો ફાયદો બતાવ્યો છે તે સાંભળો ચરક સૂત્રસ્થાનમાં કહ્યું છે કે:—નહાવાથી મેલ, ખરજ, થાક, પરસેવો, આલસ, તરસ, દાહ અને પાપ એટલાંનો નાશ થાય છે, જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે અને આયુષ્ય, તેજ, બલ તથા પુરૂષપણની વૃદ્ધિ થાય છે.

હે બહેનો ! નહાતી વખતે શરીરે ચણાનો લોટ, અથવા તો ખારો વગેરે ચોળવાથી શરીરની દુર્ગન્ધ, શરીર-

ઉપસંહાર.

તુ બારેપણું, આલસ, ખરજ, મેલ, અરૂચિ, પરસેવો તથા બીભત્સપણું દૂર થાય છે.

હે બહેનો ! સ્નાનને અંતે ધોયેલું વસ્ત્ર પહેરી ધોએલું ઉપવસ્ત્ર ધારણ કરવું; પછી પવિત્ર આસન ઉપર બેસીને આચમન લેઈ ઐં અગ્નિરેતિ મસ્મ ઇત્યાદિ મંત્ર વડે ડાબા હાથ ઉપર જમણો હાથ રાખી સંપુટ કરેલી લક્ષ્મ મંત્રી તેમાં ઐં આપો જોતીરસોમૃતં એ મંત્ર વડે જલ મિશ્ર કરી બંને હાથની વચલી ત્રણ આંગલીઓ વડે તે ભસ્મને ઐં વ્યંબકં યજામહે એ મંત્ર બોલી મસળવી પછી સૂર્યને પ્રદર્શિત કરી તે ભસ્મ વડે લક્ષાટ, હૃદય, નાભી કંઠ, બલા, બાહુ-ગાંગા સપ્તધ્યા, પડબા અને શિર, એ સ્થાને ઐં નમઃ શિવાય એ મંત્ર વડે ત્રિપુંડ્ર કરવાં.

હે બહેનો ! તે બાદ પ્રાતઃસંધ્યા કરીને ઉભાં ઉભાં ઘણો વખત સૂધી ગાયત્રીનો જપ કરવો તથા સાયંકાલે સાયંસંધ્યા કરીને બેઠાં બેઠાં ગાયત્રીનો જપ કરવો.^૧

હે બહેનો ! ગાયત્રીના જપે કરીનેજ બ્રાહ્મણ મોક્ષ પામવાને યોગ્ય થાય છે; એમાં સંદેહ નથી.

આ બાબત આદિક પ્રકાશાદિ પુસ્તકમાં જોવું.

(૧) ઐં મૂર્ધ્ન્યઃ સ્વઃ ઐંતરસ્રવિ, તુર્વરેણ્યં મર્ગોદેવસ્ય ધોમહિ ॥

ધિયોયોનઃ પ્રચોદયાત્ ઐં વિગેરે.

સુદરી સદ્બોધ માળા.

હે બહેનો ! ગાયત્રીના જપનું ફલ કર્મ યજ્ઞોના કરતાં દસગણું વધારે છે, ઉપાંશુ જપનું એટલે પાસે બેઠેલો પણ ન સાંભળે એવા જપનું સોગણું અધિક ફલ છે તથા માનસિક જપ એટલે જોડ પણ હાલે નહીં તેમ મનમાં કરેલા જપનું ફલ હજારગણું વધારે છે એમ શાસ્ત્રકારોએ કહેલું છે.

હે બહેનો ! વળી સંધ્યાના અમોઘ મહિમાને નહિ જાણનારાઓ માટે મહાત્મા મરિચી ઋષિ કહી ગયા છે કે:—

સંધ્યાયેન ન વિજ્ઞાતા સંધ્યાયેનાનુપાનિતા ।

બીરમાનો મયેચ્છુદ્દેશૃતઃ શ્વાચાવિજ્ઞાયો ॥

જેણે સંધ્યા જાણી નવા, અને સંધ્યોપાસના કરી નથી તે કિન્નરને છતાં શ્રદ્ધ જાણવા, અને શ્રવા પછી તે કૃતરો થાય છે.

વળી હે બહેનો ! શ્રીદક્ષ નીચેના શ્લોકથી કહે છે કે:—

સંધ્યાદીનાઽશુચિર્નિત્ય મનર્હઃ સર્વ કર્મસુ ।

યદન્યત્કુરુતે કર્મ ન તસ્ય ફલ ભાગભવેત્ ॥

જે કિન્નર સંધ્યાદીન છે, તે નિત્ય અપવિત્રને સર્વ કર્મમાં અનધિકારી છે. ને જે બીજાનું ધર્મ સંબંધિ કર્મ તે કરે તેનું ફલ પણ તેને મળે નહીં.

ઉપસંહાર.

હે બહેનો:—મનુમહારાજ કહે છે કે:—ઋષિઓ, સંધ્યા વંદન સમયે ઘણો કાલ સુધી ગાયત્રીનો જપ કરવાથી, લાંબા આયુષ્યને, બુદ્ધિને, યશને, કીર્તિને અને બ્રહ્મતેજને પામ્યા હતા; માટે જેને લાંબા આયુષ્ય વગેરેની ઇચ્છા હોય, તેણે સંધ્યા કર્યા પછી બહુ વાર ગાયત્રીનો જપ કરવો.

હે બહેનો:—ગૃહસ્થના ઘરમાં ચુલો, ઘંટી, સાવરણી, ખાંડણી, તથા સાંબેલું અને પાણીનું માટકું, એ પાંચ હિ સાના સ્થાન છે અને તેનો ઘરનાં કામમાં ઉપયોગ કરવાથી ગૃહસ્થ પાપ વડે બંધાય છે. માટે તેના નિવારણુર્થે ગૃહસ્થે દરરોજ પાંચ મહાયજ્ઞો ક્રમવાર કરવા એવું મહર્ષિઓએ કહ્યું છે.

હે બહેનો:—એ પાંચ મહા યજ્ઞના નામ બ્રહ્મયજ્ઞ,^૧ પિતૃયજ્ઞ,^૨ દેવયજ્ઞ,^૩ ભૂતયજ્ઞ^૪ મનુષ્યયજ્ઞ,^૫ છે.

હે બહેનો અતિથિ સત્કાર કરવો એ ગૃહસ્થનું લક્ષણ છે અતિથિ એટલે પારકે ઘેર મહેમાન દાખલ માત્ર એક રાત્રિ વસનારા બ્રાહ્મણને શાસ્ત્રમાં અતિથિ કહેલો છે

૧ વેદ ભણવો તથા ભણાવવો એ બ્રહ્મયજ્ઞ ૨ અન્નથી અથવા પાણીથી પિતૃતર્પણ કરવું તે પિતૃયજ્ઞ, ૩ અગ્નિમાં હોમ કરવો તે દેવયજ્ઞ. ૪ જીવતા પ્રાણીને ખવરાવવું અથવા બકરી આપવો તે ભૂતયજ્ઞ. ૫ અતિથિ સેવા કરવી તે મનુષ્યયજ્ઞ કહેવાય છે.

ચુંદરી સંશ્લેષ માળા.

એક સ્થલે એક તિથિ ઉપરાંત બીજી તિથિ રહેતો નથી, તેથી તે અતિથિ કહેવાય છે.

હે બહેનો! પોતાને ઘેર અતિથિ આવે એવા ગૃહસ્થે તેને બેસવા માટે આસન તથા પીવા માટે જલ આપવું અને વિધિપૂર્વક સત્કાર કરીને તેને યથાશક્તિ અન્ન પણ આપવું.

હે બહેનો ! અતિથિનું સન્માન કરવાથી ધન, યશ, આયુષ્ય અને સ્વર્ગ મળે છે. એવું માહાત્મા મનુષ્યે કહેલું છે.

હે બહેનો ગૃહસ્થે દેવ, ઋષિ મનુષ્ય, પિતૃઓ અને ગૃહદેવતા, આટલાની પૂજા કરી, તેઓને બહી આપ્યા પછી પોષ્ય મનુષ્યો સાથે પોતે જમવા બેસવું

વળી હે બહેનો ! બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી તથા વૈશ્યે નિત્ય એકાગ્ર ચિત્તે થઇને આચમન કર્યા પછી ભોજન કરવું, તેમજ ભોજન કરી રહ્યા પછી પણ આચમન કરવું અને ઇન્દ્રીયોને પાણીનો સ્પર્શ કરવો.

હે બહેનો અન્નની સર્વદા પૂજા કરવી, તેમાં દૂધપણ કાઢ્યા વિના ખાવું, અન્નને ભેઇને હર્ષ પામવો. તથા પ્રસન્ન થવું અને સર્વ પ્રકારે અન્નને અભિવંદન આપવું, અને તેને ભક્તિથી નમસ્કાર કરવા; કારણ અન્નની નિત્ય પૂજા કરવાથી તે બલ અને વિર્ય આપે છે અને પૂજા કર્યા વિના ખાધેલું

ઉપસંહાર.

અનાજ બલ અને વિર્યનો નાશ કરે છે એવું મનુમહાત્મા કહે છે.

હે બહેનો ! ઉચ્છિષ્ટ એટલે છાંડેલું અન્ન કોઈને પણ આપવું નહિ. દિવસ તથા સંધ્યાકાલના વચલા વખતમાં જમવું નહિ તથા જમતાં જમતાં પોતાની જગ્યાએથી ઉઠીને ક્યાંઈ જવું પણ નહીં.

હે બહેનો ! પુરૂષે કદી અતિભોજન કરવું નહીં, બે ભાગ અન્નથી પેટ ભરવું, એક ભાગ પાણીથી ભરવો અને એક ભાગ વાતાદિ દોષોના સંચારને માટે ખાલી રહેવા દેવો.

હે બહેનો ! પછી બપોરના ગૃહસ્થે પોતાના રોજ-ગારમાં અથવા શાસ્ત્ર અધ્યયન વિગરેમાં કાલ વ્યતીત કરી રાત્રીએ સુખ રૂપ નિદ્રા લેવી. નિદ્રા ન લેવામાં આવે તો તેથી માણસના આરોગ્ય તથા આયુષ્ય એ બંનેનો નાશ થાય છે. માટે જેને જેટલો અભ્યાસ હોય તેણે તે પ્રમાણે રાત્રીએ વખતને અનુસરીને નિદ્રા કરવી જોઈએ.

હે બહેનો ! ઉપરની રીતે ગૃહસ્થે નિત્યકર્મો કરી સ્વધર્મ તથા સદાચારે વર્તી ચાલવું એજ ઉત્તમ પુરૂષનું લક્ષણ છે.

હે બહેનો ! સ્ત્રીએ પતિની આજ્ઞા પાળવી તથા એને પ્રસન્ન રાખવામાં પોતે પ્રસન્ન રહેવું એજ દૃઢ વ્રત

(૧૬૭)

સુંદરી સહયોધ માળાં.

છે અને પતિએ તેને સુરક્ષિત તથા સંતુષ્ટ રાખવી એ યજ્ઞ-
એ બે સત્વને ઐક્ય બળે ગૃહસંસારશ્રી પોતાનો યજ્ઞ પ્રકાશ
કરે છે.

હે બહેનો ! ગૃહસંસારમાં સ્ત્રીની યજ્ઞ વાળી સ્થિતિ,—
તે સઘળી વ્યવસ્થા રાખનાર તથા સ્વામીને સહાય રહેનાર
અને પંડે શ્રમ લેઇ કામ કરનાર ગૃહરાજ્ય પ્રધાન છે.—
એજ છે.

હે બહેનો ! પ્રાચીન મહિલાઓ પોતાનું ઘર તથા
પોતાનો વ્યવહાર જાણતી હતી. આમન્યા પાળતી, ધર્મ ભાવ
રાખતી, કુટુંબ દેખી હરખાતી, ઘણીને વશ રહી સંતોષે
વર્તતી; અને હમણાની સ્ત્રીઓ તો પોતાના પંડની વાત
જાણતી, તથા આમન્યા વિનાની, ધમ રહિત, ઘણી વશ
રહે તથા હું સ્વતંત્ર ઘરની ઉપરી થાઉં એમ અસંતોષે
વર્તનારી છે. હે બહેનો અનાચાર, અને દુરાચારમાં હમણા-
ની સ્ત્રીની સંખ્યા આગળના કરતા સોળ ઘણી વધારે હશે.

હે બહેનો ! સુધારા વાળાનું નામ ધારણ કરનારાઓ-
નો શ્રમ તો જો કે સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સારી કરવાનો છે પણ
તેઓ પોતેજ મોહિત, નિર્ણવ છે એટલે સ્ત્રીઓ પણ ઉન્મત
હોયજ અને તેથી ઉમંગ વધ્યો છે, જેને લીધે સંસારી
વિષદમાં પણ એ સ્વધર્મે સુઘટિત નથી. ને ઇચ્છિત અર્થ
ન મળવાથી તેણીઓ મનસ્વી રીતે વર્તે છે.

ઉપસંહાર.

હે બહેનો ! નિશાળની સુધરતી જતી પદ્ધતિથી કદાચ કેટલીક સ્ત્રીઓ વાંચતા, લખતાં, ભરતાં, ગૂંથતાં શિખીઓ છે પણ પ્રાચીન વખતમાં ઉંચી જ્ઞાતિમાં કેટલીક સ્ત્રી વિદ્યાભ્યાસ કરતી ને હમણા સર્વ જ્ઞાતિઓને માટે બોધ ચાલે છે (!) આજલગીમાં સ્વભાષા કે પર ભાષામાં વિદ્વાન થઈ પ્રસિદ્ધ પામેલી એવી આખા હિન્દુસ્થાનમાં વીસેક કહીએ પણ એક પણ એવી નથી સંભજાઈ કે જેનું કામ પોતાની જાતિને સુધારવા સંજોગે મોટું અગત્યનું થયું હોય (!) આગળ કોઈ કોઈ સ્ત્રી લેણદેણ કે વ્યાજ વટંતરના ગણિતમાં કુશલ હતી પણ હમણાં થોડીકનીજ રૂચિ ગણિત વિષયમાં જણાય છે (!) માટે સ્ત્રી કેળવણી નિશાળોથી એ બોલવું અર્થ રહિત છે. અગિયાર ખારની વય લગી ભણતી ને તે નિશાળમાંના પાઠ એથી શું ? ! લેણદેણ સ્ત્રીઓની વૃત્તિ શોખ ભણી છે પણ ધર્મ નીતિ ભણી દેખાતી નથી. !

હે બહેનો ! સ્ત્રીઓ વિષે આપણા લોકમાં મતદ્વેર છે :— અને તે કાળકાળના લોકની ધર્મ બુદ્ધિ તથા પ્રેમ વૃત્તિ જુદી જુદી હોવાથી છે. મહાત્માઓએ સ્ત્રી પુરૂષના સંજોગમાં ધર્મ રહિત રનેહને અધમ કહેલો છે અને તે દુઃખદ છે. રનેહના ધર્મમાં રજોગુણો ન્યાય ઇચ્છતો તે શ્રેષ્ઠ અને સત્વ ગુણોનો પોતાનું વ્રત દૃઢ પાળતો તે અધિક શ્રેષ્ઠ રનેહ કહ્યા છે.

(૧૬૯)

સુંદરી સહબોધ માળા.

અને સામાન્ય પક્ષે સધર્મ સ્નેહ તેને ઉત્તમ સ્નેહ કહ્યો છે; અને એજ સ્નેહ આર્યનો નિત્ય કલ્યાણકારક છે. વર્તમાનમાં આલતો સ્નેહ ધર્મ રહિત જણાય છે.

હે બહેનો ! ત્યારે હવે આર્ય સ્ત્રીઓનો ગૃહ સંસાર ક્યારે વ્યવસ્થિત થશે એજ પ્રશ્ન રહે છે અને તેને માટે તમોને જણાવું છું કે:-જ્યારે વિદ્યા વિચારે પુરૂષ પોતાનું સ્વરૂપ સમજશે ત્યારે પરદેશી પરધર્મી વિચાર જે આપણા ઘરમાં પ્રવેશ્યા છે તે જતા થશે; અને પોતાનાજ નિત્ય ધર્મના નિર્મલ સતેજ જ્ઞાન પ્રવાહે આપણા ઘર ધોવાઈ પવિત્ર થશે; જ્યારે પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ પોતપોતાના ધર્મની ઉપાસક થશે; ત્યારે હે બહેનો ! આર્ય ગૃહસંસાર સધર્મ સ્નેહે પાછો ઉત્તમ વ્યવસ્થિત થઈ શોભશે. જ્યારે આર્ય મહિલાઓ આપણી પૂર્વની ગ્રાહણી, ક્ષત્રાણી, વૈશ્યાણીમાંની ઉત્તમ ઉત્તમનીગુણ ભૂર્તિઓનાં મંગલ દર્શન કરશે (તેમનાં ઉત્તમ ચરિત્રોનું એક ચિત્ર અવલોકન કરશે) અને વળી કેટલીક પોતાના દૃષ્ટિ માર્ગમાં આધુનિક કાલની સર્વે ધર્મનીને સર્વે વર્ગની ઉત્તમ સ્ત્રીઓને પણ સાવધાનપણે નિહાલી લેશે; ત્યારે આર્ય સ્ત્રીઓ પોતાની મેજે અને સંતતિદ્વારા સ્ત્રી જાતિમાં પોતાનું ધર્મ કરીને ઉચ્ચપણું અને સામર્થ્ય કરીને મોટપણું સુંદર રીતે દાખવશે અને ત્યારેજ આર્ય ગૃહસંસાર ધર્મ, અર્થ, અને કામ એણે સંપન્ન એવો જગતમાં પ્રકાશશે. ઇતિ શિવં ॐ શાન્તિ ! શાન્તિ !! શાન્તિ !!!

(૧૭૦)

ॐपसंहर.

ॐपर प्रभाषे साध्वी पाठनु व्याख्यान समाप्त यतां नीचे प्र-
भाषे धर्म रतपत शर धयुः—

॥ स्तोत्रम् ॥

ॐ नमस्ते सते ते जगत्कारणाय
नमस्ते चिते सर्व्व लोकाश्रयाय ।
नमोऽद्वैततत्त्वाय मुक्तिप्रदाय
नमो ब्रह्मणेव्यापिने शाश्वताय ॥
त्वमेकं शरण्यं त्वमेकं वरेण्यं
त्वमेकं जगत्पालकं स्वप्रकाशं ।
त्वमेकं जगत्कर्तृ पातृप्रहर्तृ
त्वमेकं परं निश्चलं निर्व्विकल्पं ॥
भयानां भयं भीषणं भीषणानां
गतिः प्राणिनां पावनं पावनानां ।
महोच्चः पदानां नियन्तृ त्वमेकं
परेषां परं रक्षणं रक्षणानां ॥
वयन्त्वां स्मरामो वयन्त्वां भजामो
वयन्त्वां जगत्साक्षिरूपं नमामः ।
सदेकं निधानं निरालम्बमीशं
भवाम्भोधिपोतं शरण्यं व्रजामः ॥

(१७१)

સુદરી સદ્બોધ માળો.

તમે સત્સ્વરૂપ, જગતનું કારણ, જ્ઞાન સ્વરૂપ અને સર્વનો આશ્રય છો, તમને નમસ્કાર છે. તમે મુક્તિદાતા અદ્વિતીય, નિલ અને સર્વ વ્યાપી બ્રહ્મ છો, તમને નમસ્કાર છે. તમે સર્વનું આશ્રયસ્થાન છો, તમે કેવળ વરણીય છો, તમે એકલાજ જગતના પાલક અને સર્વ પ્રકાશ છો; તમે જગતના સૃષ્ટિ, સ્થિતિ અને પ્રલયકર્તા તમે સર્વથી શ્રેષ્ઠ છો, તમે નિશ્ચલ અને દ્વિપાશન્ય છો, તમે સર્વ બચના બચ અને બચાવના બચાવક છો. તમે પ્રાણિઓની ગતિ તથા પાવનતા પાવન છો; તમે મહા ઉચ્ચ સ્થાને છો, અને સર્વના નિયંતા છો, શ્રેષ્ઠથી પણ શ્રેષ્ઠ અને રક્ષકોના રક્ષક છો. અમે તમારું સ્મરણ કરીએ છીએ, તમે જગતના સાક્ષી છો. અમે તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ; તમે સત્ સ્વરૂપ, આશ્રય સ્વરૂપ, અવલંબન વગરના સંસાર સાગરની નૌકા રૂપ એવા અદ્વિતીય ઇશ્વર છો. અમે તમારે શરણે જઈએ છીએ.

પ્રાર્થના.

અસતોમા સદ્રમય તમસોમા જ્યોતિર્મય

મૃત્યોર્માઽમૃતં ગમય આયિજ્ઞવીર્મ્મણિ ।

રુદ્રયત્તે દક્ષિણં મુખં તે ન માં પાહિનિત્યં ।

અસતથી અમને સત્સ્વરૂપમાં લઇ જાઓ, અંધકારથી અમને જ્યોતિઃ સ્વરૂપમાં લેઇ જાઓ, મૃત્યુથી અમને અમૃત સ્વરૂપમાં લેઇ જાઓ; હે સ્વપ્રકાશ ! અમારી આગળ પ્રકાશિત થાઓ. ૩૬ । તમારા પ્રસન્ન મુખથી અમારું સર્વદા રક્ષણ કરો.

ઉપસંહાર:

ૐ યજ્ઞકોવર્ણાં બહુધ્રાશક્તિયોગાત્

(૧૭૨)

વર્ણાનનેકાન્નિ હેતાર્થો દધાતિ ।

વિચૈતિ ચાન્તે વિશ્વમાદૌ સદેવ સનો બુદ્ધયા
શુભયા સંયુનક્તુ ॥

જે એક અને વર્ણ વગરનો છે, અને જે પ્રજાનાં પ્રયોજન
નાણીને ઘણા પ્રકારની શક્તિના ચોખ વિવિધ કામ્ય વસ્તુ આપે છે,
આખું જ્ઞાન પ્રથમથી જોતામાં વ્યાપ્ત થઈ રહેલું છે, તે દીપ્યમાન
પરમેશ્વર અમને શુભ બુદ્ધિ આપો. ॐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ હરિઃ ॐ ॥

ઉપર પ્રમાણે ઇશ્વર સ્તવન થઈ રહેતાં સર્વ મહિ-
લાઓ તરફથી મહાદેવી સાધ્વી બાઈની આરતી ઉતારવામાં
આવી અને આનંદ, આનંદ અને કુર્પના ઘોષ વચ્ચે મહા-
દેવીપર પુષ્પવૃષ્ટિ થઈ રહી. મહિલાઓ તરફથી મહાદેવીનો
મોટો ઉપકાર માનવામાં આવ્યો. બાદ એક મોટા વરઘોડાના
જેવા દંખાવથી આ મહોત્સવ ઉજવી સાધ્વી બાઈને તેઓના
ઉતારે લઈ જવામાં આવ્યાં. સાધ્વી બાઈ તેજ દિવસે રા-
તની મેલમાં બીજે દેશ પ્રયાણ કરનાર હોવાથી આ માંગ-
લિક મેળાવડામાં લાગ લેનારી મહિલાઓ ઘણા આનંદ અને
ઉત્સાહથી તેમણે લીધેલા શ્રમનો બીજી વખત ઉપકાર માની
ફરી દર્શન દેવા વિનતી કરી આશીર્વાદ લેઈ ઘેર વિદાય
થઈ. અને તેજ રાત્રે નવની ટ્રેનમાં બેસી સાધ્વી બાઈ આ
શહેર છોડી બીજે દેશ પધાર્યા.

* સમાપ્ત. *

આ પુસ્તકને અગાઉથી આશ્રય આપનાર ગૃહસ્થોનાં મુખારક નામનું લીખ્ત.

ખંભાત.

	પ્રત.
મેહેરખાન રા. બા. માધવરામ હરિનારાયણ વ્યાસ ખંભાત સ્ટેટના દિવાન સાહેબ	૧૦૦
રા. રા. વૈદ્ય શાસ્ત્રી કૃપાશંકર લલ્લુભાઈ પંડ્યા શ્રીમદ્ દેવકીનંદના-ચાર્યશ્રીના વૈદ્ય.	૨૫
રા. રા. હીમતલાલ નાથાલાલ યાત્રિક ડ્રોઇંગ માસ્ટર	૧૫
રા. રા. ભાઈલાલ લલ્લુભાઈ પંડ્યા સ્ટેટ સરવેયર સાહેબ	૧૫
રા. રા. ભાઈલાલભાઈ મનસુખરામ મહેતા ડ્રોઇંગ દાર સાહેબ	૧૦
રા. રા. હીરાલાલ મણિલાલ ધ્રુવ શાળાધિકારી સાહેબ	૧૦
રા. રા. છોટાલાલ મોતીરામ પંડ્યા	૧૦
રા. રા. જીવણલાલ રૂપશંકર પંડ્યા તજવીજદાર રેવન્યુકોર્ટ	૫
રા. રા. વકીલ રામનારાયણ નાનાભાઈ	૨
રા. રા. વકીલ ગણપતભાઈ મોતીભાઈ	૨
રા. રા. મયાશંકર પ્રભાશંકર વ્યાસ તપાસણી દારોગા સાહેબ	૧
રા. રા. હરિપ્રસાદ કુશળરામ દેસાઈ	૧
રા. રા. કૃષ્ણલાલ નારણજી ઈંગ્લીશ કલાર્ક હંબુરકોર્ટ	૧
રા. રા. દીપચંદ પાનાચંદ. કારકુન-હંબુરકોર્ટ	૧
રા. રા. બકોરદાસ પીતામ્બરદાસ દીવાનીકોર્ટના નાજર સાહેબ	૧
રા. રા. માણેકલાલ મુલચંદ કારકુન-હંબુરકોર્ટ	૧
રા. રા. મોતીરામ મયારામ સીરસ્તેદાર-ન્યાયાધીશકોર્ટ	૧
રા. રા. જટાશંકર ગંગાશંકર કારકુન-સ્ટેટ ઇજનેર ઓશીસ	૧
રા. રા. નરોત્તમદાસ પોચાભાઈ કારકુન-સ્ટેટ ઇજનેર ઓશીસ	૧
રા. રા. જગનલાલ હરીવલભદાસ	૧
રા. રા. છોટાલાલ કૃષ્ણાવલભદાસ તજવીજદાર રેવન્યુકોર્ટ	૧

(૧૭૪)

અગાઉથી આશ્રય આપનાર ગૃહસ્થાનાં નામ.

રા. રા. કેશવલાલ અમરતલાલ લાલાજી કારકુન-ન્યાયાધીશકોર્ટ	૧
રા. રા. દાકોરલાલ મણીલાલ કારકુન-ન્યાયાધીશકોર્ટ	૧
રા. રા. હીરાલાલ મથુરાલાલ મહેતા કારકુન-ન્યાયાધીશકોર્ટ	૧
ના. રા. કેશવલાલ પ્રાણશંકર કારકુન-માજીસ્ટ્રેટકોર્ટ	૧
મે. આગા મહમદ કાજમ (ઉર્દૂ) આગા ખલીલ વા. આગા અબ્દુલ જમીલ ધરપહાની	૧
રા. રા. પા. અમરતલાલ હીરાલાલ	૧
રા. રા. વ્યાસ જીવશંકર જગજીવન સંગિત કલાશિક્ષક	૧
રા. રા. શંકરલાલ દામેદર ચીટનીસ વહીવટદારકોર્ટ	૧
રા. રા. વ્યાસ દયાશંકર નારાયણ તલાટી	૧
રા. રા. ગણપતરામ સામળભાઈ તલાટી	૧
રા. રા. દાકોરલાલ કેશવલાલ ઇન્સ્પેક્ટર	૧
રા. રા. શા. લાખાભાઈ અમીચંદ	૧
રા. રા. નર્મદાશંકર સોમેશ્વર શુક્લ	૧
રા. રા. ખાપુલાલ હરજી મકવાણા કારકુન પોલીસ સુપ્રી. ઓશીસ.	૧
રા. રા. જેઠલાલ નાનાલાલ લાલાજી	૧
રા. રા. નગીનદાસ સકલચંદ મોદીખાનાના દારોગા સાહેબ	૧
રા. રા. હરજીવનદાસ સોમચંદ મોદી કારકુન-મોદીખાના	૧
રા. રા. મંગળદાસ માણેકલાલ	૧
રા. રા. મુલચંદ ગાંડાભાઈ પ્રાયમર કલાસ હાઇસ્કુલ	૧
રા. રા. રેવાશંકર મનસુખરામ કંપાઉન્ડર-કેનેડી હોસ્પિટાલ	૧
મુનશી. મોહમદ ઇસમાઈલ તારમોહમદ કંપાઉન્ડર-કેનેડી હોસ્પિટાલ	૧
રા. રા. મણીલાલ મોતીરામ ત્રિવેદી સરકારી ગુજરાતી બ્રાંચસ્કુલના હેડ માસ્ટર	૧
રા. રા. પા. રૂપચંદ ભોગીલાલ	૧
રા. રા. દામેદર હીરાલાલ બુક્સેલર	૧
રા. રા. મગનલાલ નરોત્તમદાસ સોગનલર ખંભાત સ્ટેશન.	૧
રા. રા. મણીભાઈ છોટાભાઈ ૦/૦ સ્ટેટ ઇજનેર સાહેબ. ખંભાત.	૧
રા. રા. નારાયણસીંગજી કીશનસીંગજી કુરેજ ફીટર ખંભાત. સ્ટેશન. ૧	૧

(૧૭૫)

અગાઉથી આશ્રય આપનાર ગૃહસ્થોના નામ.

રા. રા. નાનાલાલ રૂગનાથ કમ્પોઝીટર. દરબારી પ્રેસ.	૧
રા. રા. હીરાલાલ ભાઇજી.	૧

વડોદરા.

રા. રા. ધનસ્યામભાઈ બાપુભાઈ રાજ્યવૈદ્ય	૧૫
રા. રા. ભાઈશંકર મણીશંકર બટ્ટ	૧
રા. રા. ઉમેદભાઈ ડાહ્યાભાઈ (બાપુ) અમીન કોન્ટ્રાક્ટર-વડોદરા રોડ	૨
રા. રા. કાલીદાસ લાલભાઈ	૧

સુરત.

મહુવા.

રા. રા. ગણપતલાલ ચુનીલાલ દેશાઈ	૫
રા. રા. નાથાભાઈ નલાલચંદ પોસ્ટ માસ્ટર સાહેબ	૨
રા. રા. ઉમીયાશંકર રામચંદ્ર રવલ-મેનેજર વાંકાનેર સસબોધક નાટક કંપની	૨
રા. રા. રેવનદાસ ચતુરભાઈ પટેલ	૨
રા. રા. લક્ષ્મીચંદ માણેકચંદ હાથુર સીસ્તેદાર	૧
મે. રા. બા. જવેરભાઈ નાથાભાઈ દીવાન સાહેબ	૨
મે. સર્વેશ્વર મહેતા એન્ડ પ્રવર્સ મરચન્ટ એન્ડ કમીશન એજન્ટ અજમેર.	૧
રા. રા. જુગલભાઈ રામશંકર	૧
મે. કાકોર સાહેબ શ્રી નારસીંગજી મહેરામણસીંગજી	૧૦
રા. રા. નાથાલાલ મોરારજી કારભારી સાહેબ	૧
મે. કાકોર સાહેબ.	૧૦
રા. રા. સોમેશ્વર પ્રભાશંકર રાજ્યવૈદ્ય	૨

તારાપુર-ખંભાત.

રા. સા. કેશવરામ પ્રભુરામ. તારાપુર દવાખાનાના દાક્ટર સાહેબ.	૧
રા. રા. અમીન. ભાઈલાલ તળશીભાઈ.	૧
રા. રા. હાથીભાઈ જીજીભાઈ દીપોટા મુખી.	૧
રા. રા. જોડાલાલ રેવાઈકર તલાટી.	૧
રા. રા. નરસીહભાઈ તલશીભાઈ તલાટી.	૧
રા. રા. છોટાભાઈ હાથીભાઈ અમીન.	૧

વસો-પેટલાદ.

આ પુસ્તક નીચે લખેલે ડેકાણેથી મલશે.

ખંભાત—પુસ્તક પ્રસારક કંપની લિમિટેડ
બુકસેલર—દ. દર હીરાલાલ
કંઈરકુલ સામે.

અમદાવાદ—બુકસેલર મદદેવ રામચંદ્ર બેગુટે.
ત્રણ દરવાજા આમલ.

મુખમંડ—એન. એમ-ત્રીપાઠીની કંપની.
બુકસેલર—કાલખાદવારડ.

